TERCÜME

Sayı: 9 19 Eylûl 1941 Cilt: II

CORNELIUS TACITUS

Cornelius Tacitus'un hayatı hakkında malûmatımız pek azdır. Milâttan 54 (?) yıl sonra doğmuş, Roma'da büyümüş, hitabete çalışmış, devlet idaresinde *consul*'lüğe kadar bütün mevkileri işgal etmişti. Tanınmış bir hatip ve avukatken *forum*un manasız hayatından ayrılarak, İmperator Nerva ve Traianus zamanında, *De origine et situ Germanorum, De vita et moribus Iulii Agricolae* adlı *monographia* larla hitabet hakkında değerli mütalealar ihtiva eden *Dialogus de oratoribus*'u yazdıktan sonra, kendini tamamile tarih nevine vermiş, *Historiae* ve *Annales* adlı eserlerini yazmıştır.

Tacitus anlattığı vakaların tasvir ve tefsirinde bitaraf olmak istiyen, zamanının ruhunu anlamış derin bir psikolog, kendine has bir üslûbu olan kudretli bir sanatkâr, yaşadığı devrin en görgülü adamlarından biridir. Thukydides'le beraber klâsik çağın en büyük tarihçisi sayılır.

Ölüm tarihinin *terminus post quem*'i Milâttan sonra 116-ncı yıldır.

Umumiyetle Tacitus'un kalemine atfedilen Dialogus de oratoribus (Hatipler hakkında konuşma) adlı eserde Maternus ve arkadaşları Cumhuriyet devrinde çok parlak bir safha yaşıyan hitabetin kendilerinin bulundukları çağda niçin düşüp söndüğünü araştırıyorlar. Gösterilen diğer sebepler arasında en önemlisi, devlet sisteminin değişmiş olup, artık hitabete müsait bir saha bırakacak mahiyette olmamasıdır. Bu konuşmanın başlangıcında bir ara hitabet veya şiirin üstünlüğü hakkında münakaşa açılıyor. Sunduğumuz parça, hatip ve şair Maternus'un, hitabeti olanca gayreti ile müdafaa eden, hatiplerin yaşadığı hayatın şairlerinkine her bakımdan üstün olduğunu iddia eden Aper'e verdiği cevaptır.

“DIALOGUS DE ORATORIBUS„ TAN

Fasıl XI-XIII

Quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore, remissus et subridens Maternus: “Parantem„ inquit “me non minus diu accusare oratores quam Aper laudaverat (fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digressus detrectaret poetas atque carminum studium prosterneret) arte quadam mitigavit, concedendo iis, qui causas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tragoediarum et ingredi famam auspicatus sum, cum quidem in Neronem improbam et studiorum quoque sacra profanantem Vatinii potentiam fregi, et hodie si quid in nobis notitiae ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. Ac iam me deiungere a forensi labore constitui, nec comitatos istos et egressus aut frequentiam salutantium concupisco, non magis quam aera et imagines, quae etiam me nolente in domum meam inruperunt. Nam statum hunc usque ad securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia, nec vereor ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntnr, sed secedit animus in loca pura atque innocentia fruiturque sedibus sacris. Haec eloquentiae primordia, haec penetralia; hoc primum habitu cultuque commoda morta-

ŞİİRİN METHİYESİ

Aper'in, âdeti üzere, sertçe ve ciddî bir çehre ile söylediği sözlere Maternus sükûnetle gülümsiyerek şöyle cevap verdi:

"Ben Aper'in uzun övmelerinden aşağı kalmıyacak bir şekilde hatiplere karşı hücuma hazırlanırken (onları övdükten sonra, mevzudan ayrılarak şairleri kötüliyeceğini, şiire karşı gösterilen sevgiyi yere sereceğini sanıyordum), Aper, dava müdafaa edecek kabiliyette olmıyanların şiir yazmalarına müsaade ederek, maharetle gönlümü yatıştırdı. Bense dava müdafaalarında belki gayret edip epeyce muvaffak olabildiğim gibi, tam Vatinius'un [1] Nero üzerindeki o küstah ve edebiyatın dahi kutsiyetine hürmet etmiyen kudretli nüfuzunu kırdığım sıralarda, *tragoedia* okumalarımla şöhret yolunu tuttum; öyle ki bugün biraz beni tanıyorlar da bir ünüm varsa, bunu nutuklarımdan ziyade şiirlerimin kazandığı takdirle elde ettiğimi sanıyorum. Hem artık kendimi forum'un meşakkatlerinden uzaklaştırmıya karar verdim; zaten ben istemediğim halde evime akın eden şu bronz büstleri sevmediğim gibi, peşimde birçok kimselerle şu senin hayran olduğun çıkışlara [2], sabah selâmına gelenler kalabalığına gönlümde hiçbir arzu yok. Sonra ben bu durumumu, hattâ emniyetimi belâgattan ziyade masumiyetimle koruyor, Senato'da kendim için değil, ancak tehlikede bulunan başka bir kimsenin müdafaası için söz söylemek mecburiyetinde kalmaktan korkuyorum.

Aper'in hor gördüğü korulardan, ormanlardan ve hattâ şu yalnızlıktan okadar haz duyuyorum ki, şiirin gürültü içinde, davacı kapıda beklerken, suçluların sefaleti ve gözyaşları içinde yazılmamasını, aksine gönlümüzün temiz ve masum yerlere çekilip mukaddes diyarlardan istifade etmesini şiirin başlıca semereleri arasında saymamazlık edemem. Sözün beşiği şiirdir, en mukaddes kısmı budur; söz ilkten bu şekille,

[1] Vatinius İmperator Nero'nun sarayında yaşayıp masum ve dürüst kimseleri ittiham etmekle büyük bir kudrete mâlik olmuş, geniş kazançlar elde etmişti; zamanının en çirkin ve en meşum şahıslarından biri olarak tanınmıştır.

[2] Evlerinden, senato'dan, forum'dan çıkarlarken, büyük hatiplere kalabalık bir kütle refakat ederdi.

libus in illa casta et nullis contacta vitiis pectora influxit; sic oracula loquebantur. Nam lucrosae huius et sanguinantis eloquentiae usus recens et malis moribus natus atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent. Nec ullis aut gloria maior erat aut augustior honor, primum apud deos, quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur, deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem causidicum, sed Orphea et Linum ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. Vel si haec fabulosa nimis et composita videntur, illud certe mihi concedes, Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis quam Lysiae aut Hyperidis includi. Plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam quam qui Vergilii detrectent; ne ullus Asinii aut aut Messallae liber tam inlustris est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

Ac ne fortunam quidem vatum et illud felix contubernium comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. Licet illos certamina et pericula sua ad consulatus evexerint, malo securum et quietum Vergilii secessum, in quo tamen neque apud Divum Augustum gratia caruit neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistulae, testis ipse populus, qui auditis in theatro Vergilii versibus surrexit universus et forte praesentem spectantemque Vergilium veneratus est sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus Secundns Pomponius Afro

bu kisve ile, faydalı olmak üzere, fânilerin o saf, lekesiz gönüllerine aktı; kehanetlerin ifade tarzı bu idi. Çünkü hedefi para olan, kan sızan bugünkü belâgat [1] yayılalı çok olmıyor; böylesine belâgat kötü âdetlerden doğmadır, tam senin dediğin gibi de, Aper, silâh yerine kullanılmak üzere bulunmuştur. Aksine biz şairlerin altın devri dediğimiz o saadet devri hatiplerden de, suçlardan da azade olup, çirkin vakaların müdafaasını ele almak şöyle dursun, güzel hareketleri övecek şairlerle, kâhinlerle dolu idi.

Her şeyden önce tanrılar nezdinde - şairler onların cevaplarını ilân eder, sofralarına iştirak ederlermiş - , sonra tanrılardan doğma o mukaddes hükümdarlar nezdinde - onlar arasında avukat olan hiç kimse yok, fakat Orpheus'la Linos'un [2], daha eski zamanlara da bir göz atmak istersek, Apollo'nun dahi bulunduğunu söylerler - kimse ne daha büyük bir şöhrete erdi, ne de daha yüksek bir saygı gördü. Ama sen bu dediklerimi masal, sanıyorsan bile, Aper, bari şu noktada, yani sonrakilerin Homeros'a gösterdikleri saygının Demosthenes'e gösterilen saygıdan daha aşağı kalmadığı, Euripides veya Sophokles'in ünü Lysias veya Hyperides'inkinden [3] daha dar bir çerçeveye alınamıyacağı hususunda bana hak vereceksin. Bugün Cicero'nunkini kötüliyenlerin sayısı, Vergilius'un adını kötüliyenlerden muhakkak, daha büyüktür; Asinius veya Mesalla'nın [4] hiç bir eseri Ovidius'un *Medea*'sı veyahut Varius'un *Thyestes*'i [5] kadar tanınmış değildir.

Şairlerin bahtına ve onların Musa'larla beraber mesut yaşayışlarına gelince, bunu hatiplerin endişe ve sıkıntı dolu hayatı ile mukayese etmekten niçin kaçınayım? Giriştikleri tehlikeli rekabetler varsın onları *consul*'lüğe yükseltsin; ben Vergilius'un kaygısız, dağdağasız yalnızlığını tercih ederim; bu yalnızlığına rağmen o hem İlâhi Augustus'un teveccühünü, hem de Romalıların itibarını kazanmıştır. Buna Augustus'un mektupları şahittir, Romalıların ta kendileri şahittirler: tiyatroda Vergilius'un mısralarını işitince, halk hep birden ayağa kalkarak, tesadüfen orada seyirciler arasında bulunan Vergilius'a, Augustus'a gösterdiği hürmeti gösterdi. Zamanımızda

[1] Milâttan sonra 1-inci asırda pek çok türeyen *delator* (gammaz) ları kastediyor; bunlar belâgatları ile mahkûmiyetlerine sebep veya vasıta oldukları kimselerin haczedilen mal ve servetlerinden kendilerine bir hisse alırlardı.

[2] Orpheus şiir ve nağmeleri ile canavarları yatıştıran, ağaç ve kayaları sürükliyen, Apollon ile Kalliope'nin oğlu idi. Apollon ile Terpsikhore'nin oğlu Linos onun hocası idi.

[3] Yunanistan'ın en meşhur hatipleri.

[4] Augustus devrinde yaşamış iki hatip.

[5] Ovidius Naso, diğer eserlerinden başka, bir de *Medea* adlı bir *tragoedia* yazmıştı. Varius Rufus'un yazdığı *Thyestes*, Quintilianus'a göre, Yunanların herhangi bir *tragoedia*'sı ile mukayese edilebilecek kadar mükemmeldi.

Domitio vel dignitate vitae vel perpetuitate famae cesserit. Nam Crispus iste et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timent, an quod timentur? quod cum quotidie aliquid rogentur, vel ii quibus praestant indignantur? quod adligati cum adulatione nec imperantibus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? quae haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero dulces, ut Vergilius ait, Musae, remotum a sollicitudinibus et curis et necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontis ferant; nec insanum ultra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. Non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere (quandoque enim fatalis et meus dies veniet), statuarque tumulo non maestus et atrox, sed hilaris et coronatus, et pro memoria mei nec consulat quisquam nec roget».

CORNELIUS TACITUS

da Pomponius Secundus ne hayatının şerefi, ne de şöhretinin sürekliliği bakımından Domitius Afer'den [1] aşağı kalmışa benzemiyor. Sonra, beni kendilerinden ibret almıya davet ettiğin şu Crispus'la Marcellus'un hayatlarında [2] arzu edilecek ne var? korku içinde yaşamaları mı, yoksa korku salmaları mı? kendilerinden hergün bir lûtuf aranıp, dileklerini yerine getirdikleri kimseler tarafından da hakîr görüldükleri için mi? dalkavukluk bağları ile bağlı olup, hükümdarlara hiçbir zaman kâfi derecede uşak, bize ise kâfi derecede hür görünmedikleri için mi? Nice kudrettir bunlarınki? bu kadar kudrete *libert*'ler de maliktir [3].

Beni, Vergilius'un dediği gibi [4], "şirin Musa'lar„endişelerden, kaygılardan, hergün gönlümün istemediği şeyleri yapmak mecburiyetinden uzak, o mukaddes yerlere, o pınarlara götürsünler! böylece çılgın, aldatıcı forum'u, beniz solduran şöhreti artık denemeyim! Beni, selâmlamıya gelenlerin sesleri, soluk soluğa gelen *libert*'ler uyandırmasın! yarınımdan şüpheli olduğum halde, aynı zamanda rehin vazifesini görecek bir vasiyetname yazmıyayım [5], elimdeki servet fazla büyük olmasın ki kime istersem bırakabileyim (çünkü ergeç benim de kader günüm gelecek); mezara hüzün içinde, kara bir yüzle değil, başımda bir taç, güler bir çehre ile yatırılayım ve kimse hatıram için ne danışsın ne dilesin [6].

Tercüme eden : *Samim SİNANOĞLU*

---

[1] Pomponius Secundus Milâttan sonra 1-inci asrın ilk yarısında yaşamış bir *tragoedia* muharriridir; eseri kaybolmuştur. Domitius Afer zamanının en büyük hatiplerinden biridir; Milâttan 59 yıl sonra ölmüştür.

[2] Vibius Crispus ve Eprius Marcellus: gammazlık ve belagatları ile tanınmış iki şahıs.

[3] *Libertus:* libert, azat edilmiş köle.

[4] Vergilius. *Georg.* II, 475—478.

[5] Zengin kimseler yazdıkları vasiyetnamelerin hükümsüz kalmasına mâni olmak maksadı ile, servetlerinin bir kısmını imperatora terkederlerdi.

[6] Göçen bir kimsenin hatırasını taziz maksadı ile heykel dikmek, merasim yapabilmek için senato'ya danışmak, imperatordan müsaade dilemek lâzımdı.

AVERTISSEMENT

DU

CID [*]

Mariana

Lib. IX e. de la Historia d'España: cap V

“ *Avia pocos dias antes hecho campo con don Gomez conde de Gormaz. Venciòle y diòle la muerte. Lo que resultò deste caso, fué que casò con doña Ximena, hija y heredera del mismo conde. Ella misma requiriò al Rey que se le dieòse por marido, ca estaba muy prendada de sus partes, o le castigasse conforme a las leyes, por la muerte que diò a su padre. Hizóse el casamiento, que a todos estaba a cuento, con el qual por el gran dote de su esposa, que se allegò al estado que el tenia de su padre, se aumentò en poder y riquezas.* „

Voilà ce qu'a prêté l'histoire à D. Guilhen de Castro, qui a mis ce fameux événement sur le théâtre avant moi. Ceux qui entendent l'espagnol y remarqueront deux circonstances: l'une, que Chimène ne pouvant s'empêcher de reconnaître et d'aimer les belles qualités qu'elle voyait en don Rodrigue, quoiqu'il eût tué son père *(estaba prendada de sus partes)*, alla proposer elle-même au Roi cette généreuse alternative, ou

[*] İspanyolca metinlerin, istifade ettiğimiz, fransızca tercümeleri, fazla yer olmadığından konulamamıştır. Ayni sebeple eskiden başka mânalara gelen kelimeler için de izahlar verilememiştir. Bu hususta meraklı okuyucularımıza eserin izahlı bir tabına müracaat etmelerini tavsiye ederiz.

LE CID

MUKADDİMESİ [*]

Mariana

İspanya Tarihi'nden: IX cu kitap, V ci bölüm.

«*Daha bir kaç gün evvel Gormaz kontu don Gomez' le düello etmişti. Onu mağlup etti ve öldürdü. Bu hadisenin neticesi şu oldu ki o asilzadenin kızı ve varisi olan doña Ximena ile evlendi. Doña Ximena bizzat Kıraldan ya onu kendisile evlendirmesini (çünkü onun meziyetlerine pek meftun olmuştu), yakut da babasını öldürdüğü için, kanunlar mucibince cezalandırmasını istedi. Evlenmeleri herkesin hoşuna gidiyordu, evlendiler; böylece karısının, babadan kalma servetine katılan, pek büyük drahuması sayesinde nüfuz ve zenginlikçe yükseldi.*»

İşte benden evvel bu meşhur vakayı sahneye çıkarmış olan D. Guilhen de Castro'ya tarihin verdiği bütün sermaye. İspanyolca bilenler burada iki şey göreceklerdir: biri Chimène'in, her ne kadar babasını öldürmüşse de *(estaba prendada de sus partes)*, don Rodrigo'da gördüğü yüksek meziyetleri takdir etmekekten ve sevmekten kendisini alamıyarak, bizzat Kırala gidip şu mertçe teklifle iki şıktan birini seçmesini, ya onu

[*] Klasik Fransız tragediasının bânisi sayılan Corneille'in en mühim eserlerinden biri ve belki de en güzeli olan *Le Cid*, Fransada *Cid kavgası* namile tarihe geçmiş bir tiyatro mücadelesine de sebebiyet vermiş, meşhur bir eserdir. Bu gün klasik tragedianın en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilen *Le Cid*, temsillerinde pek büyük bir rağbet ve muvaffakiyet kazanmasına rağmen, o zaman XVII ci asrın tiyatro anlayışına aykırı görülmüş ve mevzuunun İspanya tarihinden ve bazı İspanyol müelliflerinin eserlerinden alınmış olması da muasırları arasında, leh ve aleyhte, senelerce süren bir münakaşa mevzuu olmuştur. O kadar ki Fransız Akademisi'nin bile, *Akademinin Le Cid hakkındaki kanaatleri*'le, iştirak ettiği *Cid kavgası* o zamana kadar büyük bir varlık gösteremeyen edebî tenkidin teessüsüne vesile olmuştur, dıyebiliriz.

Memleketimizde son senelerde tiyatroya ve tiyatro eserlerine karşı müstesna bi alaka gösterilmekte olduğundan, bizzat Corneille tarafından, eserlerinin 1648 tabı için, yazılmış olan bu mukaddimeyi faydalı bularak tercüme ettik.

Le Cid, arapça *Seyit* kelimesidir. Corneille'in eserinden bahs ederken *Le Cid* dedik. Fakat tarihî şahsiyetten bahs ederken *Seyit* demeği muvafık bulduk. (Mütercim)

qu'il le lui donnât pour mari, ou qu'il le fit punir suivant les lois; l'autre, que ce mariage se fit au gré de tout le monde *(a todos estaba a cuento).* Deux chroniques du Cid ajoutent qu'il fut célébré par l'archevêque de Séville, en présence du Roi et de toute sa cour; mais je me suis contenté du texte de l'historien, parce que toutes les deux ont quelque chose qui sent le roman, et peuvent ne persuader pas davantage que celles que nos Français ont faites de Charlemagne et de Roland. Ce que j'ai rapporté de Mariana suffit pour faire voir l'état qu'on fit de Chimène et de son mariage dans son siècle même, où elle vécut en un tel éclat, que les rois d'Aragon et de Navarre tinrent à honneur d'être ses gendres, en épousant ses deux filles. Quelques-uns ne l'ont pas si bien traitée dans le nôtre; et sans parler de ce qu'on a dit de la Chimène du théâtre, celui qui a composé l'histoire d'Espagne en français l'a notée dans son livre de s'être tôt et aisément consolée de la mort de son père, et a voulu taxer de légèreté une action qui fut imputée à grandeur de courage par ceux qui en furent les témoins. Deux romances espagnols, que je vous donnerai ensuite de cet *Avertissement*, parlent encore plus en sa faveur. Ces sortes de petits poèmes sont comme des originaux décousus de leurs anciennes histoires, et je serais ingrat envers la mémoire de cette héroïne, si, après l'avoir fait connaître en France, et m'y être fait connaître par elle, je ne tâchais de la tirer de la honte qu'on lui a voulu faire, parce qu'elle a passé par mes mains. Je vous donne donc ces pièces justificatives de la réputation où elle a vécu, sans dessein de justifier la façon dont je l'ai fait parler français. Le temps l'a fait pour moi, et les traductions qu'on en a faites en toutes les langues qui servent aujourd'hui à la scène, et chez tous les peuples où l'on voit des théâtres, je veux dire en italien, flamand et anglais, sont d'assez glorieuses apologies contre tout ce qu'on en a dit. Je n'y ajouterai pour toute chose qu'environ une douzaine de vers espagnols qui semblent faits exprès pour la défendre. Ils sont du même auteur qui l'a traitée avant moi, D. Guilhen de Castro, qui, dans une autre comédie qu'il intitule *Engañarse engañando,* fait dire à une princesse de Béran:

A mirar
bien el mundo, que el tener
apetitos que vencer,
y ocasiones que dexar,

kendisine koca olarak vermesini, yahut da kanunlar mucibince cezalandırmasını teklif edişi; diğeri de bu evlenmenin her kesin isteğine uyması *(a todos estaba a cuento)*. Seyit'e ait iki vakayiname bu nikâhın Kıralın ve bütün maiyetinin huzurile, Seville (İşpiliye) baş peskaposu tarafından kıyıldığını ilâve ediyor; fakat ben tarihçinin metnile iktifa ettim, çünki bu vakayinamelerin ikisinde de masal kokan bir şey var ve bizim Fransızların Şarlman ve Roland hakkında uydurduklarından fazla insanı ikna edemiyor. Mariana'dan aldığım satırlar Ximena ve izdivacının bizzat kendi asrında, Aragonya ve Navarra kırallarının, onun kızlarile evlenerek kendisine damat olmayı bir şeref sayacak kadar şa'şaa ile yaşadığı devirde, nasıl telâkki edildiğini göstermeğe kâfidir. Zamanımızda ise bazıları onun hakkında bu kadar iyi hükümler vermiyorlar; tiyatronun Chimène'i hakkında söylenenleri bir tarafa bıraksak da gene, İspanya tarihini fransızca yazmış olan müverrih kitabında, onu babasının ölümünden sonra çabucak ve kolayca teselli bulmakla itham etmiş ve şahit olanlar tarafından cesaretinin büyüklüğüne hamledilmiş bir harekete hafiflik isnat etmek istemiştir. Bu *mukaddime*'nin sonunda göreceğiniz iki İspanyol romansı [1] onun daha çok lehinde bulunmaktadır. Bu nevi küçük manzumeler onların eski hikâyelerinden kopmuş birer vesika gibidir; bu kahraman kadını Fransada tanıttıktan ve onun sayesinde de kendimi tanıttırdıktan sonra, benim elim değdi diye düşürmek istedikleri utandırıcı vaziyetten onu kurtarmıya çalışmazsam hatırasına karşı nankörlük etmiş olurum. Şu halde size, içinde yaşadığı şöhrete ait bu vesikaları ona fransızca söylettiğim sözleri haklı göstermek arzusuna kapılmaksızın veriyorum. Bana düşen bu hizmeti zaman gördü, ve bu gün sahneye hizmet eden bütün dillerde, tiyatrosu olan her millette, yani italyanca, flamanca ve ingilizcedeki tercümeleri bu hususta bütün söylenenlere karşı hayli şerefli birer müdafaanamedir. Ben buna ancak on, on beş ispanyolca mısra ilâve edeceğim ki bunlar da sanki sırf onu müdafaa için yazılmışa benziyorlar. Bu mısralar da benden evvel ondan bahs etmiş olan D. Guilhen de Castro'nundur. Aynı müellif *Engañarse engañando* [2] isimli diğer bir komedisinde [3] bir Béran prensesine şöyle söyletiyor;

*« Eğer dedikleri gibi bir kadının meziyetinin
ölçüsü arzuları olup da yenmesi, fırsatlar bulup
da bırakması ise, bana burada yalnız duyduklarımı*

[1] İspanyolcadaki manasile, destanî manzume.

[2] Yani *aldatırken aldanmak*, piyes 1625 de intişar etmiş.

[3] O zaman *komedi* kelimesi bu günkü dar manada değil, umumiyetle sahne eserleri için kullanılıyordu.

Examinan el valor
en la muger, yo dixera
lo que siento, porque fuera
luzimiento de mi honor.
Pero malicias fundadas
en honras mal entendidas,
de tentaciones vencidas
hacen culpas declaradas:
Ya si, la que el desear
con el resistir apunta.
vence dos veces, si junta
con el resistir el callar.

C'est, si je ne me trompe, comme agit Chimène dans mon ouvrage, en présence du Roi et de l'Infante. Je dis en présence du Roi et de l'Infante, parce que quand elle est seule, ou avec sa confidente, ou avec son amant, c'est une autre chose. Ses mœurs son inégalement égales, pour parler en termes de notre Aristote, et changent suivant les circonstances des lieux, des personnes, des temps et des occasions, en conservant toujours le même principe.

Au reste, je me sens obligé de désabuser le public de deux erreurs qui s'y sont glissées touchant cette tragédie, et qui semblent avoir été autorisées par mon silence. La première est que j'aie convenu de juges touchant son mérite, et m'en sois rapporté au sentiment de ceux qu'on a priés d'en juger. Je m'en tairais encore, si ce faux bruit n'avait été jusque chez M. de Balzac dans sa province, ou, pour me servir de ses paroles mêmes, dans son désert, et si je n'en avais vu depuis peu les marques dans cette admirable lettre qu'il a écrite sur ce sujet, et qui ne fait pas la moindre richesse des deux derniers trésors qu'il nous a donnés. Or comme tout ce qui part de sa plume regarde toute la postérité, maintenant que mon nom est assuré de passer jusqu'à elle dans cette lettre incomparabla, il me serait honteux qu'il y passât avec cette tache, et qu'on pût à jamais me reprocher d'avoir compromis de ma réputation. C'est une chose qui jusqu'à présent est sans exemple; et de tous ceux qui ont été attaqués cnmme moi, aucun que je sache n'a eu assez de faiblesse pour convenir d'arbitres avec ses censeurs; et s'ils ont laissé tout le monde dans la liberté publique d'en juger, ainsi que j'ai fait, ç'a

ifade etmek kalıyor: çünki bunları söylemekle şerefim daha çok yükselecektir.

« Fakat yanlış anlaşılmış namus telâkkilerinden doğma bir garezkârlık, nefsini yenmekten başka bir şey olmıyan bu hareketi hemen bir günahın itirafı gibi gösterir.

« Bunun için arzu ve mukavemet eden kadın, eğer mukavemet ederken susmasını da bilirse, iki kat kazanmış olacaktır. [1]

Eğer yanılmıyorsam bu, Chimène'in benim eserimde, Kıralın ve İnfante'ın [2] huzurundaki hareket tarzıdır. Kıralın ve İnfante'ın huzurundaki diyorum, çünki yalnızken, yahut da kendisinden hiç bir şey saklamadığı arkadaşiyle veya sevgilisiyle olduğu zeman iş değişir. Onun hareketleri, bizim Aristo gibi söylemek icap ederse, gayrı müsavi şekilde müsavidir ve yerine, adamına, zemanına ve icabına göre, daima ayni esası muhafaza ederek, değişmektedir.

Diğer taraftan bu tragedia ile alâkadar olarak araya giren ve benim sükûtumdan kuvvet almış gibi görünen iki yanlışlığı seyircilere ve okuyuculara anlatmıya kendimi mecbur his ediyorum. Birincisi onun değeri hakkında hüküm verecek kimselerin bulunmasını kabul etmiş ve bunun için davet olunanların kanaatlerini beklemiş olmaklığımdır. Bu kuru gürültü ta köyündeki, yahut bizzat kendi tabiriyle, çölündeki M. de Balzac'a [3] kadar varmasaydı, ben de az evvel bu mevzu üzerinde yazmış olduğu ve bize en son verdiği iki hazineden en kıymetsizi olmıyan, o mükemmel mektupta bunun izlerini görmeseydim daha da susardım. Fakat, kaleminden çıkan her şey gelecek mesillerin malı olduğuna, artık benim adımın da bu emsalsiz mektupla onlara varması temin edildiğine göre, ismimin gelecek nesillere bu leke ile geçmesi ve beni kendi namımı kirletmekle itham etmeleri, pek ayıp olurdu. Bu şimdiye kadar emsali görülmemiş bir şeydir; zannederim benim gibi hücuma uğrayanlardan hiç kimse, kendisini tenkid edenlerle uyuşup hakem intihap edecek kadar gaflet göstermemiştir; onlar da eserleri hakkında açıktan açığa hüküm vermekte herkesi serbest bırakmışlarsa bu, benim gibi, kendilerini herkese

[1] İspanyolcası fransızca metinle aynen verilmiş olan bu parçayı Marty-Laveaux'nun fransızca tercümesinden çevirdik.

[2] *İnfant,e*; İspanya ve Portekiz kırallarının, kız veya erkek olmalarına göre, ikinci çocuklarına verilen unvandır.

[3] O zaman *mektuplar*'ile büyük bir şöhret kazanmış olan J. - L. Guez de Balzac (1594 - 1654).

été sans s'obliger, non plus que moi, à en croire personne; outre que dans la conjoncture où étaient lors les affaires du *Cid*, il ne fallait pas être grand devin pour prévoir ce que nous en avons vu arriver. A moins que d'être tout à fait stupide, on ne pouvait pas ignorer que comme les questions de cette nature ne concernent ni la religion ni l'État, on en peut décider par les règles de la prudence humaine, aussi bien que par celles du théatre, et tourner sans scrupule le sens du bon Aristote du côté de la politique. Ce n'est pas que je sache si ceux qui ont jugé du *Cid* en ont jugé suivant leur sentiment ou non, ni même que je veuille dire qu'ils en aient bien ou mal jugé, mais seulement que ce n'a jamais été de mon consentement qu'ils en ont jugé, et que peut-être je l'aurais justifié sans beaucoup de peine, si la même raison qui les a fait parler ne m'avait obligé à me taire. Aristote ne s'est pas expliqué si clairement dans sa *Poétique*, que nous n'en puissions faire ainsi que les philosophes, qui le tirent chacun à leur parti dans leurs opinions contraires; et comme c'est un pays inconnu pour beaucoup de monde, les plus zélés partisans du *Cid* en ont cru ses censeurs sur leur parole, et se sont imaginé avoir pleinement satisfait à toutes leurs objections, quand ils ont soutenu qu'il importait peu qu'il fût selon les règles d'Aristote, et qu'Aristote en avait fait pour son siècle et pour les Grecs, et non pas pour le nôtre et pour des Français.

Cette seconde erreur, que mon silence a affermie, n'est pas moins injurieuse à Aristote qu'à moi. Ce grand homme a traité la poétique avec tant d'adresse et de jugement, que les préceptes qu'il nous en a laissés sont de tous les temps et de tous les peuples; et bien loin de s'amuser au détail des bienséances et des agréments, qui peuvent être divers selon que ces deux circonstances sont diverses, il a été droit aux mouvements de l'âme, dont la nature ne change point. Il a montré quelles passions la tragédie doit exciter dans celles de ses auditeurs; il a cherché quelles conditions sont nécessaires, et aux personnes qu'on introduit, et aux événements qu'on représente, pour les y faire naître; il en a laissé des moyens qui auraient produit leur effet partout dès la création du monde, et qui seront capables de le produire encore partout, tant qu'il y aura des théâtres et des acteurs; et pour le reste, que les lieux et les temps peuvent changer, il l'a négligé, et n'a pas

inanmak mecburiyetine sokmadan olmuştur; *Le Cid* meselesinin o zeman ne halde olduğunu da hesaba katarsak, vukuunu gördüğümüz şeyleri evvelden keşfetmek için büyük bir kâhin olmıya lüzum yoktu. İnsan tam manâsiyle bir ahmak olmadıkça, bu kabil meselelerin ne dini ne de Devleti alâkadar etmiyeceğini bilmemezlik edemez, buna beşerî aklı selim kaideleriyle olduğu kadar tiyatro kaideleriyle de hükmedilebilir ve koca Aristo'nun fikirleri istenilen tarafa çevrilebilir. Bu ne *Le Cid* hakkında hüküm verenlerin kendi görüşlerine tabi olup olmadıklarını bildiğimden, ne de hattâ iyi veya kötü muhakeme ettiklerini söylemek istediğimdendir, fakat sadece eserim hakkında asla benim muvafakatimle hüküm vermediklerini ve belki de, onları söyleten ayni sebep beni susmıya icbar etmeseydi, ona çok daha zahmetsizce hak kazandırmış olacağımı anlatmak içindir [1]. Aristo, *Poetika*'sında meramını o kadar açıkca ifade etmemiştir ki her biri onu, diğerlerine zıt noktai nazarına göre, kendi tarafına çeken feylesoflar gibi hareket edebilelim; bu da bir çokları için meçhul bir âlem olduğundan *Le Cid*'in en hararetli taraftarları bile onu tenkit edenlerin iddialarına inanmışlar ve eserimin Aristo'nun kaidelerine göre yazılmış olup olmamasının pek az ehemmiyeti olduğunu, Aristo'nun bizim asrımız için değil kendi asrı için yazmış ve Fransızlara değil Yunanlılara hitap etmiş olduğunu ileri sürdükleri zeman onların bütün itirazlarına cevap vermiş olduklarını zannetmişlerdir.

Benim sükûtumun kuvvetlendirdiği bu ikinci yanlışlık Aristo'ya karşı bana olduğundan daha az hakaretâmiz değildir. Bu büyük adam nazım sanatını o kadar muhakeme ve itidal ile izah etmiş ki, bize bıraktığı kaideler bütün devirlere de, bütün milletlere de uyabilir; o, bu iki unsur değiştiği için muaşeret icaplarının ve zevklerin başka başka olabilen teferruatiyle uğraşmayı aklından bile geçirmemiş ve doğrudan doğruya ruhun, tabiatı hiç değişmiyen ruhun hareketiye meşgul olmuştur. Tragedianın, dinleyenlerinin ruhunda ne gibi ihtirasları galeyana getirmesi lâzım geldiğini göstermiş; onlarda bu ihtirası uyandırmak için, gerek sahneye çıkarılan şahısların, gerek temsil olunan vakaların hangi şartlara tâbi olması icap ettiğini araştırmış; bu hususta dünya kurulalıdanberi her yerde tesirini göstermiş ve yer yüzünde tiyatrolar ve aktörler bulundukça bu tesiri gösterebilecek vasıtalar bırakmıştır. Alt tarafına gelince, zaman ve mekân değişebilirmi, değişemezmi, o buna ehemmiyet verme-

---

[1] Corneille burada, kapalı bir şekilde, eserine muarız olan Kardinal de Richelieu nün bu hadisedeki rolünü anlatmak istiyor.

même prescrit le nombre des actes, qui n'a été réglé que par Horace beaucoup après lui.

Et certes, je serais le premier qui condamnerais *le Cid*, s'il péchait contre ces grandes et souveraines maximes que nous tenons de ce philosophe; mais bien loin d'en demeurer d'accord, j'ose dire que cet heureux poème n'a si extraordinairement réussi que parce qu'on y voit les deux maîtresses conditions (permettez-moi cet épithète) que demande ce grand maître aux excellentes tragédies, et qui se trouvent si rarement assemblées dans un même ouvrage, qu'un des plus doctes commentateurs de ce divin traité qu'il en a fait, soutient que toute l'antiquité ne les a vues se rencontrer que dans le seul *Œdipe*. La première est que celui qui souffre et est persécuté ne soit ni tout méchant ni tout vertueux, mais un homme plus vertueux que méchant, qui par quelque trait de faiblesse humaine qui ne soit pas un crime, tombe dans un malheur qu'il ne mérite pas; l'autre, que la persécution et le péril ne viennent point d'un ennemi, ni d'un indifférent, mais d'une personne qui doive aimer celui qui souffre et en être aimée. Et voilà, pour en parler sainement, la véritable et seule cause de tout le succès du *Cid*, en qui l'on ne peut méconnaître ces deux conditions, sans s'aveugler soi-même pour lui faire injustice. J'achève donc en m'acquittant de ma parole; et après vous avoir dit en passant ces deux mots pour le Cid du théâtre je vous donne, en faveur de la Chimène de l'histoire, les deux romances que je vous ai promis.

J'oubliais à vous dire que quantité de mes amis ayant jugé à propos que je rendisse compte au public de ce que j'avais emprunté de l'auteur esgagnol dans cet ouvrage, et m'ayant témoigné le souhaiter, j'ai bien voulu leur donner satisfaction. Vous trouverez donc tout ce que j'en ai traduit imprimé d'une autre lettre, avec un chiffre au commencement, qui servira de marque de renvoi pour trouver les vers espagnols au bas de la même page. Je garderai ce même ordre dans *la Mort de Pompée*, pour les vers de Lucain, ce qui n'empêchera pas que je ne continue ausssi ce même changement de lettre toutes les fois que nos acteurs rapportent quelque chose qui s'est dit ailleurs que sur le théâtre, où vous n'imputerez rien qu'à moi si vous n'y voyez ce chiffre pour marque, et le texte d'un autre auteur au-dessous.

miş ve hattâ, kendisinden çok sonra Horace tarafından tesbit edilen perdelerin mıktarı hakkında bile bir hüküm koymamıştır [1].

Le Cid bu feylesoftan öğrendiğimiz o büyük ve mutlak vecizelere aykırı olsaydı, şüphe yok ki onu herkesten evvel ben mahkûm ederdim; fakat bu fikirde olmak şöyle dursun, bu muvaffakıyetli eserin kazandığı harikulâde rağbetin o büyük üstadın mükemmel tragedialardan istediği başlıca iki şartı (bu sıfatı kullanmama müsaade buyurunuz) da haiz olmasından ileri geldiğini söylemeğe cesaret ederim. Üstadın bu ulu kitabının en âlim şarihlerinden birine göre [2] bu şartların bir eserde toplanması o kadar nadirdir ki bütün ilkçağın onları yalnız *Œdipus*'da bulduğunu iddia ediyor. Şartların birincisi ıstırap çeken ve gadre uğrayanın ne tamamiyle kötü, ne de fazilet timsali değil, fakat büyük bir günah olmıyan bir takım beşerî zaaflar yüzünden lâyık olmadığı bir felâkete düşmüş, kötü tarafından çok iyi tarafı olan bir adam olmasıdır; diğeri de tazyik ve tehlikenin hiç de bir düşmandan, veyahut bir yabancıdan değil, fakat ıstırap çekeni sevmesi ve onun tarafından sevilmesi lâzım gelen bir kimseden gelmesidir. İşte sözün doğrusu *Le Cid*'in bütün muvaffakıyetinin hakikî ve yegâne âmili budur. İnsan ondaki bu iki şartı, haksızlık etmek için gözlerini kör etmedikçe, görmemezlik edemez. Şu halde sözlerimi vadimde durarak bitiriyorum ve bu vesile ile size tiyatronun Le Cid'i için şu bir kaç kelimeyi söyledikten sonra; tarihin Ximena'sı lehine, bahs ettiğim iki romansı veriyorum.

Bu münasebetle bir çok dostlarımın, eserde ispanyol müellifinden aldığım yerleri okuyuculara göstermemi lüzumlu bulduklarını ve bunu benden temenni ettiklerini size söylemeği unutuyordum. Onları tatmin etmeğe çalıştım. Tercüme ettiğim bütün yerleri başka harflerle [3] basılmış bulacaksınız. Baştaki rakamlar aynı sahifenin altında bu mısraların ispanyolcasını bulmıya yarayacaktır. Aynı usulü *La Mort de Pompée* de, Lucain'in mısraları için de muhafaza edeceğim; bu, aktörlerimizin sahne haricinde söylenmiş sözleri her tekrarlayışlarında aynı harf değişikliğine devam etmeme mani olmıyacaktır. O işaret rakamlarını ve altında başka bir müellifin metnini görmediğiniz yerleri de yalnız benim hesabıma geçireceksiniz.

---

[1] Filhakika Aristo yalnız mevzu vahdetinden sarahatle bahs etmiştir. Yunan tragediasında perde taksimatı olmadığı malûmdur. Horace, bilâkis, beş perdeyi şart koşar, «*ne bir eksik, ne bir fazla*» (Art Poét. 189—190).

[2] Aristo'nun *Poetika*'sını tercüme etmiş olan İtalyan filoloğu Robertello (1516-1567).

[3] Yani italik olarak

ROMANCE PRİMERO

Delante et rey de Leon
doña Ximena una tarde
se pone á pedir justicia
por la muerte de su padre.
Para contra el Cid la pide,
don Rodrigo de Bivare,
que huerfana la dexó,
niña, y de muy poca edade.
Si tengo razon, ó non,
bien, Rey, lo alcanzas y sabes,
que los negocios de honra
no pueden disimularse.
Cada dia que amanece,
beo al lobo de mi sangre,
caballero en un caballo,
por darme mayor pesare.
Mandale, buen rey, pues puedes,
que no me ronde mi calle:
que no se venga en mugeres
el hombre que mucho vale.
Si mi padre afrentó al suyo,
bien ha vengado á su padre,
que si honras pagaron muertes,
para su disculpa basten.
Encomendada me tienes,
no consientas que me agravien:
que el que á mi se fiziere,
á tu corona se faze,
— Calledes, doña Ximena,
que me dades pena grande,
que yo daré buen remedio
para todos vuestros males.
Al Cid no lehe de ofender,
que es hombre que mucho vale,
y me defiende mis reyons,
y quiero que me los guarde.
Pero yo faré un partido
con él, que no os esté male,

BİRİNCİ ROMANS

Bir akşam dona Ximena Leon
kıralının huzuruna çıkıp babasının
ölümü için kısas istedi.
Henüz daha çocukken kendisini
öksüz bırakan Seyit, Bivare'li don
Rodrigo'ya karşı adaletin tatbikini istedi.
Ey Kıral, haklı olup almadığımı
zaten biliyorsunuz, çünki namus
meseleleri gizli kalamaz.
Doğan her gün bana, kanımı akıtan
o haini, kederimi artırmak
için, gözümün önünde, at üstünde
gezerken gösteriyor.
Ey iyi Kıral, ona emrediniz
- zira bu sizin elinizdedir - mütemadiyen
evimin önünde gezip durmasın; çünki
çok değerli bir erkek kadınlardan
intikam almaz.
Babam babasını tahkir ettiyse,
o da babasının öcünü pek âlâ aldı;
bir ölüm şerefini ödemağe kâfi gelmelidir.
Himayenize sığınıyorum, bana
hakâret etmelerine müsade etmeyiniz;
zira bana yapılacak her hakaret taç ve
tahtınıza yapılmış demektir.
— Susunuz, doña Ximena, çünki
beni pek müteessir ediyorsunuz; bütün
dertlerinize iyi bir deva bulacağım.
Seyit'e karşı hiçbir haksızlık
edemem, çünki o çok kıymetli bir insandır;
benim ülkelerimi müdafaa ediyor ve
onları muhafaza etmesini istiyorum.
Fakat onunla, sizin için fena

de tomalle la palabra
para que con vos se case.
Contenta quedó Ximena
con la merced que le faze
que quien huerfana la fizo
aquesse mismo la ampare.

ROMANCE SEGUNDO

A Ximena y á Rodrigo
prendió el Rey palabra y mano,
de juntarlos para en uno
en presencia de Layn Calvo.
Las enemistades viejas
con amor se conformaron,
que donde preside el amor
se olvidan muchos agravios..
Legaron juntos los novios,
y al dar la mano, y abraço,
el Cid mirando á la novia,
le dixo todo turbado:
Maté á tu padre, Ximena,
pero no á desaguisado,
matéle de hombre á hombre,
para vengar cierto agravio.
Maté hombre y hombre doy
aqui estoy á tu mandado,
y en lugar del muerto padre
cobraste un marido honrado.
A todos pareció bien;
su discrecion alabaron.
y asi se hizieron las bodas
de Rodrigo el Castellano.

CORNEILLE

olmıyacak, bir uzlaşma şekli bulurum;
sizinle evlenmesi için kendisinden
söz istiyeceğim.
Ximena kendisine bahş edilen
lutuftan ve kendisini öksüz bırakan
adamın hâmisi olmasından memnun kaldı.

İKİNCİ ROMANS

Kıral, Ximena ile Rodrigo'yu
Layn Calvo'nun huzurunda birleştirmek
üzere ellerinden tuttu ve onlardan söz
aldı.
Eski düşmanlıklar aşkta sükûn bulur,
zira aşkın hakim olduğu yerde ne
acılar unutulmaz ki..
Nışanlılar beraber geldiler, geline
elini verip onu öpeceği sırada Seyit,
pek müteheyyiç, ona bakarak dedi ki:
Babanı öldürdüm, Ximena, fakat
haince değil, pek açık bir hakaretin
intikamını almak için, yüz yüze, erkekçe.
— Bir erkek öldürdüm, sana bir erkek
getiriyorum; işte emirlerine âmadeyim,
ölmüş bir baba yerine de şerefli bir
koca kazanıyorsun.
Bu sözler herkesin hoşuna gitti,
onun dirayetine hayran oldular ve Rodrigo
el Castellano'nun düğünü bu suretle
yapıldı [1].

Tercüme eden: *Lûtfi AY*

[1] İspanyolcaları Fransızca metinle verilmiş olan bu iki romansı, Damas Hinard'ın fransızca tercümesinden, çevirdik.

LE CID

ACTE V

Scène première

CHIMÈNE

Quoi! Rodrigue, en plein jour! d'où te vient cette audace?
Va, tu me perds d'honneur; retire-toi, de grâce.

DON RODRIGUE

Je vais mourir, Madame, et vous viens en ce lieu,
Avant le coup mortel, dire un dernier adieu:
Cet immuable amour qui sous vos lois m'engage
N'ose accepter ma mort sans vous en faire hommage.

CHIMÈNE

Tu vas mourir!

DON RODRIGUE

Je cours à ces heureux moments
Qui vont livrer ma vie à vos ressentiments.

CHIMÈNE

Tu vas mourir! Don Sanche est-il si redoutable
Qu'il donne l'épouvante à ce cœur indomptable?
Qui t'a rendu si faible, ou qui le rend si fort?
Rodrigue va combattre, et se croit déjà mort!
Celui qui n'a pas craint les Mores, ni mon père,
Va combattre don Sanche, et déjà désespère!
Ainsi donc au besoin ton courage s'abat!

DON RODRIGUE

Je cours à mon supplice, et non pas au combat;
Et ma fidèle ardeur sait bien m'ôter l'envie,
Quand vous cherchez ma mort, de défendre ma vie.

LE CID

PERDE V

Birinci Sahne [1]

CHİMÈNE

Bu da ne! Rodrigue, güpe dündüz burada! bu ne cüret? Haydi, allah aşkına çekil; bana söz getireceksin..

DON RODRİGUE

Öleceğim, madam, öldürücü darbe beni yere sermeden evvel de buraya, size son defa veda etmeğe geldim; beni hükmünüz altında tutan değişmez aşkım uğrunuzda öldüğümü size söylemeden ölmeğe cesaret edemedi.

CHİMÈNE

Ölecekmisin!

DON RODRİGUE

Hayatımı intikam arzularınıza teslim edecek o mesut dakikalara koşarak gidiyorum.

CHİMÈNE

Ölecekmisin! Don Sanche bu kadar korkulacak bir erkek mi ki bu yenilmez yüreğe korku veriyor? Seni kim böyle kuvvetten düşürdü, yahut ona bu kadar kuvveti kim veriyor? Rodrigue daha düello etmeden kendisini ölmüş addediyor! Mığrıplılardan, babamdan korkmamış adam Don Sanche'la döğüşeceğim diye şimdiden ümitsizliğe düşüyor! Demek icap ettiği zaman cesaretin de kırılırmış!

DON RODRİGUE

Carpışmıya değil, boynumu vermeğe gidiyorum; gönlümdeki sadık ateş siz ölümümü isteyince hayatımı korumak arzusunu benden alabilir.

[1] Burası Chimène'in dairesidir.

J'ai toujours même cœur; mais je n'ai point de bras,
Quand il faut conserver ce qui ne vous plaît pas;
Et déjà cette nuit m'aurait été mortelle,
Si j'eusse combattu pour ma seule querelle;
Mais défendant mon Roi, son peuple et mon pays,
A me défendre mal je les aurais trahis.
Mon esprit généreux ne hait pas tant la vie,
Qu'il en veuille sortir par une perfidie.
Maintenant qu'il s'agit de mon seul intérêt,
Vous demandez ma mort, j'en accepte l'arrêt.
Votre ressentiment choisit la main d'un autre
(Je ne méritais pas de mourir de la vôtre):
On ne me verra point en repousser les coups;
Je dois plus de respect à qui combat pour vous;
Et ravi de penser que c'est de vous qu'ils viennent,
Puisque c'est votre honneur que ses armes soutiennent,
Je vais lui présenter mon estomac ouvert,
Adorant en sa main la vôtre qui me perd.

CHIMÈNE

Si d'un triste devoir la juste violence,
Qui me fait malgré moi poursuivre ta vaillance,
Prescrit à ton amour une si forte loi
Qu'il te rend sans défense à qui combat pour moi,
En cet aveuglement ne perds pas la mémoire
Qu'ainsi que de ta vie il y va de ta gloire,
Et que dans quelque éclat que Rodrigue ait vécu,
Quand on le saura mort, on le croira vaincu.
Ton honneur t'est plus cher que je ne te suis chère,
Puisqu'il trempe tes mains dans le sang de mon père,
Et te fait renoncer, malgré ta passion,
A l'espoir le plus doux de ma possession:
Je t'en vois cependant faire si peu de compte
Que sans rendre combat tu veux qu'on te surmonte.
Quelle inégalité ravale ta vertu?
Pourquoi ne l'as-tu plus, ou pourquoi l'avais-tu?
Quoi? n'es-tu généreux que pour me faire outrage?
S'il ne faut m'offenser, n'as-tu point de courage?
Et traites-tu mon père avec tant de rigueur,
Qu'après l'avoir vaincu tu souffres un vainqueur?

Cesaretim aynı cesarettir; fakat hoşunuza gitmiyen bir şeyi korumak için kolumda kuvvet bulamıyorum; hattâ, şahsî bir kavga için çarpışmış olsaydım, daha bu geceden ölmüştüm; fakat Kıralımı, milletini ve memleketimi müdafaa ederken kendimi iyi korumamakla, onlara hiyanet etmiş olurdum. Asîl ruhum hayattan, bir hiyanetle sıyrılmıya razı olacak kadar, nefret etmiyor. Halbuki şimdi ortada olan yalnız bana ait bir iştir; mademki ölümümü istiyorsunuz, idam hükmünü kabul ediyorum. İntikam arzularınız bir başkasının elini seçti (sizinkile ölmeğe de lâyık değilmişim) : Bu elin indireceği darbeleri geri ittiğimi görmiyecekler. Sizin namınıza döğüşene daha çok hörmet etmeğe mecburum; mademki kılıcı sizin şerefinizi koruyor, vuracağı darbelerin sizden geldiğini düşünerek bahtiyar olacağım ve onun eliyle beni mahveden elinize taparak, göğsümü korumadan onun kılıcına uzatacağım.

CHİMÈNE

Hazin bir vazifenin zarurî şiddeti, arzularıma rağmen bana yiğitliğini cezalandırmayı emrediyor ve benim için her döğüşene karşı seni müdafaasız bırakacak kadar ağır bir kanunla sevgine hükmediyorsa bu şaşkınlık içinde unutma ki mevzubahs olan yalnız hayatın değil, aynı zamanda da şerefindir. Rodrigue ne kadar şa'şaa ile yaşamış olursa olsun öldüğünü duyunca, herkes onu yenildi sanacak.

Mademki şerefin, ellerini babamın kanıyla bulayacak, bütün aşkına rağmen bana malik olmak gibi en tatlı bir ümitten seni vazgeçirecek kadar benden kıymetli idi, o halde şimdi neden ona ehemmiyet vermiyorsun da çarpışmadan yenilmeğe razı oluyorsun? Hangi kararsızlık faziletini küçük düşürüyor? Neden artık faziletin yok, yahut da neden faziletin vardı? Ne demek! yalnız bana hakaret etmek için mi cesursun? Beni tahkir etmek icap etmeyince hiç mi cesaretin kalmıyor? Babamı yendikten sonra seni yenmelerine tahammül edecek kadar mı onu hor

Va, sans vouloir mourir, laisse-moi te poursuivre,
Et défends ton honneur, si tu ne veux plus vivre.

DON RODRİGUE

Après la mort du Comte, et les Mores défaits,
Faudrait-il à ma gloire encore d'autres effets?
Elle peut dédaigner le soin de me défendre:
On sait que mon courage ose tout entreprendre,
Que ma valeur peut tout, et que dessous les cieux,
Auprès de mon honneur, rien ne m'est précieux.
Non, non, en ce combat, quoi que vous veuilliez croire,
Rodrigue peut mourir sans hasarder sa gloire,
Sans qu'on l'ose accuser d'avoir manqué de cœur,
Sans passer pour vaincu, sans souffrir un vainqueur.
On dira seulement: "Il adorait Chimène;
Il n'a pas voulu vivre et mériter sa haine;
Il a cédé lui-même à la rigueur du sort
Qui forçait sa maîtresse à poursuivre sa mort:
Elle voulait sa tête; et son cœur magnanime,
S'il l'en eût refusée, eût pensé faire un crime.
Pour venger son honneur il perdit son amour,
Pour venger sa maîtresse, il a quitté le jour,
Préférant, quelque espoir qu'eût son âme asservie,
Son honneur à Chimène, et Chimène à sa vie.„
Ainsi donc vous verrez ma mort en ce combat,
Loin d'obscurcir ma gloire, en rehausser l'éclat;
Et cet honneur suivra mon trépas volontaire,
Que tout autre que moi n'eût pu vous satisfaire.

CHİMÈNE

Puisque, pour t'empêcher de courir au trépas,
Ta vie et ton honneur sont de faibles appas,
Si jamais je t'aimais, cher Rodrigue, en revanche,
Défends-toi maintenant pour m'ôter à don Sanche;
Cambats pour m'affranchir d'une condition
Qui me donne à l'objet de mon aversion.
Te dirais-je encore plus? va, songe à ta défense,
Pour forcer mon devoir, pour m'imposer silence,
Et si tu sens pour moi ton cœur encore épris,

görmüştün? Haydi, ölümü göze almadan, bırak seninle uğraşayım, artık yaşamak istemiyorsan, hiç olmazsa şerefini koru.

DON RODRİGUE

Kontun ölümünden, Mığrıplıların bozgunundan sonra şanıma daha başka delîller lâzım mı? O şan, artık kendimi müdafaa etmek zahmetine tenezzül etmiyebilir, herkes bilir ki cesaretim her şeyi göze alabilir, değerim her şeyi başarabilir, ve bu gökün altında şerefim kadar hiç bir şey benim için kıymetli değildir. Hayır, hayır, ister inanın, ister inanmayın Don Rodrigue bu çarpışmada şanını tehlikeye koymadan, onu yüreksizlikle itham etmeğe kimsenin dili varmadan, mağlup sayılmadan ve bir galibe boyun eğmeden de ölebilir. Yalnız şunu derler: "Chimène'i çok seviyordu; yaşayıp da onun nefretini kazanmak istemedi; sevgilisini kısas istemeğe zorlıyan kaderin cilvesine kendiliğinden boyun eğdi: sevgilisi başını istiyordu; bunu reddetseydi, yüce ruhu bir günah işlediğine zahip olurdu. Şerefinin öcünü almak için sevgisini kaybetti, sevgilisinin öcünü almak için de, râm olmuş ruhu ne ümitler beslerse beslesin, şerefini Chimène'e ve Chimène'i hayatına tercih ederek dünyayı terketti." Böylece göreceksiniz ki bu düelloda ölmem, şanım için bir leke olmak şöyle dursun, ona bir kat daha şa'şaa verecek ve benden başka kimsenin size veremiyeceği ölümümü bu şeref takip edecektir.

CHİMÈNE

Seni ölüme koşmaktan alıkoymak için mademki hayatın ve şerefin pek ehemmiyetsiz şeylerdir; o halde bir zamanlar seni sevdimse, aziz Rodrigue, şimdi sen de buna karşı, beni Don Sanche'ın eline bırakmamak için kendini müdafaa et; beni nefret ettiğim adama veren bir şarttan kurtarmak için döğüş. Daha söyleyeyim mi? Haydi, vazifemi zorlamak, beni susmıya mecbur etmek için kendini müdafaa etmeğe bak

Sors vainqueur d'un combat dont Chimène est le prix.
Adieu : ce mot lâché me fait rougir de honte.

DON RODRİGUE

Est-il quelque ennemi qu'à présent je ne dompte ?
Paraissez, Navarrais, Mores et Castillans,
Et tout ce que l'Espagne a nourri de vaillants;
Unissez-vous ensemble, et faites une armée,
Pour combattre une main de la sorte animée;
Joignez tous vos efforts contre un espoir si doux;
Pour en venir à bout, c'est trop peu que de vous.

CORNEILLE

ve gönlünde hala yerim varsa, mükâfatı Chimène olan bu düellodan galip çık. Allaha ısmarladık: ağzımdan kaçan bu söz yüzümü kızartıyor [1].

DON RODRİGUE

Varmı benim şimdi yenmiyeceğim düşman? Navarralılar, Mığrıplılar, Kastilyalılar ve bütün İspanyanın yetiştirdiği yiğitler, karşıma çıkın; birleşip bir ordu kurun da, böylece kuvvet bulmuş bir kola karşı gelin; bu kadar tatlı bir ümide karşı bütün kuvvetlerinizi bir araya toplayın; onu yenmek için yine az gelirsiniz.

Tercüme eden: *LÛTFİ AY*

[1] Chimène bu sözü söyledikten sonra çıkar.

THE FAIRY WAY OF WRITING

Mentis gratissimus error. Horatius

There is a kind of writing wherein the poet quite loses sight of Nature, and entertains his reader's imagination with the characters and actions of such persons as have many of them no existence, but what he bestows on them. Such as fairies, witches, magicians, demons, and departed spirits. This Mr. Dryden calls *the Fairy Way of Writing*, which is, ideed, more difficult than any other that depends on the poet's fancy, because he has no pattern to follow in it, and must work altogether out of his own invention.

There is a very old turn of thought required for this sort of writing, and it is impossible for a poet to succeed in it, who has not a particular cast of fancy, and an imagination naturally fruitful and superstitious. Besides this, he ought to be very well versed in legends and fables, antiquated romances, and the traditions of nurses and old women, that he may fall in with our natural prejudices, and humour those notions which we have imbibed in our fancy. For, otherwise, he will be apt to make his fairies talk like people of his own species, and not like other sets of beings, who converse with different objects, and think in a different manner from that of mankind:

Sylvis deducti caveant, me iudice, fauni
Ne velut innati triviis, ac pene forense,
Aut nimium teneris iuvenentur versibus *Noratius*

I do not say with Mr. Bayes in the *Rehearsal* that spirits must not be confined to speak sense, but it is certain their sense ougt to be a little discoloured, that it may seem particular and proper to the person and condition of the speaker.

PERİ-VARI YAZILAR

Mentis gratissimus error[1]. *Horatius*

Bir yazı nevi vardır ki bunda muharrir tabiatı tamamen gözden kaybeder ve okuyucularının muhayyilesini öyle kimselerin şahısları ve hareketleriyle oyalar ki bunların çoğunun, kendi atfettiğinden başka, hiç bir mevcudiyeti yoktur. Periler, büyücüler, sihirbazlar, zabaniler, ölenlerin ruhları bu kabildendir. Mr. Dryden bu nevi yazılar için *peri-vari yazıları* diyor. Doğrusu bu tarz, şairin hayalinden kuvvet alan bütün yazı tarzlarına nisbetle, en zorudur. Çünkü şair kendine bir örnek bulamaz ki ona imtisal etsin, hayalhanesinde ne varsa sade onunla yaratmak mecburiyetindedir.

Bu çeşit yazılar çok hususî bir düşünce tarzına ihtiyaç gösterir; eğer şairin istenen şekilde bir karihası, tabiaten bereketli ve perilere inanan bir muhayyilesi yoksa bunlarda muvaffak olması imkânsızdır. Ayrıca, efsane ve masalları, eski hikâyeleri, dadılardan ve ihtiyar ninelerden intikal edegelmiş ananeleri çok iyi bilmelidir ki yazdıkları, alıştığımız batıl fikirlere uygun düşsün, çocukluk günlerimizin tasavvurlarına munis gelsin. Çünkü, aksi halde, perilerini kendi takımından adamlarmış; insanlardan başka şeylerle konuşan, insanlardan başka türlü düşünen ayrı bir takım mevcutlar değilmiş gibi konuşturmıya kalkar.

Sylvis deducti caveant, me iudice, fauni
Ne velut innati triviis, ac pene forenses,
Aut nimium teneris iuvenentur versibus...[2] Horatius

Mr. Bayes'in "Rehearsal„ piyesinde dediği, gibi, ruhların sözleri baştan başa makul olmamalıdır, demiyorum; ancak, muhakkak ki, kasdettikleri manâda biraz degişiklik olmalıdır. Onları söyliyenin vaziyet ve şahsına has oldukları bu suretle anlaşılabilir.

Joseph ADDISON (1672-1719), edebî bir nevi olmak itibarını on sekizinci asır başında kazanan *essay* nevindeki yazılariyle şöhret bulmuş bir İngiliz edibidir.

[1] Aklın en büyük nimeti yalandır.

[2] Bana kalırsa, foun'lar, ormanlardan çıkarılınca, yol ağzında pazar yerinde doğmuşlar gibi, fazla süslü mısralarla konuşmaktan çekinsinler.

These descriptions raise a pleasing kind of horror in the mind of the persons who are represented in them. They bring up into our memory the stories we have heard in our childhood, and favour those secret terrors and apprehensions to which the mind of man is naturally subject. We are pleased with surveying the different habits and behaviours of foreign countries; how much more must we be delighted and surprised when we are led, as it were, into a new creation, and see the persons and manners of another species? Men of cold fancies and philosophical dispositions object to this kind of poetry, that it has not probability enough to affect the imagination. But to this it may be answered, that we are sure, in general, there are many intellectual beings in the world besides ourselves, and several species of spirits, who are subjcet to different laws and economies from those of mankind; when we see, therefore, any of these represented naturally, we cannot look upon the representation as altogether impossible; nay, many are prepossessed with such false opinions as dispose them to believe these particular delusions; at least, we have all heard so many pleasing relations in favour of them, that we do not care for seeing through the falsehood, ane willingly give ourselves up to sa agreable an imposture.

The ancients have not much of this poetry among them, for, indeed; almost the whole substance of it owesits original to ths darkness and superstition of later ages, when pious frauds were made use of to amuse mankind and frighten them into a sense of their duty. Our forefathers looked upon Nature with more reverance and horror, before the world was enlightened by learning an philosophy, and loved to astonish themselves with the apprehensions of witchcraft, prodigies, charms, and enchantments. There was not a village in England that had not a ghost in it, the churchyards were all haunted, every large common had a circle of fairies belonging to it, and there was scarce a shepherd to be met with who had not seen a spirit.

Among all the poets of this kind our English are much the best, by what I have yet seen, whether it be that we abound with more stories of this nature or that the genius of our country is fitter for this sort of poetry. Eor the Fnglish are naturally fanciful, and very often disposed by that gloominess and melancholy of temper, which is so frequent in our nation, to many wild notions and visions, to which others are not so liable.

Among the English, Shakespeare has incomparably excelled all others. That noble extravagance of fancy, which he had in so great perfection, thoroughly qualified him to touch this weak superstitious

Bu tasvirler okuyucunun zihninde hoş bir ürperti uyandırır ve muhayyilesini, tasvir edilen şahısların yeniliği ve garipliği ile eğlendirir. Bu tasvirler hatırımıza, çocukluğumuzda duyduğumuz hikâyeleri getirir. İnsan zihninin zaten müsait kıldığı o gizli endişe ve korkulara germi verir. Yabancı illerin değişik âdet ve itiyatlarını mütalâadan hoşlanan bizler yeni bir âleme götürülür, başka cins insanlar ve âdetler görürsek kimbilir ne kadar çok daha zevk duyup hayrete düşeriz? Karihası dar ve feylesof meşrepli olanlar, muhayyileye tesir edecek derecede muhtemel görünmüyor diye, bu nevi şiirin aleyhindedirler. Fakat böylelerine cevaben, "Eminiz ki, denebilir, dünyada, bizden başka, akıl sahibi pek çok mevcut ve türlü türlü ruh var; hepsi de bizden farklı idare ve kanunlara tâbi; onun için, bunlardan birini, tabiîmiş gibi tasvir edilmiş görürsek bu tasviri büsbütün imkânsız telâkki edemeyiz. Hattâ bir çoklarının, vaktiyle edinilmiş öyle yanlış telâkkileri vardır ki onları bu vahimelere inanmıya sevkeder. Hiç değilse, hepimizde onların lehinde o kadar hoş hikâyeler dinlemişizdir ki yalanlarını çıkarmak istemeyiz, bu kadar sevimli bir hileye kendi rızamızla kanarız.

Bu nevi şiir eskilerde pek yoktur; çünkü hemen bütün sermayesi, halkı hem eğlendirmek hem vazifelerini hatırlatıp korkutmak için dindarca sahtekârlıklara başvuran muahhar devirlerin karanlığından ve perilere inanışından gelmedir. Dünya ilim ve felsefeyle aydınlanmadan önceki günlerde cedlerimiz tabiata daha büyük bir saygı ve korku ile bakarlar; kendi kendilerini sihirbazlık, mucize, büyü ve efsun tasavvurlariyle hayrete düşürmekten hoşlanırlarmış. O zamanlar İngilterede hortlaksız tek bir köy yokmuş, mezarlıkların hepsinde hayaletler dolaşırmış, her geniş meydanın kendine mahsus cin taifesi varmış, hemen hiç bir çobana rastlanmazmış ki bir ruh görmüş olmasın.

Bizde bu türlü hikâyeler çok olduğu için mi, yoksa millî dehamız bu türlü şiire daha uygun geldiği için mi bilmem, bu nevin şairleri arasında - şimdiye kadar okuduklarıma göre - İngiliz şairleri muhakkak ki en ustaları. Çünkü İngilizler doğuştan geniş karihalı insanlardır; tabiatlarının malihulyalı ve mahzun oluşu sebebiyle de, ekseriya, başkalarının aklına gelmiyen bir çok olmıyacak fikir ve hayallere kapılırlar.

İngilizler arasında da Shakespeare diğerlerinden, nisbet kabul etmiyecek kadar, üstündür. Noksansız bir surette sahip olduğu mümtaz ve müstesna karihası, okuyucularının muhayyilesindeki bu zayıf ve tez inanan

part of his reader's imagination, and made him capable of succeeding where he had nothing to support him besides the strength of his own genius. There is something so wild and yet so solemn in the speeches of his ghosts, fairies, witches, and the like imaginary persons, that we cannot forbear thinking them natural, though we have no rule by which to judge of them, and must confess, if there are such beings in the world, it looks highly probable they should talk and act as he has represented them.

There is another sort of imaginary beings, that we some times meet with among the poets, when the author represents any passion, appetite, virtue, or vice, under a visible shape, and makes it a person or an actor in his poem. Of this nature are the descriptions of Hunger and Envy in Ovid, of Fame in Virgil, and of Sin and Death in Milton. We find a whole creation of the like shadowy persons in Spenser, who had an admirable talent in representations of this kind. I have discoursed of these emblematical persons in former papers, and shall therefore only mention them in this place. Thus we see how many ways Poetry addresses itself to the imagination, as it has not only the whole circle of nature for its province, but makes new worlds of its own, shows us persons who are not to be found in being, and represents even the faculties of the soul, with her several virtues and vices, in a sensible shape and character.

JOSEPH ADDISON

tarafı harekete getirmek hususunda onu tamamen ehliyet sahibi etmiş, ve, kendi dehasının kuvvetinden başka hiç bir yardımcısı olmıyan bir sahada muvaffak olmasını mümkün kılmıştır. Onun hayaletlerinin, perilerinin, büyücülerinin, ve bu kabil hayalî şahıslarının sözlerinde öyle olmıyacak fakat öyle mukni birşey vardır ki o bunları, haklarında hüküm vermek için elimizde hiç bir ölçü bulunmadığı halde, tabiî sanmaktan kendimizi alamayız; ve itiraf ederiz ki eğer dünyada böyle mevcutlar varsa, bunların, onun tasavvur ettiği üzre konuşup hareket etmeleri çok muhtemeldir.

Şairlerde bazan rasgeldiğimiz bir başka çeşit hayalî mevcut daha vardır: muharrir herhangi bir ihtirasa, isteğe, meziyete, kusura gözle görünür bir şekil verip eserinde bir şahıs veya aktör olarak kullanır. Ovidius'daki Açlık ve Haset, Virgilius'daki Şöhret, Milton'daki Günah ve Ölüm bu mahiyette tasvirlerdir. Bu gölge mahlûklardan bir çoğuna da, bu nevi tasvirlerde takdire değer bir mahareti olan Spenser'de raslanır. Daha evvelki yazılarımda bu temsilî şahıslardan bahsettiğim için burada onları sade zikretmekle iktifa ediyorum. Böylece, şiirin muhayyileye ne kadar değişik yollardan hitap ettiğini görüyoruz. Onun sahası yalnız bütün tabiatı içine almakla kalmaz, fakat kendi başına yeni dünyalar yaratır, bize var olmıyan mevcutlar gösterir ve hattâ ruhumuzun melekelerini bile, bir çok iyi ve fena tezahürleriyle, gözle görülür bir şekil ve heyette canlandırır.

Orhan BURİAN

SAADET DAHA ZİYADE BİR MİZAÇ VE FITRAT IŞİDİR

Köyde hayatımın ilk demlerini yaşadığım o ihtirastan uzak ıssızlığı gözümün önüne getirdiğim zaman; o saadet günlerinin artık hiç dönmiyeceğini acı acı düşünmekten kendimi alamıyorum. O yalnızlık, sessislik ülkesinde sanki bütün tabiat insana hazlar bağışlamağa çalışır gibiydi. O zamanlar ben saadet fikri üzerinde ince eleyip sık dokumağa kalkışmaz, bilâkis köy hayatı eğlencelerinin en acayip şekillerinden bile bir haz duyardım; sual-cevap [1] oyununun insan zekâsının en yüksek haddi olduğuna ve oyun icabı bir takım sualler sormak, emirler vermekle akşam vaktinin en makul bir şekilde geçtiğine inanırdım. Böyle büyülü bir vehim hâlâ devam edebilseydi ne büyük bir saadet olurdu! Şunu hissediyorum ki bilgi de, yaş da sadece mizacımızı bozmaktan başka bir işe yaramıyorlar. Bugünkü eğlencelerim eskilerine nazaran daha incelmiş nevinden olabilir, fakat bunlar bana aynı hazzı vermekten çok geri kalırlar. Hatta en mükemmel aktörün sanatile bile kıyas kabul etmiyecek olan hazzı bana bir "quaker'in hutbesini„ taklit eden nekre bir köylü duyurmuştu. Bizim ihtiyar sütçü kadınının Johnny Armstrong'un "Son Gece Vedaı„ veya "Barbara Allen'in Zulmü„ şarkılarını okuyarak beni ağlattığı andaki duyduğum o zevkin yanında en güzide sopranoların nağmeleri bile ahenksiz kalır.

Her devrin kalem tutarları hazzın eğlenmemizi temin edecek vasıtalarda değil, bilâkis onun kendi içimizde olduğunu göstermek için uğraşmış durmuşlardır. Eğer biz ruhen neşeye mütemayilsek, her şey bizim için bir zevk kaynağı olabilir; o zaman istirabın cismi değil, hemen hemen ismi bile var olmaz. Her hadise bir geçit resmindeki insanlar gibi gözümüzün önünden gelir geçer: bu insanlardan bazıları hantal, bazıları da fena giyinmiş olabilir; fakat bundan dolayı bir deliden başka hiç kimse teşrifatçı başıya karşı öfkelenmeğe kalkmaz.

Vaktile Flander'in bir kalesinde vaziyetinden hiç de müteessire benzemiyen bir mahpus gördüğümü hatırlıyorum. Bu adam sakattı, çarpılmış ve zincire vurulmuştu. Sabah karanlığından ta gecenin geç vaktine

[1] Cross - purposes.

kadar ağır işlere koşturuluyordu; hayatının ta sonuna kadar da böyle olacaktı. İlk bakışta sefalet adını verebileceğimiz bütün bu şartlara rağmen, bu mahpus şarkı söyler, (bacağı olsaydı ihtimal dans da ederdi), kaledeki insanların hepsinin en neşeli ve en mesut olanı görünürdü. Hayatı bilir bir filosoftu o !... Bir mesut mizaç ki felsefeye vücut veriyordu. Muhakeme kudretinden mahrum görünüyor idise de bu mahpus gerçekten makul bir insandı. Hiç bir okuma ve araştırma onu içine alan periler âleminin füsununu bulandırmamıştı. Her şey ona zevk için bir fırsat oluyordu. Duygusuzluğundan dolayı bazı kimseler onu deli sansalar da filosofların taklit etmek istiyecekleri bir meczuptan başka bir şey değildi. Zira felsefe bütün camiasile, tabiat vasıtalarının esirgediği saadeti bir meslek olarak ileri sürer.

Bu mahpus gibi kendilerini, her şeyin okşayıcı bir ışıkta belirdiği dünyanın öbür cephesine koyabilenler böylece neşelerini tahrik edecek her hadisede bir şey bulacaklardır. İster kendileri için olsun, ister başkaları için olsun en şeametli hadiseler onlara hiç bir yeni elem getirmiyecek, bütün dünya onlar için yalnız komedyalar oynanan bir tiyatrodan başka bir şey olmıyacaktır. Bütün kahramanlık gürültüleri veya ihtiras patırtıları sahnenin manasızlığını artırmağa ve neşelerini biraz daha acılandırmağa yarıyacaktır. Velhasıl bu insanlar tıpkı siyahlara bürünmüş olduğu halde bir mezarcının bir ölü başında duyduğu cüz'i elem nispetinde kendi istiraplarından veyahut başkalarının şikâyetlerinden kederleneceklerdir.

Hayatımda okuduğum bütün muharrirlerden meşhur Cardinal de Retz, bu tarz mizacın doğurduğu saadeti en son haddine eriştirmiş bir insandır. Şövalye ruhlu bir adam olması sıfatile, felsefenin ukalâ kisvesine bürünmüş gibi görünen her şeyden nefret ettiği için nerede neşe satılığa çıkarılsa müzayedeyi arttıranların ekseriyetle öncüsü olurdu. Lâtif cinsin toptan bir hayranı olan bu adam, bir kadının zulmüne uğradığı zaman çok kere, daha iyi bir surette kabule mazhar olacağını ümit ettiği bir diğerini sevmeğe başlardı; ama bu da yalvarışlarına yüz çevirecek olursa inzivaya çekilmeyi, veya ümitsiz acılara katlanmayı asla aklından geçirmez, kendisini reddeden kadını seveceği yerde onu sevmiş olduğu hayaline kapılarak kendini aldatırdı, böylece de her şey yine normal seyrini takip ederdi. Talihin en çok surat astığı ve sonunda kendisi en gaddar düşmanı olan Cardinal Mazarin'in pençesine düştüğü zaman (Valencia şatosunda sıkı bir kontrol altında mahpus bulunduğu halde) hiç bir zaman hikmet veya felsefe yardımı ile elemine katlanmağa teşebbüs etmemişti. Çünkü o ne filosof, ne de hakîm idi. Cardinal de Retz sadece kendile ve kendisine musallat olan adamla

alay eder, yeni vaziyetinden son derece memnun olduğu hissini verirdi. Bu elem mâlikânesinde dostlarından uzak kalmasına ve bütün eğlencelerden, hatta hayatın her türlü rahatlıklarından mahrum olmasına rağmen yine neşesini bozmaz, düşmanlarının kin beslemelerini istihfaf ederdi. Hattâ bunu, kendisini hapse atanın hayatını kaleme almak suretile intikam haddine vardırmıştı.

Mağrurlar hikmetinin bütün öğretebildiği, felâkete karşı sert veya abus bir çehre takınmaktan başka bir şey değildir. Cardinal'in misali en son had şartlar içinde bize neşeli olmayı öğretmektedir. Neşemizi başkaları ister hissizliğimize, ister deliliğimize hamletsinler, bunun ehemmiyeti yok; bu neşe bizim için saadetin ta kendisidir. Kâinatın bu saadet şekli hakkında düşündüklerile aynı saadetin insanın kendine verdiği memnuniyeti kendinden başka hiç kimse ölçmeğe kalkışmıyacaktır. Ben kendi hesabıma, borçlular hapishanesinin önünden, dünya ihtiraslarından tecrit edilmek suretile onun gailelerini unutmuş olan bu kimselerin arasında devam edegelen saadete gıpta etmeden asla geçemem.

Hayatımda tanıdığım en mesut budala, kendilerinden başka hiç kimseye zararı dokunmadığı söylenen iyi kalbli mahlûklardan biriydi. Ne zaman bir işkenceye maruz kalsa bermutat o buna: "Hayatı görme" der, geçerdi. Müdürü kafasını kırsa, veya bir dolandırıcı parasını çarpsa müdürünün Irlanda lehçesini, veya yankesicinin modaya daha uygun sayılan argosunu taklit ederek kendisini teselli ederdi. Ona göre hiç bir şey aykırı değildi. Para işlerine karşı duyduğu kayıtsızlığı babasını o kadar galeyana getirmişti ki bütün arkadaş ve dostlarının kendi lehinde olan müdahaleleri semeresiz kalmıştı. İhtiyar adam artık ölüm yatağında bulunuyordu. Dick dahil olduğu halde bütün aile efradı hastanın etrafında toplanmıştı. Hasis son nefesinde: "Birinci oğlum Andrew'e bütün emlâkimi bırakıyor ve kendisinin tutumlu olmasını temenni ediyorum" dedi! Andrew bu gibi ahvalde âdet olduğu üzere derin bir teessür edasile ömür ve sihhatinin uzamasını ve kendine ayırdığı bu servetten yine babasının istifade etmesi için Tanrıya yalvardı. "Üçüncü oğlum Simon'u ağabeyisinin himayesine emanet ediyor ve ona da ayrıca dört bin altın bırakıyorum" dedi. Simon, içten gelen bir teessürle: "Aman babacığım!" diye bağırdı, "bağışladıklarınızın sefasını yine kendiniz sürmeniz için Tanrım size ömürler ve sihhatler versin" dedi. İhtiyar en son olarak biçare deli Dick'e dönüp: "Sana gelince, sen her zaman için bir iç yarası olmaktan kurtulmadın. Bu itibarla sen hiç bir zaman iyiliğe yanaşmıyacak ve hiç bir zaman zengin olmıyacaksın; kendine bir yular satın alman için sana da otuz kuruş bırakıyorum." dedi. Dick hiç bir heyecan duymadan:

"Ah babacığım!„ diye bağırdı, "bağışladığınızın sefasını kendiniz sürmeniz için Tanrıdan size ömür ve sihhatler dilerim„ dedi. Bir servetin kaybolmasının bu düşüncesiz ve tedbirsiz mahlukta doğurduğu bütün istirap işte bundan ibaretti. Bununla beraber, bu babanın bıraktığı boşluğu bir amca şefkatile doldurdu ve bu dost bugün hem fazlasile para sahibi, hem de oldukça zengindir...

Evet, bir baloda sefahet âlemine dalan bir müflise, kendisini gabilikle ittiham eden halka gülmekle mukabele eden bir muharrire, yine kendisini azarlıyan aşağı tabakaya tebessümler yağdıran bir generale, bir rezalete uğramış olmasına rağmen neşesini elinden bırakmıyan bir kadına varsın kâinat haykırsın, ne çıkar? Her birimizin imkân dahilinde yapacağı en makul hareket böyle ahvalde bu gibi mukabelelerden başka bir şey olmamalıdır. Şu muhakkak ki gelecek herhangi bir felâkete eğlene güle karşı durmak, mantık ve muhakeme silâhlarını kuşanarak işi halletmekten çok daha iyi bir usûldür. Birinci usûlle ıstırabımızı unuturuz, ikincisile onu sadece başkalarından gizlemeğe muvaffak oluruz. Felâketle savaşırken bu savaşta bir kaç yara almamız er geç mukadder olacak, fakat bizi zafere ulaştıracak emin yol da ancak kaçmakla mümkün olacaktır.

GOLDSMİTH

Tercüme eden: *Zarife LAÇİNLER*

HATIRA DEFTERİNDEN PARÇALAR

14 mayıs 1853. — Üçüncü kuartett konseri; kısa idi. Beethoven'den piyano ile keman için varyasyonlar, iki de kuartett; işte bu kadar. Kuartett'-ler, tamamen şeffaf; kolayca vahdete irca edilebilir. Biri Mozart'ın, öteki Beethoven'nin. Her iki üstadı mukayese edebildim; şahısları bana parlak surette göründü. Mozart: zarafet, hürriyet; emin, ince ve berrak bir şekil, nefis ve asîl güzellik; ruh huzuru, sıhhat ve dehâ ayarında hüner; Beethoven, Mozart'tan daha patetik, daha ihtiraslı, daha elemli, daha karışık, daha derin, daha kusurlu, dehâsının daha fazla esiri, fantezisine yahut ihtirasına daha ziyade kapılmış, daha tesirli ve daha yüksek. Mozart sizi Platon'un diyalogları gibi canlandırır; size hürmet eder, hürriyet ve muvazene verir. Beethoven size heyecan verir. O daha tragik ve daha belâğatlıdır, halbuki Mozart daha gayri şahsî ve şairanedir. Mozart daha grek, Beethoven ise daha hıristiyandır. Birisi huzurlu, öteki ciddîdir. Birincisi, mukadderattan daha kuvvetlidir, çünkü hayatı o kadar derin almaz; ikincisi daha kudretsizdir, çünkü daha büyük elemlerle boy ölçüşmüştür; Beethoven'in hüneri, her zaman dehâsı ayarında değildir; onun hâkim vasfı patetiktir, Mozart'ınki mükemmelliktir... Mozart'ta her şey muvazenesini bulmuştur ve sanat muzafferdir; Beethoven'de his galebe çalar ve heyecan, sanatı derinleştirmekle beraber bulandırır.

27 birinciteşrin 1856. — Hayatın başlıca işlerinde biz daima yalnızız, ve ömrümüzün tarihinin metni, başkaları tarafından hemen hemen hiç sökülmez. Bu dramın en mühim kısmı bir monolog, daha doğrusu, Tanrı, vicdanımız ve kendimiz arasında mahrem bir münakaşadır. Göz yaşları, kederler, yeisler, hayal sukutları, gücenmeler, fena ve iyi düşünceler, kararlar, kararsızlıklar, müşavereler, hep sırrımız olarak kalırlar; bunların hemen hiç bir tarafı, bahsetmek istediğimiz, hattâ yazdığımız zaman bile, bildirilebilen, nakledilebilen şeyler değildir. Benliğimizin en kıymetli cephesi kendini hiç göstermez; mahremiyette bile çıkış yolu bulamaz; onun şuurumuza ancak kısmen girdiği muhakkaktır; o ancak duada harekete geçer ve ihtimal ki yalnız Tanrı'nın yanında barınır, zira mazimiz bize mütemadiyen yabancılaşmaktadır. Monad'ımız [1], başka monad'lardan te-

[1] *Monad*. Leibniz'de Metafiziğin ana mefhumu. Monadlar, maddî olmıyan basit varlıklardır; bütün hâdiselerin temelinde bulunan bu varlıklar, Leibniz'e göre birbiri üzerine tesir edemezler. Ruhlar da birer Monad'dır. Amiel, Monad'ı — Leibniz'e uygun olarak — ruh manasında alıyor. (M)

sir alabilir; fakat buna rağmen gene onun merkezine nüfuz edilemez, biz de, neticede kendi sırrımızın dışında kalırız. Güneşin nüvesi nasıl karanlıksa, şuurumuzun merkezi de şuursuzdur. Varlığımız sathîdir; ne istiyor, yapıyor, biliyorsak, o da azçok sathîdir ve derinliklerde bulunan cevherin zulmetleri, muhitimizin şualarının, parıltılarının altında kalır.

8 ikincikânun 1863.—Bu akşam *Le Cid* ile *Rodogune*'ü tekrar okudum. Aldığım intiba henüz karışık ve müphem. Hayranlığıma çok hayal sukutu ve meclubiyetime çok ihtiraz karışıyor. Bu tiyatroda hoşuma gitmiyen, karakterlerdeki mihanikî mücerretlik ve şahıslardaki kabadayı ve erkekleşmiş kadın edasıdır. Okurken, tercüman vasıtasiyle konuşan ve İspanyol tumturakiyle natıkaperdazlık eden, gayet iri kuklalalar aklımdan geçiyordu. Kudretli eserler! fakat insan, önünde beşerî varlıklardan ziyade kahraman putlar görüyor. Klasik tragedianın zavallılığını teşkil eden şu sunî, tumturaklı, gergin, yapma hal, açıkça kendini meydana vuruyor ve bu muhteşem devlerin makara ve halatları imiş gibi bağırıp gıcırdıyor. Racine ile Shakespeare'i çok tercih ederim: birisini, estetik, ötekisini psikolojik tesiri için.

Cenup tiyatrosu maskeden kurtulamıyor. Komik maskeleri haydi kabul edelim. Fakat ciddî kahramanlarda mücerret tip ve maske, insanı sabırsızlandırıyor. Mukavva ve tenekeden şahıslarla gülünür; ancak canlılarla ve onlara benzeyenlerle ağlayabilirim. Mücerretlik kolayca karikatüre döner ve hayal oyununu, kuklayı doğurur. Renkli Alman tasvirleri nasıl iptidaî bir resim sanati ise, bu da en aşağı mertebeden psikolojidir. Bununla beraber, bazan safsatacı kılı kırk yaran bir incelik! — Vahşiler hiç te basit değildirler. Bu eserlerin güzel tarafı, fikirlerin, kelimelerin, hislerin erkekçe dinçliği ve cesurca samimîliğidir. Kralcı Fransanın bütün tiyatro tekâmülünü doğurmuş olan şu 1640 sahnesinde, acep neden bu kadar sahte büyüklük, gerçek büyüklüğe karışıyor? Dehâ mevcut, fakat onu câlî bir medeniyet örtmüş; insan, ne yaparsa yapsın, peruka taşımış olmanın cezasını çeker.

7 ikinciteşrin 1878. — Bir de, hakikati, hakikatlerle öldürmek tarzı vardır. Bir heykeli, daha yakından mütalâa etmek bahanesiyle toz haline koymak, doğruluk budalası olan bizlerin, pek alışık olduğumuz bir hamakattir. Parçaları idrakten öteye gidemiyenlere ve parçaların kendilerini bozanlara, bozuk zihinli derim. Eşyayı ve insanları oldukları gibi görmek, ne olabileceklerini, ne olmaları lâzımgeldiğini görmek: İşte iyi bir münek-

kidin bu üç şeyi aynı zamanda yapması, bu üç kabiliyeti bir arada mezcetmesi lâzımdır.

*
* *

Modern kültür, kontrastlı tatlar ve zıt renklerden yapılmış gayet ince bir macundur; onu, tarif ve terkip etmekten ziyade hissederiz. Mudillik, zıtların birleşmesi, ustaca yapılmış halita, onun üstünlüğünü teşkil ederler. Yirmi ülkenin ve otuz asrın tarihî ve coğrafî tesiriyle yuğurulmuş; bütün ilim ve sanatlarla usta olmuş ve değişmiş; bütün edebiyatlarla mülayimleşmiş olan bugünün insanı, yepyeni bir mahsuldür. O her tarafta uygunluklar, yakınlıklar, benzerlikler bulur, fakat başka yerlere dağılmış olanı, teksif ve icmal eder. Joconda'nın gülümsemesi o kadar farklı şeyleri bir arada söyler ki, seyredene, daha esrarlı kalmak için ruhunu açıyormuş gibi gelir. İşte bugünün insanı, Joconda'nın gülümsemesine benzer.

*
* *

Eşyayı anlamak, onların içinde bulunmuş ve sonra çıkmış olmaktır; demek ki bunun için, ilkönce esaret, arkasından kurtuluş; ilkönce hayal, sonra hayal sukutu; ilkönce bağlanmak, sonra dalâletten kurtulmak lâzımdır. Cezbenin tesirinde bulunanla cezbolmamış olan, salâhiyet sahibi değildirler. İnsan ancak evvelâ inandığı, sonra hakkında hüküm verdiği şeyi iyi bilir. Anlamak için serbest olmak lâzımdır. Sevgi, sanat, din, vatanseverlik bahis mevzuu olsun, bu hep doğrudur. Sempati, tenkidin ilk şartıdır; akıl ile adalet, mebdede heyecanın varlığını farzederler.

Tahlil, canlılığı öldürür. Öğütülüp un olmuş tane, artık ne bitebilir, ne de büyüyebilir.

Zeki bir insan nedir? Eşyanın ruhuna ve şahısların niyetlerine kolayca ve tam olarak giren ve bir hedefe en kısa yoldan varan bir kimsedir. Zihnin basireti ile çevikliği, tenkitte incelik ve icat kabiliyeti, onun sıfatlarıdır.

9 eylûl 1879. — "Hiçlik, mükemmeldir; varlık, noksanlıdır„; bu öyle münasebetsiz bir safsata ki, ancak Platon'un felsefesinde güzel oluyor, çünkü Platon'da hiçliğin yerine *ide* geçiyor; ide ki vardır ve ilâhîdir.

Ülkü, hayal, boşluk, *var olmak* gibi kıyas kabul etmez bir üstünlüğü olan şeniyetin bu kadar üstüne konmamalıdır. Ülkü, hali ve şeniyeti zemmettirerek, hazzı ve memnuniyeti öldürür. O, Mephistopheles gibi

"hayır" diyen sestir: hayır muvaffak olmadın, hayır bu eser güzel değildir, hayır mesut değilsin, hayır rahata kavuşmıyacaksın; gördüğün, yaptığın ne varsa kifayetsiz, mânasız, şişirilmiş, sahte ve kusurludur. Ülkü susuzluğu, sırf ölümü yaklaştırmak icin ömrü hızlandıran Siva'nın iğnesidir. Bu âmansız istek, ferdin elemine ve nevin terakkisine sebep olur. Ülkü, saadeti haysiyetin lehine olarak öldürür.

Tek müsbet hayr, nizam yani nizama giriş, muvazeneye dönüştür. Amel olmıyan yerde tefekkür fenadır; tefekkürsüz amel de fenadır. Ülkü, şeniyetle birleşip bir bütün teşkil etmezse zehir olur; şeniyet te, ülkünün güzel kokusu olmayınca bozulur. Münferit hiçbir şey, mütemmimi ve zıddı ile beraber olmadan iyi olamaz. Benliğin mürakabesi, *benliği sarfetmeye* tecavüz ederse, tehlikeli olur; rüyaya dalmak, iradeyi uyutursa zararlı olur; mülâyimlik, kuvveti ortadan kaldırırsa fena olur; derin tefekküre dalmak, seciyeyi mahvederse felâketli olur. Haddinden fazla olan, haddinden az olan kadar hikmete karşı kabahatlıdır. İfrat bir derttir; gevşeklik başka bir derttir; ölçü içinde enerji: işte vazife bundadır! Sükûnet içinde cazibe: işte saadet bundadır!

Hayata içten sahip olmadığımız ve o bize birkaç sene için muvakkat olarak verildiği gibi, bizde bulunan iyilik te bizim değildir. İnsanın, kendisine derunî bir alâkasızlık ve huzurla bakması güç değildir. Bunun için bir parça kendisini tanıma, bir parça ülküyü sezme, bir parça din kâfidir. Hatta kendiliğimizden hiç olduğumuz, fakat birbirimizi hayata, sevince, şiire, kutsallığa davet etmek hassasının bize verildiği düşüncesinde, çok tatlılık vardır.

***

İstihza kanunu: nazariyede kadere inan Zenon, tilmizlerini birer kahraman yapıyor; hürriyeti tasdik ve kabul eden Epikür, tilmizlerini lâkayıd ve gevşek kılıyor: düğüm noktası daima ülküdür: revakî ülkü, vazifedir; Epikür'cü ülkü, menfattır: iki meyil, iki ahlâk, iki âlem. Bunun gibi, Jansenist'ler ve onlardan önce büyük din inkılâpçıları, esir iradenin, Jezvit'ler ise, serbest iradenin taraftarıdırlar[1] bununla beraber, birinciler vicdan hürriyetini, sonuncular vicdanın esaret altına alınmasını tesis ettiler. Demek ki mühim olan, nazarî prensip değil, içten temayül, emel ve gayedir.

***

[1] Jansenistler: Felemenkli teolog Cornelius Jansen (1585 — 1638) 'in katolik dini içinde açtığı bir çığır. Gayet dindar ve müsamahasız olan Jansenistler «gufran» bahsinde Augustinus'a dayanırlardı; muarızları Jezvitlerdi.

Zenon. Revakî, Epikür, herkesçe bilindiğinden, haklarında izahat vermemeği tercih ettik. (M.)

İnsanın bildiğinin ötesinde, her devirde, imanın faal olduğu, bilinmiyen bir sâha vardır. İman isbat edilmez, teklif edilir; bazı rehber ruhlarda kendiliğinden doğar; başkaları arasında taklid ve sirayetle geçer. Büyük bir iman, rehberlerinden uzaklaştıkça büyük bir yakine kalbolan, büyük bir ümitten başka birşey değildir; uzaklık ve süreklilik onu fazlalaştırır. Ta ki, bilmek ihtiyacı onu sorguya çeksin ve araştırsın; o zaman onun kuvvetli tarafları olan: tahkik etmek imkânsızlığı, teheyyüç ve uzaklık, zayıf tarafları olurlar.

***

Herşeyi hangi yaşta en doğru görürüz?.. Zayıf düşüren ve kederli yapan sakatlıklar gelmeden önce ihtiyarlıkta olacak... Bunda, eskilerin noktai nazarları doğru idi. İhtiyar, sempati ile dolu olarak ve bir menfaat gözetmeden, mürakabeye dalar. Eşyayı, izafî ve nisbî kıymetleriyle kavrayan bu mürakabenin, onları en iyi görmesi lâzımdır.

H. F. AMİEL

Tercüme eden: *Nusret HIZIR*

SANCAKTAR CHRISTOPH RİLKE'NİN AŞKINA VE ÖLÜMÜNE DAİR

....., 24 Teşrinsani 1633 te, Linda'da, Otto von Rilke, auf Langenau Gränitz ve Ziegera'ya, Macaristanda harpte ölen kardeşi Christoph'un Linda malikânesindeki hissesi temlik edildi. Fakat kendisinden bir taahhütname alındı. Buna göre, kardeşi Christoph, — ki ibraz edilen ölüm vesikasına göre Avusturya İmparatorluğunun Heyster suvari alayında Freiherr von Pirovano'nun bölüğünde sancaktar olarak ölmüştü, — geri döndüğü takdirde bu temlik hükümsüz kalacaktı.

Atlılar, atlılar, atlılar. Gündüz, gece, gündüz...

Atlılar, atlılar, atlılar.

Ve cesaret o kadar kırık, hasret o kadar büyük ki... Artık dağlar yok, ağaç bile yok. Hiç bir şey kalkınmıya cesaret edemiyor. Yabancı yurdun kulübeleri, bataklık haline gelmiş kuyuların başında susuz bekleşiyorlar. Hiç bir yerde bir kilise kulesi görünmüyor. Hep aynı manzara. İnsana iki gözünün de lüzumu yok. Yalnız bazan geceleri insan yolunu bulduğunu sanıyor. Belki de pek yakında, yabancı bir güneş altında kazandığımız yerlerden tekrar geri döneceğiz. Olabilir. Güneş, bizim memlekette yaz ortasında olduğu gibi, ağır. Fakat biz yaz mevsiminde vedalaşmıştık. Kadınların elbiseleri yeşillikler arasında boylu boyuna parlıyordu. Ve şimdi atlarla hep gidiyoruz. Şu halde mevsim sonhahar olmalı; hiç değilse mahzun kadınların bizi düşündükleri yerde.

Langenau Şövalyesi eğerin üzerinde kımıldıyor ve

"Herr Marquis...„ diyor.

Yanında giden küçük ve zarif Fransız biraz evveline kadar üç gün konuşmuş ve gülmüştü. Fakat artık hiçbir şeyin farkında değil. Uyumak isteyen bir çocuk gibi. Zarif, beyaz dantel yakasında tozlar yapışıp kalıyor; bunları farketmiyor. Kadife eğerinin üstünde yavaş yavaş sararıp soluyor.

Fakat Langenau Şövalyesi gülümsüyor ve diyor ki:

"Sizin garip gözleriniz var, Herr Marquis, her halde annenize benziyorsunuz.„

O zaman küçük Fransız bir kere daha açılıyor. Yakasının tozunu silkiyor ve canlanıyor.

Birisi annesinden bahsediyor. Herhalde bir Alman olacak. Kelimeleri yüksek sesle ve ağır ağır söylüyor. Çiçekleri demet yapan, düşüne düşüne bir çiçeği ötekine uyduran ve bunların hepsinden ne çıkacağını henüz bilmeyen bir genç kız gibi sözlerini sıralıyor. Sevinerek mi? Üzülerek mi? herkes kulak veriyor. Tüküren bile kalmadı. Çünkü bunların hepsi, neyin yakışık aldığını bilen insanlar... Ve kalabalığın arasında bulunup Almanca bilmeyenler birdenbire anlayıveriyorlar, bazı kelimeleri birlikte hissediyorlar: "Bir akşam vakti...„ "küçükken...„

Kimisi Fransadan ve kimisi Burgund'dan, Hollandadan, Kärnten vadilerinden, Bohemya kalelerinden ve Kaiser Leopold'un ülkesinden gelen bu adamların hepsi burada birbirine yakın. Çünkü birinin anlattığı ötekinin de başından geçmiştir, ve aynen onunki gibi geçmiştir. Sanki dünyada bir tek ana varmış gibi.

Böylece akşamın içine doğru atlar sürülüyor, herhangi bir akşamın... Yine herkes susuyor. Fakat ışıklı kelimeleri içinde beraber götürüyor, Bu sırada Marquis miğferini çıkarıyor. Koyu renkli saçları yumuşak... Başını eyince bu saçlar bir kadınınki gibi ensesine yayılıyor. Şimdi Langenau Şövalyesi de aynı şeyi görüyor: Uzaklarda, akşamın ışığı içinde birşey yükseliyor, narin, siyah bir şey. Yarı yarıya harap olmuş, kimsesiz bir sütun. Ve geçip gittikten çok sonra, bu gördüğünün bir Madonna olduğu aklına geliyor

---

Nöbetçilerin ateşi. Etrafına oturmuşlar ve bekleşiyorlar. Birinin şarkı söylemesini bekliyorlar. Fakat o kadar yergunlar ki... Kırmızı ışıkta bir ağırlık var: Tozlu ayakkapların üstünde yatıyor. Dizlerin üstüne sürünüp tırmanıyor, kavuşturulmuş ellerin içine bakıyor. Bu ışığın kanatları yok. Çehreler karanlık. Buna rağmen küçük Fransızın gözleri kendinden gelen bir ışıkla bir an parlıyor. Küçük bir gülü öptü, ve şimdi bu gül yine göğsünde solup gidebilir. Langenau Şövalyesi uyuyamadığı için bunu gördü. Düşünüyor: Benim hiç gülüm yok, hiç.

Sonra şarkıya başlıyor. Söylediği, eski ve hüzünlü bir şarkıdır. Bunu memlekette kızlar Sonbaharda, mahsul kalkmak üzere iken tarlalarda söylerlerdi.

Küçük Marquis diyor ki:

"Siz çok mu gençsiniz, Herr?„

Ve Langenau Şövalyesi yarı huzün, yarı gurur ile cevap veriyor:

"On sekiz.„

Sonra susuyorlar.

Biraz sonra Fransız soruyor:

"Sizin de memlekette bir nişanlınız var mı, Herr Junker?„ [1]

"Sizin?„ diye Langenau Şövalyesi mukabele ediyor.

"Var. Sizin gibi sarışın.„

Ve tekrar susuyorlar. Nihayet Alman bağırıyor:

"Fakat Allah belânızı versin, öyle ise niçin at üstünde oturup bu mel'un memlekette düşmana karşı gidiyorsunuz?„

Marquis gülümsüyor:

"Tekrar geri dönmek için.„

Ve Langenau Şövalyesine huzün çöküyor. Bir zamanlar birlikte oynadığı sarışın kızı düşünüyor. Delice oyunlar.... Ve evine dönmek istiyor, yalnız bir an için, yalnız şu sözleri söylemeye yetecek bir zaman için: "Magdalena, benim her zaman öyle olduğumu affet!„

Genç adam: Nasıl... olduğumu? Diye düşünüyor. Ve aralarında çok mesafe var.

Günün birinde, bir sabah, bir süvari geliyor, sonra bir ikincisi. Sonra dört, sonra on oluyorlar. Hepsi kocaman demir zırhlar içinde. Sonra arkadan binlercesi geliyor: Ordu.

Ayrılmak lâzım.

"Saadetle geri dönün, Herr Marquis.„

"Meryem sizi korusun, Herr Junker.„

Ve bir türlü birbirlerinden ayrılamıyorlar. Birdenbire arkadaş, kardeş oluvermişler gibi... Daha birbirlerine söyliyecek çok şeyleri var, ve birbirlerine ait pek çok şeyler biliyorlar. İkisi de tereddüt içinde. Etraflarında sür'atli hareketler ve nal sesleri var. Bu sırada Marquis sağ elindeki büyük eldiveni sıyırıyor, küçük gülü çıkarıyor, bir yaprak alıyor. Mukaddes ekmekten bir parça koparır gibi.

[1] Junker, Almanyada büyük arazi sahibi asılzadelere verilen bir unvandır.

"Bu sizi koruyacaktır. Elveda.„

Langenau Şövalyesi şaşırıyor. Uzun müddet Fransızın arkasından bakıyor. Sonra, bu yabancının verdiği yaprağı ceketinin altına sokuyor ve yaprak kalbinin dalgalarile yükselip alçalıyor. Boru sesleri. Şövalye atını ordunun bulunduğu yere sürüyor. Hazin bir tebessümü var: şimdi onu koruyan yabancı bir kadındır.

Bütün bir gün cephe gerisinde ilerliyor. Küfürler, renkler, gülüşler. Memleket bunlarla dolup taşıyor. Renkli elbiseleriyle delikanlılar koşup geliyor. Kavga, gürültü... Erguvan renkli şapkaları ve dalga dalga saçlariyle orospular geliyor. İşaretler... Yürüyen gece gibi siyah demirler içinde ücretli askerler geliyor. Hırsla orospulara sarılıyorlar, öyleki, kadınların elbiseleri parçalanıyor. Onları davulların kenarına sıkıştırıyorlar. Telâşlı ellerin acele müdafaasından davullar uyanıyor, rüyada imiş gibi gümlüyor... gümlüyor. Ve akşam üzeri ona fener tutuyorlar... Acayip fenerler: Demir kâselerde şarap parlıyor. Şarap mı? yoksa kan mı? Bunu kim ayırabilir ki?

Nihayet kumandan Spork'un önünde. Graf Spork beyaz atının yanında duruyor. Uzun saçlarında demirin parıltısı var.

Langenau Şövalyesi kimseye bir şey sormadı. Generali tanıdığı için hemen atından atladı; bir toz bulutu içinde eğildi. Yanında ona bir tavsiye mektubu var. Fakat Graf:

"Oku şu zırvayı.„ Diye emrediyor. Bunu söylerken dudakları kımıldamıyor bile. Zaten dudaklarını oynatmıya ihtiyacı da yok. Küfretmek için bu kadarı da yetiyor. Daha fazlası için sağ eli konuşur. İşte bu kadar. Bu el kendini gösteriyor... Genç Şövalye okumayı çoktan bitirdi. Artık nerede olduğunu bile bilmiyor. Her şeyden evvel Spork. Hatta gökyüzü bile kayboldu. Spork, büyük general:

"Seni sancaktar yaptım.„ diyor.

Bu kadarı çok bile.

Bölük Raab ırmağının öte yanında. Langenau şövalyesi atının üzerinde, yalnız başına, gidiyor. Ova. Akşam... Eğerin ön hanesindeki mağdenî kısımlar tozların arasında parlıyor. Sonra ay yükseliyor. Şövalye bunu ellerinde görüp farkediyor.

Rüyalara dalmış.

Fakat bu sırada biri ona bağırıyor.

Bağırıyor, bağırıyor.
Rüyalarını dağıtıyor.
Bu baykuş sesi değil... Aman yarabbi.
Şu bir tek ağaç
Ona bağırıyor:
Yolcu! Diye.
O bakıyor. Bir vücut kalkıyor
Ağacın yanından, ve genç bir kadın,
Kanlar içinde ve çıplak
Yalvarıyor: Çöz beni!

Ve o, kara yeşilliklere atlıyor,
Sıcak ipleri kesip koparıyor;
Ve kadının gözlerinin yandığını,
Ve dişlerinin kapandığını görüyor.

Kadın gülüyor mu?

O dehşet içindedir.
Hemen atlayıp atına
Gecenin içine saldırıyor. Kanlı ipler sımsıkı avucunda.

Langenau şövalyesi bir mektub yazdı. Tamamen düşüncelere dalmış. Büyük, ağır başlı ve dik harflerle ağır ağır yazıyor:

"Benim iyi anneciğim,
İftihar et: Sancağı ben taşıyorum.
Üzülme: Sancağı ben taşıyorum.
Beni sev: Sancağı ben taşıyorum."

Sonra mektubu ceketinin altına, gül yaprağının yanına, en gizli yerine koydu. Düşünüyor: Bu mektuba gülün kokusu sinecek... Ve yine düşünüyor: Belki günün birinde birisi bunu bulur... Ve yine düşünüyor:.... Çünkü düşman yakındır.

Öldürülmüş bir köylünün üzerinden atlıyorlar. Köylünün gözleri adam akıllı açık, ve içlerinde bir şeyler aksediyor; fakat gökyüzü değil. Biraz sonra köpekler uluyor. Demek en nihayet bir köye yaklaşıyorlar. Kulübelerin üst tarafında taş bir şato yükseliyor. Şatonun geniş köprüsü önlerine uzanıyor. Kapı büyüyor. Borazan gelenleri selâmlıyor. Kulak

verin: Gürültüler, şakırtılar ve köpek havlamaları. Şatonun avlusunda at kişnemeleri, nal sesleri ve haykırışlar.

İstirahat. Bir kere de misafirliği tadıyor. Arzularını her zaman kıt kanaat ve kendi kendine giderecek değil ya! Her zaman, her şeye düşmanmış gibi uzanacak değil ya! Bir kere de her şeyi kendi haline bırakmak ve şunu bilmek: Ne olursa iyi olur... Cesaret de bir kere olsun uzanıp yatabilmeli ve ipek örtülerin saçakları arasında yuvarlanmalı. Hep asker kalmak olmaz. Bir kere de perçemler meydanda, ve geniş, açık yakalar serbest gezmeli ve ipek koltuklarda oturmalı ve tepeden tırnağa kadar, banyodan çıkmış insanın rahatlığını duymalı. Ve kadınların ne olduğunu tekrar öğrenmeli: Beyazlılar ne yaparlar? Mavililer nasıldırlar? Sarışın oğlanlar sulu meyvalarla ağırlaşan güzel tabakları getirdikleri zaman kadınların elleri ne biçim alır? Gülüşleri nasıl şarkılaşır?..

Bir yemek halinde başladı ve nasıl olduğunu kimse anlamadan bir bayram gecesi halini aldı. Meşalelerin büyük alevleri parlıyor, sesler uçuşuyor, kadehlerden ve ışıklardan karışık şarkılar çınlıyor. Ve nihayet, olgunlaşan tempolardan dans doğuyor. Ve dans herkesi çekip alıyor. Salonlarda bir dalgalanma: Buluşmalar ve birbirini seçmeler... Ayrılışlar ve tekrar buluşmalar. Parıltıların tadı ve göz kamaştıran ışıklar... Sıcak kadınların elbiselerinde saklı duran yaz rüzgârlariyle sallanmalar...

Koyu kırmızı şarapların ve binlerce gülün arasından saatlar gecenin rüyalarına şıpır şıpır akıyorlar.

Ve bir adam durub bu haşmete hayretle bakıyor. Bu öyle bir adam ki, uyanık olup olmadığını anlamak için bekliyor. Çünkü böyle bir ihtişam, ve böyle kadınların böyle bir bayramı ancak uykuda görülebilir: En küçük hareketleri sırmalı elbiselerine bir kıvrım halinde düşüyor. Gümüş konuşmalardan saatler yapıyorlar; ve bazan ellerini o şekilde kaldırıyorlar ki, erişemiyeceğin her hangi bir yerden göremediğin narin güller kopardıklarını sanırsın. Ve o zaman rüyalara dalarsın: Bu güllerle süslenmişsin, bam başka bir saadete ermişsin ve boş alnın için bir taç kazanmışsın.

Beyaz ipekler giymiş olan bu adam uyanamadığını anlıyor. Çünkü uyanık, ve hakikatin tesiri altında şaşkındır. Bunun için sıkılarak

rüyalara kaçıyor ve bahçede, karanlık bahçede yapayalnız duruyor. Ziyafet uzakta kaldı. Işıklar yalan söylüyor. Gece onu yakından sarmış... ve serin. Ve o, kendisine doğru egilen bir kadına soruyor:

"Gece sen misin?„

Kadın gülümsüyor.

Erkek o zaman beyaz elbisesinden utanıyor.

Ve uzakda, yapayalnız ve silâhlı olmak istiyor.

Tepeden tırnağa silâhlı.

Bu gün için benim Şövalyem olduğunu unuttun mu? Beni bırakıyor musun? Nereye gidiyorsun? Beyaz elbisen bana senin üzerinde bir hak veriyor.

. . .

Yoksa o kaba asker elbiseni mi özledin?

. .

Üşüyor musun?... Yurduna mı hasretsin?

Kontes gülümsüyor.

Erkek "Hayır!„ diyor.

Fakat bunun sebebi, çocukluğun, bu yumuşak ve siyah elbisenin, omuzlarından düşmesidir. Kim çekip aldı bu elbiseyi? O zamana kadar kendisinin bile duymadığı bir sesle:

"Sen mi?„ Diye soruyor. "Evet, sen!„

Ve artık bütün elbiselerden soyunmuştur. Bir evliya gibi çıplak. Aydınlık ve narin.

Şatonun ışıkları yavaş yavaş sönüyor. Herkeste bir ağırlık var: Herkes yorgun, yahut âşık, yahut sarhoş. Birçok boş ve uzun cephe gecelerinden sonra: Yataklar... geniş ve meşe ağacından yataklar. Burada dualar, yolda, pis bir çukurda edilen dualardan daha başka. O çukur, insan uyuyacağı zaman bir mezar gibidir.

"Allahım, sen nasıl istersen öyle olsun...„

Yatakta dualar daha kısa.

Fakat daha içten.

Şatonun kulesindeki oda karanlık. Fakat onların gülümseyen yüzleri pırıldıyor. Körler gibi elleriyle önlerini yokluyorlar ve birbirlerini bir kapı bulur gibi buluyorlar. Tıpkı geceden korkan çocuklar gibi birbirlerine sımsıkı sokuluyorlar. Halbuki bir şeyden korktukları yok. Burada onların karşısına çıkan hiç birşey yok: Ne dün, ne yarın... Çünkü zaman çökmüş, ve onlar bunun harabesi üstünde çiçek açıyorlar.

Erkek: "Kocan?„ diye sormuyor.

Kadın; "İsmin?„ diye sormuyor.

Biribirleri için yepyeni bir nesil olarak birleştiler.

Birbirlerine yüzlerce yeni isim takacaklar ve bunları tekrar, bir küpeyi çıkarır gibi yavaşça, uzaklaştıracaklar.

Sofada, bir kanapenin üzerinde erkeğin asker ceketi, palaskası ve kaputu serili duruyor. eldivenleri yerde. Bayrağı dim dik ve pencere pervazına dayalı. Siyah ve narin bir bayrak. Dışarda bir fırtına gök yüzünü kasıp kavuruyor ve geceyi siyah ve beyaz parçalara bölüyor. Ay ışığı uzun bir şimşek gibi uzanıyor, ve hareketsiz duran bayrakta telâşlı gölgeler var. Bayrak rüya görüyor.

Bir pencere açık mı kalmış? Fırtına evin içine mi girdi? Kapıları kim çarpıyor? Odalarda dolaşan kim? Bırak kim olursa olsun. Kuledeki odayı bulamaz. İki insanın beraber uyudukları bu büyük uyku sanki yüz kapının arkasına saklı. İkisinin bir tek uykusu var; bir tek anaları ve bir tek ölümleri varmış gibi.

Sabah mı oluyor? Hangi güneş yükseliyor? Ne kocaman güneş bu? Bunlar kuşlar mı? Sesleri her yeri kaplamış.

Her şey aydınlık, fakat gündüz değil.

Her şeyden bir ses çıkıyor, fakat kuş sesi değil.

Böyle ışık saçan, yanan kalaslardır. Böyle haykıran, açık pencerelerdir. Ve pencereler kızıl bir sesle düşmana karşı bağırıyor, dışarda, alevler içindeki sahada bekleyen düşmana...

"Yangın!„

Ve yüzlerinde, yırtılmış bir uyku ile, herkes, yarı zırhlar içinde, yarı çıplak, odadan odaya, bir yandan bir yana koşuyor ve merdivenleri arıyor.

Ve kısılmış seslerile borular şatonun avlusunda kekeliyorlar:

Toplan.... toplan...

Ve zangır zangır titreyen davullar.

Fakat sancak ortada yok.

Sesler: Sancaktar!

Azğın atlar, dualar, feryatlar,

Küfürler: Sancaktar!

Yan yana demirler, emirler, kumanda!

Sükût: Sancaktar!
Ve bir kere daha: Sancaktar!
Ve ok gibi fırlayan süvarilerle birlikte dışarı atılıyorlar.

, . .

Fakat sancak ortada yok.

O, yarış eder gibi, tutuşmuş dehlizlerden, kendisini alevlerle saran kapılardan, kavuran merdivenlerden koşuyor ve kudurmuş binadan dışarı atılıyor.

Kollarında sancağı beyaz ve baygın bir kadın gibi taşıyor. Ve bir at buluyor, ondan sonra, bir feryat gibi, her şeyin üstünden atlıyarak ve her şeyi, hatta kendi arkadaşlarını geride bırakarak ileri koşuyor. O zaman sancak tekrar kendine geliyor: Şimdiye kadar hiç bu derece şahane olmamıştı. Ve şimdi herkes onu görüyor, çok ilerde... Ve herkes bu beyaz elbiseli, miğfersiz adamı ve sancağı tanıyor.

Fakat sancak birdenbire ışık saçmağa başlıyor, ileri atılıyor, büyüyor ve al al oluyor.

. .

İşte, kendi sancakları düşmanın ortasında alev saçıyor... Ve herkes sancağın arkasından koşuyor.

Langenau şövalyesi düşmanın içlerine dalmış, fakat vapayalnız. Etrafa saldığı korku bir halka olmuş, ve o bu halkanın ortasında, yavaş yavaş alevleri tükenen bayrağın altında duruyor.

Ağır ağır, adeta düşüncelere dalmış gibi, etrafına bakınıyor. Önünde bir çok yabancı ve rengârenk şeyler var. "Bir bahçe gibi„ diye düşünüyor, ve gülümsüyor. Fakat bu sırada gözlerin kendisine dikildiğini hissediyor. Bir takım adamlar görüyor, ve biliyor ki bunlar düşman sürüsüdür. Atını onların tam ortasına sürüyor.

Fakat halka arkasında kapandığı zaman her şey ona tekrar bir bahçe gibi görünüyor. Ve pırıl pırıl üzerine saldıran on altı eğri kılıç sanki bir bayramı haber veriyor.

Kahkahalar saçan, hünerli bir fıskıye!

Asker ceketi, mektup ve yabancı bir kadına ait olan gül yaprağı şatoda yandı.

Ertesi bahar — ki hüzünlü ve soğuktu — Freiherr von Pirovano'nun bir habercisi ağır ağır Langenau'a geldi. Orada ihtiyar bir kadının ağladığını gördü.

Rainer Maria RİLKE
Tercüme eden: *S. Ali*

AYI.

Bir perdelik piyes.

ŞAHISLAR :

YELENA İVANOVNA POPOVA	**: Çukur yanaklı bir dul.**
GRİGORİY STEPANOVİÇ SMİRNOV	**: Orta yaşlı, arazi sahibi bir adam.**
LUKA	**: Popova'nın lalası.**

POPOVA'NIN EVİNDE BİR SALON.

I

POPOVA. (*derin matemdedir, siyahlar giyinmiştir ve elindeki fotoğraftan gözlerini ayırmaz*), LUKA.

LUKA. — Böyle şey olur mu, Sayın Bayan?... Canınıza acıyın... aşçı kadınla hizmetçi kız ahududu toplamaya gittiler, Allahın her kulu yaşıyor, kedi bile yaşamasını biliyor. Avluda geziyor, sinekleri kovalıyor. Size gelince, bütün gün odanıza kapanıp çıkmıyorsunuz. Sanki manastırdasınız, hiçbir zevke yanaşmıyorsunuz! Evinizden dışarı çıkmıyalı şöyle böyle bir sene oluyor.

POPOVA. — Hiç de çıkmıyacağım! Neye çıkayım? Benim için hayat kalmadı artık. Mademki o mezarda yatıyor, ben de kendimi dört duvar arasına gömdüm. İkimiz de öldük.

LUKA. — Allah allah! insan böyle sözleri duymak bile istemez. Nikolay Mihayloviç öldüler. Demek kader böyle imiş. Allahın iradesi... Allah rahmet eylesin... Siz tabii ağladınız, üzüldünüz, ama bu kadarı yeter. Bütün ömrünüzce ağlayıp matem mi tutacaksınız? Benim ihtiyar da öldü... Ne yapayım! bir ay kadar ağladım, üzüldüm, bitti. Ömrümün sonuna kadar ağlıyacak mıyım? değer mi? (*İçini çeker*) Komşuları unuttunuz, misafirliğe gitmiyorsunuz, misafir de kabul etmiyorsunuz... Affedersiniz ama, örümcek gibi yaşıyoruz vallahi. Aydınlık görmiyoruz, frağımı fareler yedi... Etrafta kibar insanlar olmasa neyse!

ama hasabamızda asilzade eksik değil ki!... Riblov'da bir alay var. Zabitlerin her biri tığ gibi delikanlı, maşallah! insan kırk yıl baksa bıkmaz! Kamplarda her cuma günü balo veriliyormuş... Herhalde askerî mızıka da her gün çalıyordur. Eh! Bayanım, gençsiniz, güzelsiniz, maşallah! yüzünüz pembe beyaz, yanağınız pençe pençe al... Yaşamak çağındasınız.. Güzellik insana bakî değildir, on sene sonra siz o zabitlerin önünden geçip kendinizi beğendirmek istiyeceksiniz ama, geçmiş ola!

POPOVA. — (*Kat'î bir sesle*) Rica ederim, bana böyle şeylerden bahsetme. Biliyorsun ki Nikolay Mihayloviç öldükten sonra gözümde hayatın kıymeti kalmadı. Sen zannediyorsun ki ben yaşıyorum. Halbuki yalnız görünüşte öyleyim. Ben ölünciye kadar arkamdan karaları çıkarmamağa, âlem yüzü görmemeğe yemin ettim. Anlıyor musun? Benim kendisini ne kadar sevdiğimi kocamın ruhu görsün istiyorum. Tabiî, sen biliyorsun, bana bazan haksız muamele ettiği olurdu, zalimdi, hattâ vefasızdı. Fakat ben ölünciye kadar ona sadık kalacağım, kendisini nasıl sevebileceğimi ispat edeceğim. Öbür dünyada o beni ölümünden evvel nasılsam gene öyle bulacak...

LUKA.— Ah! bu sözleri söyliyecek yerde, keşke bahçeye çıkıp biraz dolaşsayıdınız, yahut Tobi'yi veya Dev'i, söyleseyidiniz de arabaya koşsalardı, komşularınıza misafirliğe giderdiniz,

POPOVA.— Ah!... (*Ağlar*)

LUKA.— Allah, allah, neniz var?

POPOVA.— Tobi'yi okadar çok severdi ki!... Korçagin'lere, Vlasov'lara giderken arabaya daima onu koşardı. Atları ne de güzel idare ederdi! Yularları çektiği zaman, vücudu öyle güzel bir hal alırdı ki! Hatırlıyor musun? Ah Tobi! Tobi! Söyle de bugün Tobi'nin yemini çokça versinler.

LUKA.— Peki efendim.

(*Acele bir zil sesi işitilir*)

POPOVA. — (*Yerinden fırlıyarak*) Kim bu acaba? Git, kimseyi kabul etmediğimi söyle!

LUKA.— Baş üstüne bayanım. (*Çıkar*)

II

POPOVA yalnız.

POPOVA. — (*Fotografa bakarak*) Göreceksin Nikola, ben nasıl severim, nasıl affederim... Aşkım ancak benimle beraber söner, ancak

kalbim durduktan sonra... (*Gözyaşları arasında güler.*) Utanmıyor musun? Ben uslu, sadık bir zevce olarak buraya kapandım, tâ mezara kadar sana sadık kalacağım, ya sen? Utanmıyor musun, yaramaz? Beni başkaları ile aldatırdın, kavgalar çıkarır, bazan çıkar gider, beni haftalarca bir başıma bırakırdın.

III

POPOVA, LUKA.

LUKA. — (*Telâşla içeri girer*) Sayın Bayanım, sizi biri soruyor, görüşmek istiyormuş.

POPOVA. — Kocam öldüğü günden beri benim kimseyi kabul etmediğimi söylemedin mi?

LUKA. — Söyledim ama, bey oralarda değil, çok mühim bir işi olduğunu söylüyor.

POPOVA. — Ben kimseyi kabul edemem!

LUKA. — Ben de öyle söyledim ama, söz anlıyacak bir adam değil ki... Ecinni midir nedir! Küfür etti, dinlemeden içeri girdi... Şimdi yemek odasında.

POPOVA. — (*Sinirli bir sesle*) Peki buraya getir... Ne terbiyesiz insanlar var bu dünyada!

(*Luka çıkar*)

Bıktım bu insanlardan! benden ne istiyorlar bilmem ki! (*İçini çeker*) Galiba hakikaten manastıra kapanmam lâzım gelecek! (*Düşünür*) Evet, en doğrusu manastıra girmek.

IV

POPOVA, LUKA, SMİRNOV.

SMİRNOV. — (*Girerken Luka'ya hitap ederek*) Aptal, zevzek herif! Eşek!... (*Popova'yı görünce azametle*) Sayın bayan, kendimi takdim edeyim: ben mütekait topçu mülâzimi-evveli, arazi sahiplerinden Grigoriy Stepanoviç Smirnov bendeniz. Sizi mühim bir iş zımnında rahatsız etmek mecburiyetindeyim.

POPOVA. — (*Elini vermez*) Ne istiyorsunuz?

SMİRNOV. — Kendisini tanımak bahtiyarlığına mazhar olmuş bulunduğum müteveffa zevcinizin bana iki senetle cem'an yekûn 1200 ruble

borcu kalmıştı. Yarın Ziraat bankasına para tevdi etmek mecburiyetinde bulunduğumdan bugün bu borcu ödemenizi rica ediyorum.

POPOVA.— Bin iki yüz... Peki ama, kocam size bu parayı nasıl borçlandı?

SMİRNOV. — Benden yulaf alırdı.

POPOVA. — (*İçini çekerek Luka'ya*) Sakın unutma Luka, Tobi'ye yulafı bolca versinler.

(*Luka çıkar*)

(*Smirnov'a hitap ederek*) Eğer Nikolay Mihayloviç'in size böyle bir borcu varsa, tabiî ben öderim. Fakat mazur görün, bugün, elimde para yok. Öbürgün çiftliğin kâhyası gelecek, alacağınızı ödemesi için emir veririm. O güne kadar, maalesef arzunuzu yerine getiremiyeceğim. Bundan başka, kocam öleli bugün daha yedi ay oldu. Para işlerine bakacak halde değilim.

SMİRNOV. — Ben de yarın bankaya parayı vermiyecek olursam, top atacak haldeyim! Malımı mülkümü haczedecekler.

POPOVA.— Yarın değil, öbür gün paranızı alırsınız.

SMİRNOV.— Bana para öbür gün değil, bugün lâzım.

POPOVA.— Affedersiniz, ama bugün ben size para veremem.

SMİRNOV.— Ben de öbür güne kadar bekliyemem.

POPOVA.— Ne yapayım, şimdi elimde para yok işte!

SMİRNOV.— Demek parayı veremiyeceksiniz?

POPOVA.— Veremiyeceğim

SMİRNOV.— Ya!... Son sözünüz bu mu?

POPOVA.— Evet, son sözüm bu.

SMİRNOV.— En son? Kat'î olarak, kat'î?

POPOVA. — Kat'î.

SMİRNOV.— Ya! Pekâlâ, teşekkür ederim. Bunu bir tarafıma yazayım. (*Omuzlarını silker*) Bir de bana soğuk kanlı ol derler!... Şimdi yolda vergi memuruna rasgeldim; bana soruyor: «Grigoriy Stepanoviç, siz neden daima asabisiniz böyle?» Nasıl asabî olmıyayım? Bana muhakkak para lâzım... Daha dün, sabah sabah evden çıktım, bütün alacaklılarımı dolaştım, hiç biri borcunu vermedi. Dolaşmaktan canım çıktı. Geceyi hanın birinde nasıl geçirdiğimi bir ben bilirim, bir de Allah. Bir votka

fıçısının arkasında sabahladım. En nihayet buraya, evimden 70 fersahlık bir yere geliyorum, para alacağım diye; bana lâf ikram ediyorlar. Nasıl kızmıyayım?

POPOVA. — Size açıkça söyledim: kâhya şehirden gelir, siz de paranızı alırsınız.

SMİRNOV. — Ben kâhya ile değil, sizinle konuşmağa geldim. Allah belasını versin, benim kâhya ile ne işim var?

POPOVA.— Affedersiniz, bayım, ben böyle lakırdılara, bu biçim konuşmalara alışık değilim. Sizi dinliyemem artık. (*Süratle çıkar*).

V

SMİRNOV yalnız

SMİRNOV.— Kalkmış bana halinden bahsediyor! Kocası öleli bugün yedi ay olmuşmuş! Ama ben parayı yarın bankaya vermeye mecbur muyum, değil miyim? Sorarım size: mecbur muyum, değil miyim? Eh! sizin kocanız ölmüş, paranız yokmuş, daha bilmem neler... Kâhya denen Allahın belası bir yere gitmiş. Peki ama, ben ne yapayım? Alacaklılarımdan balona mı binip kaçayım? Başımı duvara çarpıp parçalıyayım mi? Gruzdev'e gittim, evde yok. Yaroşeviç saklandı. Kurıtsin'le de öyle bir kavga ettim ki az daha keratayı pencereden aşağı atacaktım. Mazuttov *kolerin*'e tutulmuş, yatıyor. Bunun ise «halleri» üstünde.Orataların hiç biri para vermiyor. Bütün bunlar kendilerini şımarttığım için oluyor ya! Mızmız, sünepe, kadın gibi bir adamım! Onlara fazla nazik davranıyorum. Ama durun! ben size gösteririm! benimle alay etmek nasılmış görürsünüz, hayvan herifler! Parayı alıncıya kadar buradan dişarı bir adım atmıyacağım. Brrrr! Ah ne öfkeliyim ben bugün, ne öfkeli! Sinirden herbir tarafım ayrı titriyor, hafakanlar basıyor. Off! Aman Allahım, fenalıklar geliyor üstüme. (*Seslenir*). Hey! Kim var orada?

VI.

SMİRNOV, LUKA.

LUKA. — (*Girer*) Ne istediniz beyim?

SMİRNOV.— Bana bir şıra, yahut su getir.

(*Luka çıkar*)

SMIRNOV.— Nedir bu mantık! Bir adama muhakkak para lâzım. Neredeyse kendini asacak... Otekinin ise bugün para ile uğraşacak hali yokmuş!... Tam bir kadın mantığı! İşte bunun için kadınlarla konuşmayı ömrümde sevmedim, sevmiyeceğim de... Benim için bir kadınla konuşmak-

tansa bir barut fıçısı içinde oturmak daha iyidir. Brrrr... Tüylerim diken diken oldu. Bu eksik etek beni öyle kızdırdı ki!... Bu lâtif mahlûkları görür görmez öfkeden sanki bacaklarımı ısırgan dalamış gibi oluyorum. Neredeyse yangın var diye bağıracağım.

VII

SMİRNOV, LUKA.

LUKA.— (*Girer ve su verir*) Sayın bayan hastadırlar, kimseyi kabul etmiyorlar.

SMİRNOV.— Hadi git sen işine!

(*Luka çıkar*)

SMİRNOV.— Hasta imişler, kimseyi kabul etmiyorlarmış! Pekâlâ! sen kabul etme... Ben paramı alıncıya kadar buradayım. Sen bütün bir hafta hasta yatsan, ben de bütün haftayı burada geçiririm... Bir sene hasta olsan ben de bir sene buradayım... Ben alacağımı alırım, hatuncağızım; bana senin yasın da vız gelir, çukur yanakların da! Biz o çukur yanakları biliriz! (*Pencereden dışarı seslenir*) Semyon! Atları çöz arabadan! Burada epiy kalacağız! Ben burada kalıyorum. Söyle ahırda atlara yulaf versinler! Hayvan herif seni! Soldaki atın yuları gene dolaşmış... (*Arabacısının taklidini yaparak*) «Ne çıhar!» Ben sana gösteririm ne çıhar! (*Pencereden çekilir*) Aksilik aksilik üstüne: hava cehennem gibi, para veren yok, dün gece rahat edemedim, üstelik bir de yaslı eksik eteğin halleri!... Baş ağrısından kafam çatlıyor. Votka mı içsem acaba? Eh! içeyim bari. (*Seslenir*) Hey bana bak!

LUKA.— (*Girer*) Bir şey mi istediniz?

SMİRNOV.— Bir kadeh votka getir bana.

(*Luka çıkar*)

SMİRNOV.— Of! (*Oturur ve üzerine bakınır*) Ama ne kıyafet! Toz içinde kalmışım. Ayaklarım pis! Ne yıkanabildim, ne de başımı tarayabildim. Yeleğim saman içinde. Sayın bayancık beni her halde haydut falan zannetti. (*Esner*) Bu kıyafetle bir salona girmek pek yakışık almaz ama, ne yapalım zarar yok... Ben burada misafir değilim, alacaklıyım. Alacaklılarda kılık kıyafete bakılmaz.

LUKA.— (*Girer ve votkayı uzatır*) Bakıyorum, kendi evinizde imiş gibi hareket ediyorsunuz, Sayın bay.

SMİRNOV.— (*Sert*) Ne dedin?

LUKA.— Ben...şey... yani...

SMİRNOV.— Kiminle konuşuyorsun! Kes sesini!

LUKA.— (*Kendi kendine*) Nereden geldi başımıza bu belâ! Hangi cehennemden çıktı bu herif! (*Çıkar*)

SMİRNOV. — Kan beynime sıçırıyor, vallahi! Dünyayı ayaklarımın altında çiğneyeceğim geliyor. Üzerime fenalıklar basıyor. (*Seslenir*) Hey, bana bak!

VIII

POPOVA, SMİRNOV.

POPOVA.— (*Yere bakarak içeri girer*) Daldığım bu yalnızlık içinde insan sesi ile ünsiyetimi kaybettim, beyefendi. Öyle bağırmalara falan gelemem. Çok rica ederim, sükûnetimi ihlâl etmeyin.

SMİRNOV.— Verin paramı da gideyim.

POPOVA.— Size açıkça söyledim: elimde şimdi para yok, öbür güne kadar bekleyin.

SMİRNOV. — Ben de size açıkca söylemekle kesbişeref ederim: bana para öbür gün değil, bugün lâzım. Bugün siz bana para vermezseniz, yarın kendimi asmak mecburiyetinde kalacağım.

POPOVA. — Peki ama ben ne yapayım: bu anda elimde para yok işte! Ne tuhaf şey!

SMİRNOV. — Demek şimdi para vermiyorsunuz? Öyle mi?

POPOVA. — Veremiyorum.

SMİRNOV. — Öyleyse ben de burada kalıyorum, paramı alıncaya kadar da kalacağım. (*Oturur*) Öbür gün mü vereceksiniz? Pekâlâ, ben de öbür güne kadar otururum. (*Yerinden fırlar*) Size sorarım: ben yarın bankaya para vermek mecburiyetinde miyim, değil miyim? Belki şaka söylüyorum sanıyorsunuz.

POPOVA. — Sayın bay, sizden rica ederim, bağırmayın, burası ahır değil!

SMİRNOV. — Ben size ahırdan bahsetmiyorum. Yarın bankaya parayı vermek mecburiyetinde miyim, değil miyim?

POPOVA. — Siz bir kadın huzurunda nasıl hareket edilmesi lâzım geldiğini bilmiyen bir adamsınız.

SMİRNOV. — Hayır bayanım, ben bir kadın huzurunda nasıl hareket edilmesi lazım geldiğini bilen bir adamım.

POPOVA. — Hayır, bilmiyorsunuz. Siz terbiyesiz, kaba bir adamsınız. Kibar kimseler kadınlarla böyle konuşmazlar.

SMİRNOV. — Ya? Öyle mi? Peki, sizinle nasıl konuşulmasını emredersiniz? Yoksa fransızca mı konuşmak lâzım? (*Hiddetlenir ve alaylı bir eda ile*) Madame, *je vous prie...* Paramı vermediğiniz için çok bahtiyarım. Ah! pardon, sizi rahatsız ettim... Bugün hava ne güzel! Bu matem hali size o kadar yakışıyor ki! (*Reverans yapar*).

POPOVA. — Soğuk ve kaba!

SMİRNOV. — (*Taklidini yaparak*) Soğuk ve kaba imiş! Bir kadının huzurunda nasıl hareket edilmesi lâzım geldiğini bilmiyor muşum! Sayın bayancığım, ben sizin gördüğünüz serçeden çok kadın görmüşümdür. Kadıni çin tam üç kere düello ettim. On iki kadını ben bıraktım, dokuzu da beni bıraktı. Ya! bir zamanlar ben de kadınlara dil dökerdim, karşılarında iki büklüm olurdum, yerlere kapanırdım. Sevdim, istıraplar çektim, mehtaba aşık oldum. Yandım, tutuştum, eridim. İhtirasla sevdim, delice sevdim, hertürlü sevdim. Allah belâmı versin! kadınlar erkeklerle, aynı hakları haiz olmalı diye her yerde bahsettim durdum. Servetimin yarısını kadın aşkına sarfettim. Fakat artık tövbeler tövbesi! Şimdi artık beni kimse eline geçiremez. Yetti artık! «*Oçi çornıya, oçi strastnıye*» Kırmızı dudaklara, çukur yanaklara, mehtaba, aşk mırıltılarına artık metelik vermiyorum, hanımefendi! Kimseyi kasdetmeden söylüyorum: bütün kadınlar, baştan aşağı, fındıkçı, cilveli, dedikoducu, son derece yalancı, gamsız, merhametsiz, sathî ruhlu, mantıksız insanlardır. Hele buna gelince (*Eliyle alnına vurur.*) — açık konuştuğum için beni mazur görün — bir serçe bile fistanlı filosoflardan on kat zekidir. Bakarsın bu nazeninlere: uzaktan tatlı rüzgâr gibidirler, ilâhe zannedersin, kendinden geçersin! Fakat ruhuna baktın mı: âdî bir timsah! (*Sandalyeye sarılır, sandalye kırılır.*) Fakat insanı herşeyden fazla çileden çıkaran, bu timsahın sevgiyi kendisinin şaheseri, imtiyazı, sırf kendi hakkı sanmasıdır. Allah beni kahretsin! kadınlar köpeklerden başkasını sevebilirler mi hiç? Aşkta kadın ağlayıp sızlamaktan başka birşey bilmez. Bir erkeğin acılar çektiği, fedakârlık ettiği yerde kadın sadece kırıtır, sırıtır, erkeği pençesine geçirmeğe uğraşır. Siz bir kadın olarak yaratılmak felâketine uğradığınız için kadın tabiatını bilirsiniz. Elinizi kalbinize koyarak söyleyiniz: ömrünüzde yalan söylimeyen, sadık, vefakâr bir kadın gördünüz mü hiç? Görmediniz. Sadık, vefakâr

olanlar, ya ihtiyar, ya çirkin kadınlardır. Kedinin boynuzlusunu, kuzgunun beyazını gördük desinler inanırım; kadının vefalısı olduğuna inanmam.

POPOVA. — Müsade buyurun: sizce aşkta sadık, vefakâr olan kimdir? Erkek midir?

SMİRNOV. — Tabiî erkek.

POPOVA. — Erkek! (*Şeytanî bir kahkaha ile.*) Erkek aşkta sadıkmış, vefakâr imiş! Bir yaşıma daha bastım! (*Hiddetle*) Bunu nasıl söyliyebilirsiniz? Erkekler sadıkmış, vefakâr imiş ha! Sırası gelmişken söyliyeyim ki bütün tanıdığım erkeklerin en iyisi gene rahmetli kocamdı... Ben onu ihtirasla, bütün mevcudiyetimle sevdim, genç, münevver bir kadının sevebileceği kadar... Ona gençliğimi, saadetimi, hayatımı, servetimi verdim, kendisine hayrandım, bir putperest gibi ona tapınırdım... Ne oldu? Erkeklerin en iyisi olan bu adam beni vicdansız bir şekilde her adımında aldattı! Ölümünden sonra masasının gözünde bir sürü aşk mektubu buldum. Ah! ne acı hatıra! beni haftalarca aç bıraktığı olurdu, gözlerimin önünde başka kadınlarla korte ederdi, beni aldatırdı, paralarımı çılgınca sarfederdi, hislerimle alay ederdi... Bütün bunlara rağmen ben onu sevdim, kendisine sadık kaldım... Fazla olarak da o öldükten sonra ben hâlâ ona sadığım, vefakârım. Kendimi ebediyen dört duvar içine gömdüm, ölünciye kadar da matem tutacağım.

SMİRNOV. — (*İstihfafla.*) Matem!.. Ne zannediyorsunuz? Sanki ben sizin ne için bu siyah maskeli-balo elbisesini giydiğimizi, dört duvar içine ne için kapandığınızı bilmiyor muyum? Öyle ya! Bunlar o kadar şairane, o kadar esrarengiz ki! Belki evinizin önünden bir genç zabit, bir şair geçer de: « Bu evde, kocasına aşkı uğruna kendisini dört duvar arasına gömen esrarengiz bir kadın oturuyor » diye düşünür. Biz bu oyunları biliriz!

POPOVA. — (*Hiddetlenerek*) Ne! Bana böyle şeyler söylemeye nasıl cesaret ediyorsuzuz?

SMİRNOV. — Evet, siz kendinizi diri diri mezara gömmüşsünüz, ama yüzünüze pudra sürmeyi unutmuyorsunuz.

POPOVA. — Benimle bu tarzda konuşmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?

SMİRNOV. — Rica ederim bağırmayın: ben uşağınız değilim. Müsadenizle herşeyi olduğu gibi söyliyeyim. Ben kadın olmadığım için fikrimi açıkça söylerim. Rica ederim bağırmayın!

POPOVA. — Bağıran ben miyim? Siz bağırıyorsunuz. Rica ederim rahat bırakın beni!

SMİRNOV. — Paramı verin de gideyim!

POPOVA. — Vermiyeceğim size bu parayı!

SMİRNOV. — Hayır, vereceksiniz!

POPOVA. — Nisbet değil mi? metelik vermiyeceğim! Gidebilirsiniz!

SMİRNOV. — Ben sizin ne kocanızım, ne de nişanlınız... Böyle bir şerefe nail olmadığım için lûtfen benimle yalancıktan kavga çıkarmaya kalkmayın. (*Oturur*) Ben böyle şeylerden hoşlanmam.

POPOVA. — (*Hiddetten tıkanır gibi olur*) O ne? Oturuyor musunuz?

SMİRNOV. — Evet, oturuyorum.

POPOVA. — Hemen çıkıp gitmenizi rica ediyorum.

SMİRNOV. — Paramı verin de öyle. (*Kendi kendine*) Aman gene sinirleniyorum...

POPOVA. — Ben küstah insanlarla konuşamam... Lûtfen dışarı!

(*Kısa bir sukût*)

Gitmiyecek misiniz?

SMİRNOV. — Hayır.

POPOVA. — Hayır mı?

SMİRNOV. — Hayır.

POPOVA. — Pekâlâ! (*Zile basar*)

IX

ONLAR ve LUKA

POPOVA. — Al şu bayı dışarı çıkar!

LUKA. — (*Smirnov'a yaklaşarak*) Sayın bay, lûtfen çıkar mısınız? Sayın bayan emrediyorlar, hadi!

SMİRNOV. — (*Yerinden fırlar*) Sus! Kiminle konuşuyorsun sen? Bir vurursam seni tuzla buz ederim!

LUKA. — (*Elini kalbinin üzerine koyarak*) Yarabbim! Aman Allahım! (*Koltuğa yığılır*) Aman fenalık geldi üzerime! Nefesim kesiliyor!

POPOVA. — Daşa nerede? Daşa! (*Seslenir*) Daşa! Pelegeya! (*Zile basar*)

LUKA. — Ah! hepsi ahududu toplamaya gitti. Evde kimse yok...

SMİRNOV. — Bayılıyorum, su verin...

POPOVA. — Defolun gidin buradan!

SMİRNOV. — Biraz daha terbiyeli olamaz mısınız?

POPOVA. — (*Yumruklarını sıkar ve ayaklariyle tepinir*) Yabani! Kaba! Ayı! Canavar.

SMİRNOV. — Nasıl? Ne dediniz?

POPOVA. — Ayısınız, canavarsınız dedim.

SMİRNOV.— (*Üstüne yürür*) Bana hakaret etmeye ne hakkınız var?

POPOVA. — Evet, hakaret ediyorum. Ne olacak? Yoksa sizden korkarım mı sandınız?

SMİRNOV — Ya! Siz bir nazenin olduğunuz için herkese istediğiniz şekilde hakaret edip ceza görmeyeceğinizi mi zannediyorsunuz? Öyle mi? Sizi düelloya davet ediyorum.

LUKA. — Yarabbim... Allahım!... Su...

SMİRNOV — Dövüşeceğiz.

POPOVA. — Yumruklarınız kuvvetli, boğazınız öküz boğazı gibi olduğu için sizden korkarım mı zannettiniz? Canavar!

SMİRNOV. — Düello edeceğiz! Ben kimsenin bana hakaret etmesine müsaade etmem, isterse kadın, isterse dünyanın en zayıf mahlûku olsun!

POPOVA. — (*Ondan daha hızlı bağırmaya çalışarak*) Ayı!... Ayı!... Ayı!...

SMİRNOV — Artık eski fikirliliğin modası geçti: hakaretten dolayı yalnız erkekler mi cezalandırılacak? Müsavat mı istiyorsunuz? İşte müsavat! Düello!...

POPOVA. — Düello istiyorsunuz demek? Buyurun!

SMİRNOV. — Hemen!

POPOVA.— Hemen! Kocamdan kalma tabancalar var. Şimdi getiririm buraya... (*Giderken kapıdan döner*) Şu taş kafanıza kurşunu büyük bir zevkle yerleştireceğim. O zaman cehennem olup gidersiniz! (*Çıkar*)

SMİRNOV. — Ben onu beyinsiz bir kuş gibi vururum! Ben ne toy bir çocuğum, ne de yufka yürekli bir adam! Bu zayıf mahlûklar benim indimde hiçtir be!...

LUKA. — Bayım (*Dizleri üzerine kapanır*) Yalvarırım size!... Bana, şu ihtiyar halime acıyın!... Çıkın, gidin buradan!... Beni korkudan öldürdünüz, bitirdiniz. Şimdi bir de düello etmek istiyorsunuz!...

SMİRNOV. — (*Dinlemiyerek*) Silah silaha dövüşmek! İşte kadınla erkek arasındaki müsavat budur; artık hiç bir fark yok! Prensip itibarile onu vurabilirim!... Ne kadınmış bu!... (*Taklidini yaparak*) «Cehennem olup gidin!... Şu taş kafanıza kurşunu yerleştiririm!...» Ne kadınmış! Hiddetinden kıp kırmızı kesildi, gözleri parıl parıl parladı... Teklifimi kabul etti!... Vallâhi, ömrümde ilk defa böyle bir kadın görüyorum!...

LUKA. — Ağam, Allah aşkına git! Senin için daima dua ederim!

SMİRNOV — İşte kadın dediğin böyle olur! Bak bunu anlarım! Hakikî bir kadın! Mızmız, nanemolla değil; ateş, barut, alev! Böyle bir kadını öldürmek yazıktır!.

LUKA. — (*Ağlar*) Ağam, bayım, ne olur git buradan...

SMİNOV. — Cidden hoşuma gidiyor! Cidden! Yanakları çukur olmasına rağmen! Alacağımı bile bağışlamağa razıyım... Hiddetim de geçti. Harikulâde bir kadın!...

X

ONLAR ve POPOVA.

POPOVA. — (*Tabancalarla girer*) İşte tabancalar! Ama önce tabancanın nasıl çekileceğini gösterin... Ben ömrümde elime tabanca almış değilim....

LUKA. — Allah yardımcımız olsun!... Gidip bahçivanla arabacıyı bulayım bari. Nereden geldi başımıza bu belâ! (*Çıkar*)

SMİRNOV. — (*Tabancaları muayene eder*) Bakın, birkaç cins tabanca vardır, sayın bayan. Düello için kapsollu Mortimer tabancası kullanılır. Sizinkiler Smith ve Vesson markalı... Mükemmel tabancalar. Bunların çifti en aşağı 90 ruble eder... Bakın, tabanca böyle tutulur. (*Kendi kendine*) Aman Allah, ne gözler! Can yakıcı bir kadın!

POPOVA. — Böyle mi?

SMİRNOV. — Evet öyle... Sonra horozu kaldırırsınız... Nişan şöyle alınır... Başınız biraz arkaya; elinizi adamakıllı gerin. Başınızı da. İşte böyle... Sonra şu parmağınızla şuraya basarsınız. İşte o kadar... En mühim şey soğuk kanlı olmak, nişan alırken de acele etmemek... Dikkat edin, eliniz titremesin.

POPOVA. — Peki... Ama bu oda düelloya elverişli değil, bahçeye çıkalım.

SMİRNOV.— Çıkalım. Ha, şimdiden söyleyim, ben havaya ateş ederim.

POPOVA.— Bir bu eksikti! O da nesi?

SMİRNOV — Çünkü... çünkü... Onun orasını ben bilirim!

POPOVA. — Yoksa korktunuz mu? Öyle mi? A-a-a-a-a!... Haaayır efendim, öyle olmaz. Gelin arkam sıra! Kafanıza kurşunu yerleştirmeden içim rahat etmiycek... Şu kırılası kafanıza! Korkuyor musunuz?

SMİRNOV — Neden korkacakmışım!

POPOVA. — Korkmuyorsunuz da niçin düello etmek istemiyorsunuz?

SMİRNOV — Çünkü... çünkü... Hoşuma gidiyorsunuz.

POPOVA. — (*Şeytanî bir kahkaha ile*) Hoşuna gidiyormuşum! Bir de bunu söylemeğe cesaret ediyor... (*Kapıyı gösterir*) Buyurun!

SMİRNOV. — (*Bir şey söylemeden tabancayı bırakır, şapkasını alır ve çıkar. Kapıda durur, bir an birbirlerine bakarlar. Sonra cesaretsiz bir tavırla kadının yanına gider*). Şey... Sizin hiddetiniz hâlâ geçmedi mi? Ama benimki de geçmedi ha!... Nasıl söyliyeyim... Şey, bunun gibi bir hadise, doğrusunu isterseniz... (*Bağırır*) Hoşuma gidiyorsunuz, vesselâm! (*Sandalyeye abanır, sandalye kırılır*) Allah belâsını versin, ne de nazik eşyanız var! Hoşuma gidiyorsunuz! Anladınız mı? Size... size aşık olmuş gibiyim.

POPOVA. — Çekilin yanımdan, ben sizden nefret ediyorum!

SMİRNOV. — Aman ne kadın! Bunun gibisini ömrümde görmedim! Mahvoldum... Fare gibi kapana tutuldum!...

POPOVA. — Çekilin, yoksa ateş ederim!

SMİRNOV — Edin! Bu güzel gözlerin bakışı altında ölmek, küçüçük kadife elinizle ölmek ne saadet! Siz bunu anlamazsınız... Çıldırıyorum! Çabuk karar verin, çünkü buradan bir kere cıkarsam, bir daha görüşmeyiz! Kararınızı verin. Ben asil bir ailenin çocuğuyum, namuslu bir adamım, senede 10.000 ruble gelirim var... Havaya atılan bir parayı kurşunla vururum... Güzel beygirlerim var... Karım olmak ister misiniz?

POPOVA. — (*Hiddetle tabancayı sallar*) Haydi düelloya!

SMİRNOV. — Aklımı kaçıracağım, bir şey anlamıyorum. (*Seslenir*) Hey! Buraya bakın! Su getirin bana!

POPOVA. — (*Bağırır*) Düelloya!

SMİRNOV. — Çıldırıyorum! Toy bir çocuk gibi, aptal gibi aşık oldum! (*Hiddetle kadının elini yakalar, kadın bağırır*) Sizi seviyorum! (*Dizleri üzerine düşer.*) Ömrümde kimseyi böyle sevmedim! Ben on iki

kadın bıraktım, dokuzu da beni bıraktı, fakat hiç birini sizi sevdiğim kadar sevmedim... Görüyorsunuz, yumuşadım; elim, ayağım tutmuyor; sarsak insanlar gibi dizlerimin üzerine düştüm, izdivaç teklif ediyorum... Bu benim için ne ayıp şey! Tam beş sene aşık olmadım; aşka tövbe etmiştim. Halbuki şimdi birdenbire Keremler gibi aşık oldum... İzdivaç teklif ediyorum... Evet mi, hayır mı? Kabul etmiyor musunuz? Peki! (*Kalkar ve acele acele kapıya doğru gider.*)

POPOVA. — Durun...

SMİRNOV — (*Durur*) Bir şey mi dediniz?

POPOVA. — Hiç, gidin... Yok, durun... Hayır, gidin! Ben sizden nefret ediyorum! Yok, yok, gitmeyin! Ah, bilseniz ne kadar öfkeliyim! Hem ne kadar! (*Tabancayı masaya atar*) Bu pis şey de... Elim uyuşmuş... (*Hiddetten mendilini yırtar*) Ne diye duruyorsunuz? Hadi defolun!

SMİRNOV. — Allaha ısmarladık!

POPOVA. — Evet gidin! (*Bağırır*) Nereye gidiyorsunuz... Durun... Yok, gidin daha iyi.. Aman tepem atıyor! Yaklaşmayın, yaklaşmayın!

SMİRNOV.— (*Kadına yaklaşarak*) Benim de tepem atıyor! Bir mektep çocuğu gibi aşık oldum, dize geldim... Üzerime ürpermeler geliyor... (*Kaba*) Seni seviyorum! Aşık olacak ne işim vardı! Yarın bankaya para vermem lâzım, hasat başladı, sizin yüzünüzden işlerim alt üst oldu... (*Kadını belinden yakalar.*) Asla affedemiyeceğim bir hata işledim!

POPOVA.— Çekilin! Ellerinizi çekin! Ben siz... den nefret ediyorum! Düelloya gelin!

(*Uzun öpüşme*)

XI

ONLAR ve LUKA

(*Luka balta ile, bahçıvan tırmıkla, arabacı tırpanla girerler, arkalarından işçiler görünür*)

LUKA.— (*Öpüşmeleri görünce*) Allah!.. Allah!..

(*Sukût*)

POPOVA.— (*Önüne bakarak*) Luka, ahırdakilere söyle, bugün Tobi'ye hiç yulaf vermesinler.

PERDE.

Anton ÇEHOF

Tercüme eden: *Vâlâ KARABOĞA*

SERVET BERKİN

(1896 - 1941)

Arkadaşımız Servet Berkin beş eylûlde öldü.

Hiç beklenmiyen, beklenmesi için bir sebep olmıyan bu ölüm hepimizi hayrete düşürdü. Hayatı ne kadar severdi! Fikir işleri ile uğraşmağı ne kadar severdi! Zekâsı daima uyanık, daima sükûnla münakaşaya hazır bu adamın dimağının böyle birdenbire duracağı hiç aklımıza gelmezdi.

Servet henüz genç denecek bir yaşta idi: ellisini bile bulmamıştı. Fikir adamları için kırktan önceki yıllar ancak bir hazırlık devresidir. Servet o yıllarını bilgi sevgisi ile doldurmuştu. Darülfünunda, muhtelif mekteplerde ders verirken yetiştirdiği gençlerle beraber kendisini de yetiştirmişti. Bir zamanlar mücadele yazıları yazmaktan hoşlanırdı; sonra bunu bırakmıştı, çünkü şahıslardan çok fikirlerle uğraşmanın fayda vereceğini, asıl mücadelenin doğru diye bildiğimizi etrafa yaymak olduğunu anlamıştı.

Servet, Auguste Comte'un *Cours de Philosophie Positive*'inin dört cildini tercüme etmiş, bunların birincisini artık matbaaya verilecek hale getirmişti. Bu kitabın yakında çıkacağını ümit ediyoruz.

Maarif Vekilliği'nin son günlerde teşkil ettiği Eflâtun tercüme heyetinin reisi olmuştu. O işte Servet'in büyük hizmetler edeceğini hepimiz umuyorduk. Heyetin ilk toplantılarında bulundu, Eflâtun'un eserlerini kimlere tercüme ettirmek lâzım geldiğini kararlaştırdı. Kendisi de, bir arkadaşı ile beraber, *Ziyafet*'i tercüme edecekti. Sonra... Ömrü vefa etmedi.

Mecmuamız kendisinin Bergson'dan tercüme ettiği güzel bir parçayı sayıfaları arasına almış olmakla iftihar eder.

Servet'in ölümü, fikir hayatımız için hissedilir bir kayıptır. O, asıl eserini bundan sonra verecekti. Hele bizler için, gülümsiyen yüzünü gözleri önünden silemiyecek olan dostları için onun ölümü, gönlümüzde daima taze kalacak bir acıdır.

TERCÜMEYE DAIR YAZILAR HAKKINDA

Memleketimizde son yıllarda hatırı sayılır bir tercüme faaliyetine şahit oluyoruz. Bu faaliyet üzerinde birçok fikirler yürütülebilir, birçok haklı tenkitlerde bulunulabilir. Fakat tercüme işinin zihinleri gerçekten işgal ettiği inkâr edilemez.

Böyle olunca, yapılan tercümeler yanında bir de tercümeleri tenkit eden ve iyi bir tercümenin nasıl olması istendiğini anlatan yazıların çıkması beklenir.

Gazetelerde ve, son yıl içinde bu Dergide çıkan birtakım tercüme tenkitlerini okuduk. Üzerlerinde durulmıya değer hususiyetler gösteren bu yazıları ayrı bir etütte tetkik etmeği daha doğru buluyoruz. Tenkitleri ileride ele almak üzere şimdi kemmiyet bakımından bunlardan daha az olan ikinci neviden, yani tercümeye dair olan yazıları mütalea edeceğiz.

Bu yazımız, ileride çıkaracağımız sistemli bir araştırmanın hazırlığı mahiyetinde, küçük bir denemeden başka bir şey değildir. Onun için, malzeme olarak şimdilik *Tercüme*de çıkan bir iki makaleyi kullanıyoruz. Bunların, iyi bir tercümenin nasıl olması lâzım geldiğine temas eden parçalarını alalım:

Aşağıdaki *italik*ler bizimdir.

Bedrettin Tuncel (Terc. I, sa. 79) den: «tercüme davasının halledilmesini istiyorsak, yabancı dillere aşina muharrirlerimizi seferber etmekten başka çare yoktur: Çünkü tercümenin bir nevi telif olduğunu unutmamak lâzım. Muayyen *bir müellif şahsiyetinin his ve düşünce âlemine girmek, ruhuna nüfuz etmek, herkese nasip olmaz.*»

İzzet Melih Devrim (Terc. I, sa. 275) den: a) «.. her lisanın kendisine has nahiv ve şivesini, idiotisme denilen garabetlrini bir tarafa bırakalım. Edip sıfatına lâyık her yazıcı nın öz edası ve öz ahengi vardır. O halde mütercim, aslın *manasına* ve *ruhuna* vereceği yeni kisvenin güzel olmasına dikkat etmeğe mecburdur..»

b) «Edebî bir eseri lâyıkiyle tercüme etmek için elzem olan şartlar ve vasıflar bence şunlardır:

3 — Müellifin üslûp güzelliklerini azamî derecede muhafaza etmek için kolay eğilip bükülen, seyyal ve edebî bir ifade kullanabilmek,

4 — İyi bir mütercim üslûp güzelliği ve hattâ sarahat sevgisi ile bazan *aslın zahirî şeklinden, kelime ve inşasından uzaklaşmakta tereddüt etmez..*

g — « . . . gaye, aslın uyandırdığı zevk ve heyecanı kaybetmemektir. *Bu da ancak, doğrudan doğruya kaleme alınmış, hissini vermekle olur....*»

Georg Rohde (Terc. I, sa. 475) den:

a) «.... her tercümede başlıca şart, aslın *eda*sını değil de —çünkü nadir bazı istisnalar varsa da, aslın edasını vermek mümkün değildir— aslın ifade ve his kudretine ve diğer meziyetlerine tekabül edecek *hava*yı bulmaktır»

b) «... bizim için ön plânda *lisanı canlı surette yaşamak* gayesi bulunur.»

c) «... her tercüme bizde *aşinalıkla yabancılık* arasında bir his uyandırmalıdır.»

Nurullah Ataç (Terc. I, sa. 505) tan:

a) «... herhangi bir dilden türkçeye kitap tercüme eden bir insanın, her şeyden önce üzerinde çalıştığı metindeki fikirlerden de önce türkçenin icaplarını düşünmesi, onlara uyması lâzımdır. Dili zorladığı takdirde söylediği anlaşılmaz; bu suretle metne *sadakatsizlik* etmiş olur. *Tercüme etmek, bir dilde düşünülmüş bir şeyi, başka bir dilde düşünmek demektir.* Fransızca bir kitap fransızca düşünülmüştür. Onu yeniden türkçe düşünmek lâzımdır.»

b) «Bazılarının iddialarına göre asıl metindeki bir cümleyi ikiye bölmek hiçbir zaman caiz değildir. Bu, kafası mantıkî tahlile saplanmış bir gramerci sözüdür. Hakikatte, bir muharriri uzun veya kısa cümlelerle yazmıya sevkeden, bintakım ahenk, şekil endişeleridir. Cümleyi kırmıya razı olmamak, bazan metne sadakatsizlik olur. Avrupa dillerinin çoğunda cümle, türkçe cümlenin aksine olarak kurulur; sekiz on satırlık bir cümleyi türkçeye yine bir cümle ile tercümeye uğraşınca, muharririn ilk söylediklerini sona almış olursunuz; eserin açılığını bozarsınız...»

Sabahattin Ali (Ter. I, sa. 581) den:

«. tercüme esnasında mütercim kelimelerin manalarını nakil ile kanaat ettiği müddetçe, bu *hayat* yok olur. Ortada sadece birtakım ölü kelimeler silsilesi kalır. Asıl mütercim, bu cansız malzemeye, naklettiği dilde yeni bir hayat vermesini bilen kimsedir. Bu işte ona yardım edecek unsurlar, kendi dilinin dehasına olan vukufu ile beraber, tercüme edeceği eserin dilindeki hayatı bizzat duyması, hattâ birlikte yaşamasıdır..»

*

Yukardaki parçalara bakılacak olursa, müelliflerin bir noktada aşağı yukarı biribirlerine uygun düştükleri görülür:

Edebî tercümede (burada yalnız o mevzuubahistir!) *asıl metin, kelime kelime değil, umumî eda ve mana gözönünde tutularak nakledilecek.*

Bunu elde etmek için ne yapmalı? sualine verilen cevaplardan bazıları şunlardır:

— Müellifin his ve düşünce âlemine girmek, ruhuna nüfuz etmek,

— Aslın manasına ve ruhuna verilecek şeklin, yeni kisvenin güzel olmasına dikkat etmek.

— Kolay eğilip bükülen, seyyal ve edebî bir ifade kullanmasını bilmek,

— Aslın zahirî şeklinden ve inşasından icabında uzaklaşmaktan çekinmemek,

— Doğrudan doğruya kaleme alınmış hissini vermek,

— Aslın edasını değil, kendi dilimizde ona tekabül edecek havayı bulmak ,

— Lisanı canlı surette yaşamak,

— Aşinalıkla yabancılık arasında bir his uyandırmak,

— Bir dilde konuşulmuş bir şeyi başka bir dilde tekrar düşünmek.

*

Gaye olarak ileri sürülen bir fikir ile bu gayeye ermek için vasıta olarak teklif olunan şeyler arasında dar manada mantıkî muadelet olmamalıdır. Bi x'i elde etmek için y yapmalıyız. Eğer x, y'e muadil olursa ileriye doğru yürümüş olmayız, yerimizde sayarız. Bunu sade bir misalle anlatalım:

Büyük bir bina yapmak için *eb'adı şu veya bu olan bir bina yapmalı* dersek, ayni muhtevayı başka tarzda söylemekten başka bir şey yapmış olmayız; halbuki, büyük bir bina yap-

mak için, meselâ: *muayyen bir plânı tatbik etmeliyiz, muayyen miktarda malzeme kullanmalıyız.* ilh. dersek, o zaman istenen vasıflarda bir bina için ne lâzım olduğunu söylemiş oluruz [1].

İşte bunun gibi, yukarıda gaye olarak yazdığımız söz ile sıraladığımız vasıtaların meselâ bir tanesi arasında dar manada muadelet vardır:

Umumî mana ve edayı gözönünde tutan tercüme ile *doğrudan doğruya kaleme alınmış hissini veren tercüme,*

başka kelimelerle söylemiş muadil şeylerdir. Büyük bir bina yapmak ile, eb'adı şu veya bu olan bir bina yaptırmak, sözlerinin muadil olması gibi.

*
*

Teklif olunan vasıtaların bazıları da umumî mahiyette sözlerdir:

İyi bir tercüme elde etmek için:

Lisanı canlı surette yaşamak, yahut,

Aşinalıkla yabancılık arasında bir his uyandırmak,

Müellifin his ve düşünce âlemine girmek,

Yeni kisvenin güzel olmasına dikkat etmek, ilh.

lâzımsa, bütün bunları elde etmek için ne lâzımdır? suali cevapsız kalıyor. Bu umumî sözlerin hiç biri tercümenin nasıl yapılacağını bize öğretecek mahiyette değildir. O halde ya bir adım daha ileriye giderek müşahhas tavsiyelere kadar varmak lâzımdır, yahut ta bunlardan daha ileriye gidilmesine esas itibariyle imkân yoktur.

*
* *

Yukarıdaki ifadeler gibi umumî mahiyette kalmayıp daha ileriye varmak istiyen bir tek yazı gördük (Nurullah Ataç, b.) Bundan, meselâ, müspet bir mesele olarak, cümlelerin kırılmaması meselesi ele alınmaktadır. — Fakat bu yazıda da şu nokta dikkatimizi çekmiştir: Muharrir, «cümleyi bazan kırmıya razı olmamak, mantıkî tahlile saplanmaktır., diyor: ama biraz aşağıda: «Avrupa dillerinin türkçenin aksine kurulması yüzünden onların cümlelerini kırmamakla türkçemizin açıklığını bozacağımızı» söylüyor. Cümleyi kırmak lehine verilen ikinci sebep, mantıkî tahlilin bir icabıdır. Çünkü biz bazan, mefhumların asıldaki gidiş sırasını bozmamak için cümleyi kırarız. O halde, anladığımıza göre, fikrini daha iyi müdafaa etmek için, muharririn tercümede mantıkî tahlili toptan reddetmemesi, hem mantığın, hem sanat kaygusunun cümleyi icabında kırmağı emrettiğini açıkça söylemesi lâzımdı.

Yazılarda şu mefhumlara rastlıyoruz:

Mana, ruh, şekil, eda, hava, lisanı yaşama, sadakat, hayat.

Bunlar ne izah ne de tarif edilmiştir. O halde iki ihtimal karşısındayız. Ya bu mefhumlar, izaha hacet göstermiyen, yahut izah edilemiyen temel mefhumlardır, yani yazıla-

---

[1] Büyük bir bina yapmak, sözü ile muayyen bir plânı tatbik etmek ilh, sözleri arasında geniş manada bir muadelet vardır, çünkü vasıta olarak sayılan cümlelerin bütünü, muhteva bakımından birinci cümleyi aşan bir şey ifade etmez. Biz burada bu nevi muadeletten değil, riyaziye ve klâsik mantıktaki muadeletten bahsediyoruz. Onun için *dar manada* kelimelerini ilâve ettik.

rın esas unsurlarıdır; yahut ta bunların izahı mümkündür, fakat her ne sebeptense, bu iş yapılmamıştır.

Üstelik, tariflerle olmasa bile sözün gelişinden anlaşılabilecek bir ittifaka da şahit olmuyoruz, daha doğrusu, muharrirlerden biri meselâ *rubu* kullandığı vakit, onu, diğer bir muharririn anıldığı, yahut sezdiği manada kullandığından emin değiliz.

*
* *

Netice:

Bu küçük tahlilin, katî mahiyette, derin bir araştırma olmadığına bir kere daha işaret ederek diyebiliriz ki, tercüme hakkında ele aldığımız yazılar iki ihtimali akla getiriyor:

1 — Muharrirlerden birinin (Nurullah Ataç) —pratik bazı tavsiyelerde bulunmakla beraber— açıkça söylediği gibi, edebî tercümeye bir metot, bir kaide verilmez; her mütercim kendi bildiği gibi, kendi mizacına göre hareket edecektir. Bu takdirde, mütalea edilen yazılar, *izah eder* değil, sanat tenkitleri gibi *işaret eder* mahiyettedir.

2 — Bunun aksine olarak, hem mefhumları izah etmek, hem tercümeye bir usul vermek mümkündür. O halde tercüme hakkında çıkan yazılar kifayetsizdir.

Muharrirler, birinci ihtimalin gerçek olduğunu zannettiriyorlarsa da, bu bir zandan ibaret kalıyor. Onun için, hangi tarafı iltizam ettiğini kuvvetle gösterebilen bir yazıyı bekliyoruz demekle meşru bir temennide bulunduğumuza kaniiz.

Nusret HIZIR

«KARAMAZOF KARDEŞLER» [1]

«Karamazof Kardeşler» dünya edebiyatının birinci sınıf eserlerindendir. Dostoyevski bu son eserinde bütün diğer eserlerinin mevzularını vahide irca etmek suretiyle yeniden ele alarak ve bütün san'at tecrübelerini kullanarak dehasının en olgun mahsulünü vermiştir.

Eserin güzelliği ne kompozisyonunda, ne de ihtiva ettiği fikir ve temayüllerdedir. Hattâ bu bakımlardan —bazı kısımlarının harikulâdeliğine rağmen— muharririn diğer eserlerinden de geri kalır. Ahlâkî zaaflara, içtimaî ufunetlere karşı nefreti, öldürücü tenkitleri muharririn mürteci temayüllerini burada da gizliyemez. Fakat insan ruhunun, beşerî ihtirasların, feci hayat sahnelerinin Dostoyevski'yi sanatinin şahikasına ulaştırır.
sanatkâr Dostoyevski'yi sanatinin şahikasına ulaştırır.

Roman ilk sahifede başlıyor. Hayatının bilhassa muayyen bazı devrelerinin edebî şahsiyeti üzerindeki tesirleri çok derin olan muharrire ve onun diğer bütün eserleriyle uzvî olarak bağlı bulunan bu son eserine dair mütercimden birkaç söz beklemek hakkımızdı. Halbuki bizzat müellif tarafından yazılan kısa fakat veciz ve lüzumlu mukaddimeye de yer verilmemiş. Bu herhalde bir eksikliktir. Fakat zarar ıyok: Dostoyevski'yi biz asıl onun eserinden öğreneceğiz.

Beşinci sahifenin ortalarındayım. Tektük aksaklıklara rağmen Türkçe güzel, ifade hoş. Fakat.. Fakat itiraf edeyim ki daha ilk sahifelerde sevincimi kaybetmiş bulunuyorum.

Cümleler, paragraflar, eğer tamamiyle çıkarılmamışlarsa kısılmışlar (kısaltılmış değil kısılmışlar), asla benzemez bir hale sokulmuşlar. Birinci sahifeden gelişigüzel bir parça okuyalım:

Dolgun çeyizli, güzel, uyanık, bilgili, zarif bir kız bu münasebetsiz ve *çılgın şöhretli* herifle nasıl evlenmeğe razı olmuştu.

Bu meseleyi uzun uzadıya izaha alkışmayı faydalı bulmuyorum (Sahife: 1).

Rusça aslından okuyorum.

Drahoması dolgun, sonra güzel ve üstelik te —emsali bizim bugünkü nesilde nadir bulunmıyan fakat daha evvelce zuhûr eden— uyanık fikirli bir kızın nasıl olup ta, o zamanlar herkesin «miskin» diye adlandırdığı böyle değersiz bir herife vardığını uzun uzadıya izaha kalkışmıyacağım.

Cümlenin aslı aşağı yukarı böyledir. «Bilgili», «zarif», «münasebetsiz» gibi sıfatların «çılgın şöhretli» gibi Türkçede hoş olmıyan hattâ manası da olmıyan bir terkibin nerden alındığı belli değil.

Yüzlerce sahifelik bir tercüme eserinde yanlışlar bulunabilir. Yanlış veya doğru tercüme edilmiş birkaç sahifeye esaslanarak eserin hepsi hakkında hüküm yürütmek doğru olmaz. Kitabı sonuna kadar karıştırmıya mecburuz. O zaman göreceğiz ki bir kıymet biçmek

---

[1] Tercüme eden: Hakkı Süha Gezgin. Iki cilt, 680 sahife. Ahmet Halit Kitabevi 1940. Iki cildin fiati: 200 kuruş.

için onu inceden inceye tetkike lüzum yoktur. Böyle bir tetkike tahammülü de yoktur. Çünkü;

1 — Bu bir tercüme eseri değildir. Tercümede kelimelerin mukabillerini aramak mutlak bir şart değilse de cümlelerin ve tabirlerin ruhuna sadık kalmak şarttır. Hakkı Süha Gezginin tercümesinde bu kaideye hiç riayet edilmemiştir:

Açık renkli miyop gözleri memnuniyetle parlıyan Nikolâ Parfenoviç:

— Bu mert haliniz ve riyasızlığınızın işimizi nekadar kolaylaştırdığını tahmin edemezsiniz, Dimitri Feodoroviç. (Sehife: 347).

Aslında şöyledir:

Nikola Parfenoviç heyecanlı bir tavırla ve bir dakika evvel gözlüklerini çıkardığı parlak, gök rengi, kabarık ve çok miyop gözlerine sinen zahirî bir sevinçle:

— Bu alâkanızla bize nasıl cesaret verdiğinize inanmıyorsunuz, Dimitri Feodoroviç.

2 — Bu bir hulâsa da değildir. Eseri hulâsa etmekte muayyen bir maksat ve prensip takip edilir. Aslın ruhunu, mümkün olduğu kadar zedelemeksizin bedenden ayırmıya geyret edilir. Halbuki burada mütercim işine geleni değil de kolayına geleni almış, eserin ruhunu teşkil eden kısımlara ya hiç kalem dokundurmamış yahut bunu yapmakla iktifa etmiştir.

3 — Parçalar, sahifeler, paragraflar ve cümleler yalnız için için aşındırılmak suretiyle zayıf düşürülmemiş, ekseriyetle büsbütün çıkarılmışlardır. Bunu misalle gösterebilmek için haoim itibariyle tercümede oldukça tam yer alan bir parçayı ölçü olarak alalım:

«Mektepliler» başlığını taşıyan parça Rusça metinde yedi sahife olduğu halde tercümede sekiz sahife tutuyor. Bu hesaba göre, eserin en kıymetli bir kısmını teşkil eden ve aslında tam on dört dolgun sahife tutan «Büyük Engizisyoncu» nun kaç sahife olmasî lâzımgelirdi? Bir buçuk sahife tutmuş. Ve bu bir buçuk sahifede, yıkılan muhteşem bir abidenin enkazından bir parça bile bulmak zordur. «Karamazof Kardeşler» ismini taşıyan bir eserde «Büyük Engizisyoncu» yok. Bunu Dostoyevski duyabilseydi, belki kalbi bir daha dururdu. Eserin hemen her yeri kısılmış, kısaltılmıştır. Fakat «Büyük engizisyoncu» nun, bu meşhur şaheser parçanın tercümedeki manzarası karşısında başka misallere tahammül edilebileceğini zannetmem.

Tuhafı şu ki, bu temizleme işine eserin her yerinde başvurulduğu halde 228 inci sahifede mütercim nedense şöyle bir çıkıntı yapmıya lüzum görmüştür:

«Burada romanı alâkadar etmiyen birkaç sahife atılmıştır.»

Romanı alâkadar etmiyen birkaç sahifeyi Dostoyevski bu şaheserine neden sokmuş bilmiyoruz. Mütercim, tercümeye niyetlendiği eseri bir kül olarak kavramamışsa niyetinden vazgeçmesi daha hayırlı olur. Ruhuna ulaşamadığımız bir eseri başka ruhlara nasıl ulaştırabiliriz?

Romanla alâkalı görülmediği için çıkarılan sahifeler mütercimin işaret ettiği sahifelere inhisar etmediği halde, bu haşiye böyle bir vehim uyandırmak suretiyle okuyucuyu biraz da aldatıyor.

4 — Muharririn felsefî mülâhazaları, ruhî tahlilleri ve tasvirleri eserin en çok ihmal ve tahrif edilen taraflarıdır. Mükâlemelere nedense daha fazla yer verilmiştir.

5 — Türkçe mukabili bulunmıyan yahut bulunamıyan kelimelerin ve manaların cümle içinde izahına başvurulmak suretiyle alelâde lûgat kitaplarının bile tahammül edemediği bir usul tercümede tatbik edilmiştir:

— *Hele şu entipüften herife bak.*

Kolya böyle söyliyerek uzun boylu, iri yapılı bir köylüyü gösterdi. Arkasında *koyun*

postundan yapılmış bir kürk vardı. Tüyleri içerde, derisi dışarda olan bu kürklere onlar tulup derlerdi.

Arabasının yanında durmuş, ellerini biribirine vurarak ısınmıya çalışıyordu. Sakallarında bir kırağı tabakası vardı. Kolya onun yanından geçerken alaylı bir sesle:

— Babalık sakalın donmuş!

Dedi. Köylü, umulmaz bir incelikle:

— Daha başka donan şeyler de var.

Cevabını verdi. Smurof:

— Takılma kuzum bunlara!

Diye yalvardı.

— Korkma darılmaz.. Saf ve iyi yürekli adamlardır bunlar, köylüye dönerek vedalaştı.. Biraz ötede başka birine seslendi.

— Merhaba Matyo!

— Merhaba!

— Senin adını bir hayır için mi böyle Matyo koymuşlar, Matyo? (Sahife 403 - 404).

Bu satırlar eserin aslında şu şekildedir:

— Fakat ne gülünç müzik.

Kolya, arabasının yanında, yenlerine soktuğu ellerini soğuktan uğuşturarak uzun boylu, sırtı tuluplu [1] ve saf yüzlü bir mujiği gösterdi. Uzun kumral sakalı soğuktan buzlamış, ağarmıştı.

Kolya yanından geçerken onu kızdırmak için yüksek ve alaylı bir sesle.

— Mujiğin sakalı donmuş.

Diye bağırdı.

Mujik sakin ve hakîmane bir eda ile:

— Çoklarınki dondu.

Diye cevap verdi.

— Takılma şuna, dedi Smurof.

— Zararı yok, kızmaz. İyi adama benziyor. Allahaısmarladık Matvey.

— Uğurlar olsun...

— Ay, senin adın Matvey mi?

Tulup, aslı tulum olan Türkçe bir kelimedir ki rusçada ifade ettiği manayı mütercim, kabında Dostoyevskinin ismini taşıyan kitabın sahifelerinde Dostoyevskinin ağzından izah etmiştir.

Türkçe tercümeden aldığımız bu parçanın hemen hemen hiçbir tarafı aslına uymuyor. Fakat göze en çok batan acıklı bir tarafı var: Mütercim Smurof'u mujikle vaktinden evvel vedalaştırdıktan sonra «biraz ötede başka birisiyle» merhabalaştırıyor ve eserin aslında mujikle devam etmekte olan mükâlemeyi ona devrediyor. Bu nasıl oluyor, bilinmez.

6 — Bazı cümleler lüzumsuz yere parçalandığı halde, aralarında hiç münasebet olmıyan diğer bazıları asgarî manalariyle biribirine bğlanarak birleştirilmişlerdir:

Unutma ki on sekizinci asır künahkârlarından biri: «Allah olmasa bile icat etmeliyiz!» demişti. Doğrusu da bu. Kardeşim, Allahı biz insanlar yarattık. Bundan ürkme, asıl insan gibi vahşi bir hayvanın ruh ve vicdanında bir Allaha vücut vermek ihtiyacının doğuşu mühimdir. Onun kutsiyeti bu ihtiyacı doğurmasından belli değil mi? Bana gelince, ben çoktanberi:

---

[1] Tulup: Bir nevi gocuk.

— Allah mı insanları yarattı? İnsanlar mı Allahı?

Sualini artık kendi kendime sormuyorum. Faraziyeleri de şöyle bir tarafa bırakıyorum. Bütün istediğim şu: Sana, içimi, ümitlerimi ve ülkümü anlatmak. Eğer hakikaten bir Allah varsa, dünyayı mutlaka, Oklid'in üç «buud» a istinat eden hendesesinegöre yaratmıştır. Hattâ, belki de yine Oklid'in düsturlarına uyarak muvazilerin ancak namütenahilikler içinde birleşebileceğini kabul etmiştir.

Ben daha bu hâdiseyi bile anlamadığım için ondan çok yüksek olan «vücut» fikrini münakaşadan vazgeçtim. Bu gibi büyük davaları halledecek kabiliyette olmadığımı mahviyetle itiraf ederim. Ben de Oklid gibi düşünüyorum. Ancak dünyaya ait olan şeylerle meşgul olabilirim. Semadakilerle değil. (Sahife: 183).

İvanın, tercümede çok kısa olan sözünden aldığımız bu parçayı bir de aslından okuyalım:

. . . Bak kuzum, on sekizinci asırda ihtiyar bir günahkâr, Allah olmasaydı onu icat etmek lâzımdı s'il n'existait pas Dieu il faudrait l'inventer demiştir. Ve insan hakikaten Allahı icat etmiştir. Fakat, garip ve hayret edilecek olan şey Allahın hakikaten var olması değil, okadar mukaddes, o kadar müessir, okadar hakîmane olan ve insanı okadar şerefli kılan böyle bir fikrin —Allah ihtiyacı fikrinin— insan gibi vahşî ve kötü bir mahlûkun kafasında doğmuş olmasıdır. Bana gelince, Allahın mı insanları, insanların mı Allahı halkettiğini düşünmemeğe çoktan karar verdim. Bugünkü Rus çocuklarının, baştan aşağı hepsi de Avrupa faraziyelerinden alınmış mütearifelerini hesaba katmıya da tabiî kalkışmıyacağım. Zira, orada faraziye olan, Rus çocuklarında derhal mütearife oluyor .Hattâ yalnız çocuklarda değil, onların profesörlerinde de. Çünkü bizim Rus profesörleri de ekseriya ayni Rus çocuklarıdır. Bunun içini bütün faraziyeleri bir tarafa bırakacağım. Seninle şimdi meselemiz nedir? Mesele, içyüzümü sana mümkün olduğu kadar çabuk izah etmem, yani nasıl bir insan olduğumu, neye inandığımı, neye ümit bağladığımı anlatmamdır. Öyle değil mi? Bunun için, şunu beyan ederim ki ben Allahı doğrudan doğruya ve olduğu gibi kabul ediyorum. Lâkin şunu da işaret etmek lâzım ki eğer Allah varsa ve dünyayı hakikaten o yaratmışsa, pek iyi bildiğimiz gibi, onu Oklid'in hendesesine göre, insan oğlunun aklını ise üç buud mefhumu çerçevesi içinde yaratmıştır.

Bununla beraber, bütün kâinatın ve daha genişi bütün varlığın Oklid'in hendesesine göre yaratıldığından şüphe eden ve hattâ Oklid'e göre yeryüzünde biribirini hiçbir surette katedemiyen iki muvazi hattın namütenahilik içinde bir yerde biribirini katedebileceğini tahayyüle cesaret eden mühendisler, feylesoflar çıkmıştır, hâlâ da çıkıyor; en iyileri arasından bile. Kanaat getirdim ki, kuzum, ben daha buna akıl erdiremiyorsam Allaha hiç akıl erdiremem. Bende bu gibi meseleleri halledecek hiçbir kabiliyet olmadığını acizane kabul ve itiraf edeirm. Benim aklım Oklid'varidir, dünyevîdir. Bu dünyaya ait olmıyan şeyleri halletmek nerde, biz nerde.

Bütün bu misalleri hiçbir araştırma yapmaksızın bulduğumu ve gelişigüzel aldığımı söylemeğe artık lüzum var mı bilmiyorum. Eğer araştırma yaptımsa, beni tahrik eden ancak, eserde güzel ve tam tercüme edilmiş bir parça, bir sahife, bir cümle bulmak arzusu olmuştu.

Eserin Fransızcadan çevrildiğini zannediyorum. Eksikler ve yanlışlar Fransız mütercime mi aittir, bunu da bilmiyoruz. Fransızcada Dostoyevskinin böyle berbat bir «tercüme» si bulunacağını zannetmem. Fakat bu bizi alâkadar etmez. Bahis mevzuu olan Dostoyevskinin «Karamazof Kardeşler» i ve onun Türkçe tercümesidir. Tercüme aslına uyuyor mu? Hayır, ona benziyor, o kadar. Lâkin ona hiç, ama hiç benzemiyen tarafları da var. Roman aslında başka şekilde, türkçesinde büsbütün başka bir şekilde bitiyor. Eserin aslında olmıyan bu

son kısmın Fransızcada, İngilizcede, Almancada ve diğer lisanlarda mevcut tercümelerinde bulunacağını hiç zannetmem. Fakat türkçesinde vardır. Nereden gelmiştir? Bilmiyoruz, anlıyamıyoruz.

Bir tercümenin aslına uygunluğu derecesi şüphesiz ki mütercimin kudretine bağlıdır; fakat herhangi bir edebî tercümenin aslına yüzde yüz uygun olması imkânsız gibi bir şeydir. İkinci bir dilden tercüme edilen eser ise mütercimi nekadar kuvvetli de olsa ruhunu yarıyarıya kaybeder. İlmî bir tercümede eser bu kadar fire vermez. Edebî eser çok daha mürekkep bir şeydir. Burada mütercim yalnız mefhumların değil, aynı zamanda lisanın, san'atin ve san'atkârın eserde bir vahdet teşkil eden hususiyetleri karşısındadır. Mütercim, eseri kendi lisanının hususiyetleriyle değiştirmeksizin nakledemiyeceği için bu hususiyetlerin vahdeti az veya çok, fakat herhalde bozulacaktır. Halbuki ikinci dilden tercümede muvaffakıyeti, her şeyden evvel asıl tercümedeki muvaffakıyet derecesi tayin eder. Bu muvaffakıyet nekadar büyük te olsa eserin aslından daha fazla uzaklaşmasını zarurî kılacak sebepleri önliyemez:

1 — Her tercüme, aslından, az veya çok, bir şeyler kaybediyorsa ikinci bir dilden yapılacak tercümenin kaybı şüphesiz ki iki katlı olacaktır.

2 — Müellifin diline ve millî kültürüne yabancı bir mütercim aslın değil, ancak tercümenin ruhunu nakledebilir. San'at eseri bir ruh eseridir ve ruh bir esans gibi uçucudur. Fazla kap değiştirmeğe gelmez.

Buradan, «Karamazof Kardeşler» in dilimize kötü ve noksan çevrilmesi sebebini, bu işin ikinci bir dilden yapılmış olmasına atfettiğim manası çıkarılmamalıdır. Bu da belki bir sebeptir; fakat rolü ancak hakikî bir tercüme eserinde bahis mevzuu olabilir. Karşımızdaki eser «Karamazof Kardeşler» in bir tercümesi olmaktan çok uzaktır.

Kitabın en doğru tercüme edilen yeri bizi kendine doğru çeken kabındadır: «Karamazof Kardeşler». Fakat müsemmasına uygun olmadığına göre bu isim de yanlıştır. Bunun için, ki taba bu ismi vermenin ve üstüne Dostoyevskinin imzasının koymanın manasını anlıyamadık.

Zeki BAŞTIMAR

BAUDELAİRE'İN EDGAR POE TERCÜMELERİ

Baudelaire diyor ki, Edgar Poe'nun alnında esrarengiz harflerle şu kelime yazılıdır: *Talisizlik.* Doğrusu büyük Amerikalı şairin hayatı ve feci ölümü bu garip alın yazısını hiç te yalancı çıkarmamaktadır. Bununla beraber bu «bedbaht» adam birçok muharrirlerin, hattâ en büyüklerinin gıpta ettikleri büyük bir talie de mazhar olmuştur. Ruhen ve mukadderat itibariyle kendisine kardeş olan bir şair, Baudelaire, hayatının on yedi senesini, bütün gayret ve istidadiyle onun eserlerini, güzel olduğu kadar da sadık bir şekilde, bir başka dile çevirmeğe vakfetmiştir. Daha 1790 da Tytler diyordu ki: «Büyük bir muharriri ancak büyük bir muharrir, hem de ona ruhen yakın olan bir muharrir tercüme edebilir». Tercüme san'ati hakkındaki sayısız tetkikler sonunda varılan yegâne müspet netice hakikaten bu müşahede olmuştur. Bu bakımdan Baudelaire'in tercümeleri, emsali nadiren gösterilebilecek tarzda, bu ideal şartları haiz bulunuyor ve bu esas kaidenin en parlak delilini teşkil ediyor. Etrafımızı dolduran kifayetsiz, kötü tercümeler arasında Baudelaire'in Edgar Poe tercümelerinin bize verdiği büyük sabır, emek, anlayış ve san'at dersini burada bir az tebarüz ettirmeği faydasız görmüyoruz.

Baudelaire, Edgar Poe'nun bazı hikâyelerini ve şiirlerini ilk defa olarak 1845 te okumuş ve daha o zaman bunların garip cazibesine kapılmıştı. Ona göre: «İnsan hayatının ve tabiatin *istisnalarını;* nekahat devresinin kuvvetli tecessüs arzularını; rehavet verici ihtişamlarla yüklü mevsim sonlarını, cenup rüzgârının sinirleri, bir aletin telleri gibi, yumuşattığı ve gevşettiği, gözlerin kalpten gelmiyen yaşlarla dolduğu sıcak, rutubetli ve sisli havaları; zekânın üstüne çıkıp kurulan ve onu müthiş bir mantıkla sevk ve idare eden mantıksızlığı; iradenin yerini zorla alan isteriyi ve ıstırabını kahkaha ile ifade eden muvazenesiz insanı hiç kimse onun kadar büyüleyici bir tarzda anlatmamıştır. O en kaçamak şeyleri tahlil etmiş, en tartılmaz şeyleri tartmış ve tesirleri müthiş olan o tetkikçi ve ilmî usulle marîz adamın etrafında yüzen ve onu felâkete sürükliyen bütün o mevhumatı tasvir etmiştir. Güzel sevgisiyle, güzelliğin ahenktar şartları hakkındaki bilgisiyle; derin, müşteki, bununla beraber işlenmiş, şeffaf ve kristal bir mücevher kadar kusursuz şiiriyle, bir zırhın halkaları kadar sıkışık ve gayesi okuyucuyu yavaşça istenilen tarafa sürüklemek olan saf ve acaip üslûbiyle düşünmesini bilen insanların hayranlığını kazanmıştır.»

Onun her şeyi Baudelair'i cezbediyordu. Hayatı kadar eserleri de Baudelaire'in nefret ettiği burjuva cemiyetine karşı o derece isyankârdı ki her şey kendisini ona yaklaştırıyordu. Amerika gibi Fransanın da bu adamın getirdiği yeniliğe ihtiyacı vardı, bunun için Baudelaire 1847 senelerinde onu tercüme etmeğe karar verdi. Pek tabiî olarak mevzuubahs olan yalnız hikâyelerinin tercümesiydi, çünkü «onun şiirlerini tercüme etmek bir hülyadan başka bir şey olamazdı». Fakat o tarihte Poe'nun nesrini tercüme etmek te Baudelaire için bir hulyadan başka bir şey değildi. Zira İngilizceyi pek az biliyordu; Poe'yu yarım yamalak ancak anlıyabilirdi ve onu tercüme edecek iktidarda değildi. Fakat bunun ne ehemmiyeti olabilir: okuya okuya ve tercüme etmeğe uğraşa uğraşa onun dilini de öğrenecekti. Hakikaten denilebilir ki Baudelaire İngilizceyi Poe'yu okuya okuya öğrenmiştir. Bu da şüphesiz ihmal edilemiyecek bir vakıadır. Her cümlesi, tercüme ettiği dili iyi bilmiyen, mütercim için ye-

nilmesi icap eden bir müşkül, üslûba ait her buluşu halledilmesi lâzımgelen bir muamma olan muharrir tekniğini, mutat nazarlarla, yani dalgın dalgın okunabilen bir muharrirden daha iyi gösterir.

Baudelaire, Edgar Poe'dan tercüme ettiği hikâyeleri ilk defa olarak 1845 senesinde *Le Pays* gazetesinde neşre başlamıştı. Daha bu ilk tercümelerde Baudelaire'in sadakat ve san'at kaygusu kendisini göstemektedir, fakat İngilizcesi daha zayıftır, tercümelerinde de hatalar eksik değildir.

Meselâ, *Ligeia* isimli hikâyedeki «*One bound and I had reached her feet = Bir hamle ve ayaklarına kapandım.*» cümlesini Baudelaire «*Je bondis et je saisis son pied = Sıçradım ve ayağını yakaladım.*» şeklinde tercüme etmiştir. 1856 tabında Baudelaire doğru tercümeyi vermiştir: «*D'un bond j'étais à ses pieds.*»

1855 te neşredilen *Le canard au ballon* hikâyesinde de oldukça bariz bir tercüme hatası göze çarpmaktadır. Burada Baudelaire, «*This morning the gale, by ten, had subsided to an eight or nine - knot breeze.. = Bu sabah, saat ona doğru, fırtına 8 veya 9 millik bir rüzgâra yer vermişti.*» cümlesini Baudelaire, «*Ce matin la brise, qui donnait dix noeuds à l'heure n'en donnait plus que huit ou neuf.. = Bu sabah, evvelce on mil kateden rüzgâr sekiz veya dokuz mile düşmüştür*» şeklinde tercüme etmiştir.

Baudelaire eski İngilizce hakkında pek az malûmat sahibi olduğundan *La Chute de la Maison Usher* hikâyesinde garip bir hataya düşmüştür. «*Who entereth herein the conqueror hath bin = Buraya giren fatih olmuştur*» cümlesini *olmak = to be* fiilinin *been* şeklinin eski imlâsını (*bin*) bilmiyen Baudelaire bu kelimeye ayni şekilde yazılan *bin = kulübe* manasını vermiş ve cümleyi şöyle tercüme etmiştir: «*Celui qui entrera içi aura conquis la cahute = Buraya giren kulübeyi fethetmiş olacaktır.*»

Fakat 1856 ve 1857 tarihlerinde kitap şeklinde çıkan *Histoires extraordinaires* ve *Nouvelles Histoires extraordinaires*'de bu hatalar ve bunlara benzer birçoğu düzeltilmiş, tercümenin son şekli hemen hemen hatasız bir hale getirilmiştir. Hemen hemen diyeceğiz, çünki Baudelaire fasılasız çalışmasına ve iki sene içinde elde ettiği fevkalâde terakkilere rağmen yine bir iki hatayı gözden kaçırmış ve son tabı da bu hatalarla çıkmıştır.

Mesela *Bérénice*'deki «*He pointed to my garments = Elbiselerimi gösterdi*» cümlesini «*Il regarda mes vêtements = Elbiselerime baktı*» şeklinde tercüme etmiştir. Ayni hikâyede basit bir cümle Baudelaire tarafından yanlış anlaşılmış, «*I spoke not and he took me gently by the hand = Konuşmadım ve o elimi tatlılıkla tuttu*» cümlesi «*Sans dire un mot il me prit doucement par la main = Bir kelime söylemeden o beni tatlılıkla elimden tuttu*» şeklinde tercüme edilmiştir.

Zikredeceğimiz son bir yanlış diğerlerinden daha mühimcedir. *Metzengerstein* hikâyesinde yapılmış olan bu hatayı göstermiş olmak için evvelâ asıl metni verelim:

«*A lofty name shall have a fearful fall when, as the rider over his horse, the mortality of Metzengerstein shall triumph over the immortality of Berlifitzing.*»

Bu satırların türkçeye tercümesi aynen şöyledir:

«*Bir büyük isim, Metzengerstein'ın fâniliği, bir süvarinin atına hükmettiği gibi, Berlifitzing'in lâyemutluğuna hükmettiği zaman, müthiş bir sukûtla düşecek.*»

Halbuki Baudelaire bu satırları Fransızcaya şöyle tercüme etmiştir:

«*Un grand nom tombera d'une chute terrible, quand, comme le cavalier sur son cheval, la mortalité de Metzengerstein triomphera de l'immortalité de Berlifitzing.*»

Görülüyor ki buradaki hata *over* kelimesini, Baudelaire'in *sur* karşılığiyle tercüme etmesinden doğuyor. Halbuki burada bu kelimeyi *de* edatiyle yani, *comme le cavalier triomphe de son cheval,* şeklinde tercüme etmesi bu uzun cümlenin tam ve doğru manasını vermesine kâfi gelirdi.

Son tabıda görülebilen bütün hatalar hemen hemen yukarıda gösterilenlerden ibarettir. Tercümenin bin sahifeye yakın bir metne vardığı azarı itibara alınırsa Baudelaire'in tercümesi âdeta hatasız sayılabilir. Baudelaire'in bu kadar muazzam bir işe girişirken ingilizcedeki cehli ve ilk tercümelerinden sonra farkına vardığı ve düzelttiği hatalar gözönüne getirilirse mütercimin zaruret içinde yaşarken ne muazzam bir işi başarmıya muvaffak olduğunu anlamamak ve kendisini takdir etmemek mümkün değildir.

Fakat biliyoruz ki yalnız sadakat, iyi bir tercümenin övebileceğimiz yegâne meziyeti değildir. Tytler daha 1790 da iyi bir tercümenin ikinci şartını da ilân etmişti: *üslûp ve tarz ayni kalmalıdır.* Bu bakımdan Baudelaire'in karşılaştığı müşkül muazzamdı. Pek az muharrir Poe kadar hususî bir üslûba sahip olmuştur. Öyle bir üslûp ki devrinin *rococo* sunun tesiri altında kalmakla beraber malik olduğu o harikulâde ruhî dinamizmin de daimî bir aynası olmaktan geri kalmamıştır. Pœ'nun hiç bir sahifesi yoktur ki, orada derunî mevcudiyeti hissedilmesin; Shakespeare veya Dostoievski gibi şahsiyeti her an kendini göstermesin. En iyi muharrirlerde bile bazı vakfeler, boşluklar, yarı mevcudiyet ânları vardır ki bu zamanlarda ifade ettikleri şeyleri bir başkası, talebeleri, hattâ bir yabancı daha başka türlü yazabilir. Fakat Poe ile vaziyet hiç te böyle değildir. Nereye bakarsanız bakınız o bütün azametiyle orada hazır ve nazırdır. Cümlelerinin her birinde yalnız kendisine mahsus öyle bir eda vardır ki eserleriyle hali işbaa gelmiş olanlar, en mahir taklitçiler, en koyu taraftarlar bile onun üç satırını yazamazlar. Bu zannedildiğinden daha nadir bir şey, şahsiyetin en ufak bir cümle kırıntısında bile böyle kendini göstermesi edebiyatta pek az görülen bir haldir.

Görülüyor ki böyle bir muharriri tercüme etmek, şahsiyeti ancak lengistik hususiyetlerde, hattâ tam yerine konulmuş bir nida işaretinde, bir virgülde kendisini gösteren bir kalem sahibi i bir başka dile aynen çevirebilmek o kadar kolay bir iş değildir. Hele insan, Baudelaire gibi bizzat büyük bir muharrir, Poe'nun üslûbundan daha az orijinal olmıyan bir üslûbu ve ondan daha az kudretli olmıyan bir şahsiyetin sahibi olursa.. Böyle bir mütercimin kendisini gölgede bırakabilmesi, kalemini bir başkası namı a kullanmıya katlanması ve her cümlede kendini göstermek istiyen o isyankâr «benliğe» hâkim olması da lâzımdır. İnsan Baudelaire olunca tercümesini okuyanların: işte bu tam Baudelaire! demelerine meydan vermemeli, Poe olmayınca da (ona nekadar yakın olursa olsun) okuyucuya: işte bu tam Poe! dedirtebilmelidir. Bu da büyük muharrir - mütercimin karşılaştığı en büyük müşkül, düştüğü garip paradokstur. Burada Baudelaire'in bu müşkülü nasıl yenmeğe çalıştığını bir az tetkik etmek faydasız olmıyacaktır.

Baudelaire, her şeyden evvel, asıl metnin yalnız ruhuna değil, fakat şekli e de büyük bir sadakat göstermiştir. Mütercimciliğin ilk adımlarında üslûbun zarafetine itina etmiş, tekerrürlerden kaçınmış, hattâ Poe'daki bazı üslûp acemiliklerini düzeltmiştir. Fakat bu tercümeler üzerinde uğraştıkça, asla da hassasiyetle bağlı kalmıştır. Meselâ *Le Chat noir*'dan bir parçayı 1854 te şöyle tercüme etmiştir:

«.. et puis vint, pour me conduire à une chute finale et irrévocable, l'esprit de perversité. De cette force la philosophie ne tient aucun compte.»

Baudelaire *spirit* kelimesini hem *esprit,* hem de *force* olarak tercüme etmiş, tekerrürden kaçınmak için, hafif olmakla beraber, yeni bir nüans ilâve etmiştir. Son tabıda da artık hiç

tereddüt göstermeden *esprit* kelimesini tekrarladığını görüyoruz. Cümle şekillerinden de Poe'nun, cümlelerindeki hareketi, mümkün olduğu kadar, muhafaza etmeğe çalıştığını anlıyoruz.

Meselâ Baudelaire *William Wilson*'daki şu cümleyi: «*Iu truth it wasa dream-like and spirit-soothing place, that venerable old town.*» 1854 te şöyle tercüme etmişti: «*En vérité, cette vénérable vieille ville avait un aspect fantasmagorique qui enveloppait et caressait l'esprit comme un rêve.*» Halbuki ayni cümlenin 1856 da yapmış olduğu tercümesi, gerek muhteva ve gerek şekil bakımından, Poe'yu nekadar daha sadıkane bir tarzda ifade etmektedir: «*En vérité, c'était un lieu semblable à un rêve et bien fait pour charmer l'esprit que cette vénérable vieille ville.*»

Görülüyor ki Baudelaire san'atinde ilerledikçe Poe'nun üslûbuna daha ziyade nüfuz etmiş, Fransız dilini zorlamadan, Poe'nun hususiyetini vücude getiren seyyaliyeti daha kolaylıkla muhafaza edebilmiştir. Bu seyyaliyet şüphe yok ki şahane bir akıştır, fakat bir nehrin düpe düz akışına hiç de benzemiyen, duruşlar, kendi kendine dönüşler, kesilişlerle dolu ve bu yüzden takibi pek güç olan bir akış...

Bu akışı Baudelaire'in Fransızcada da nekadar muvaffakıyetle temin edilmiş olduğunu bir misalle gösterelim:

Poe'nun metni şudur:

«*Meantime the whole Paradise of Arnheim bursts upon the view. There is a gush of entrancing melody: there is an oppresive sense of strange sweel odor; -there is a dream-like intermingling to the eye of tall slender Eastern trees, bosky shrubberies, flocks of golden and crimson birds, lily-fringed lakes, meadows of violets, tulips, poppies, hyacinths and tuberoses, long intertangled lines of silver streamlets, and, upspringing confusedly from amid all, a mass of semi-Gottic, semi Saracenic architecture, sustaining itself as if by miracle in mid-air, glittering in the red sunlight with a hundred oriels, minarets, and pinnacles; and seeming the phantom handiwork conjointly, of the Sylphs, of the Fairies, of the Genii, and of the Gnomes (The Domain of Arnheim).*

Baudelaire bu parçayı şu suretle tercüme etmiştir:

En même temps ,tout le paradis d'Arnheim éclate à la vue. On entend sourdre une mélodie ravissante; on est oppressé par une sensation de parfums exquis et étranges; on aperçoit, comme un vaste rêve, tout un monde végétal où se mêlent les grands arbres sveltes de l'Orient, les arbustes bocagers, les bandes d'oiseaux dorés et incarnats, les lacs frangés de lis, les prairies de violettes, de tulipes, de pavots, de jacinthes et tubéreuses, les longs filets d'eau entrelaçant leurs rubans d'argent, — et, surgissant confusément au milieu de tout cela, une masse d'architecture moitié gothique, moitié sarrasine, qui a l'air de se soutenir dans les airs comme par miracle, — faisant étinceler sous la rouge clarté du soleil ses fenêtres encorbellées, ses miradors, ses minarets et ses tourelles, — et semble l'œuvre fantastique des Sylphes, des Fées, des Génies et des Gnomes réunis. (Le Domaine d'Arnheim).

Bu metni yakından tetkik edersek tercümede sadakatin mutlak olmadığını, hattâ birkaç kelimenin de ilâve edildiğini görürüz. Fakat canlılık ve hareket, fikirlerin birbirini takip edişindeki sıra ne güzel muhafaza edilmiş, ahenk ve eda nasıl ayni kalmıştır. Baudelaire tercüme sanatında ilerledikçe adeta *dinamik* diyebileceğimiz bu şekildeki sadakatin, kelimelere esir kalan *statik* sadakatten ne kadar daha mühim olduğunu anlamış gibidir. Başlangıçta asıl metne daha yakın kalmak için kelime icat etmekten bile çekinmemişti: «*Mes plus matineuses impressions d'enfance (William Wilson)*». Sonraları bunu tashih etmiş ve şöyle tercüme etmiştir: «*Mes premières impressions d'enfance*». Görülüyor ki bu temayülden çabucak kendisini kurtaran mütercim, artık yalnız cümlenin, hattâ parçanın tertip şekline bağlı kalmaktadır. Burada

sadakat mutlaktır. İşi üslûp ve gramer aksaklıklarına kadar götürmiyorsa da fransızcadaki makûs ve pek az kullanılan ifade şekillerini kullanmaktan çekinmiyor. Meselâ:

1 — «*Malgré le manteau de la nuit et du brouillard ,et de la lune et de la rosée rayonnaient les traits de sa face (Silence).*»

2 — «*Comme je tâchais, durant le court instant de mon premier coup d'œil, de former une analyse quelconque du sentiment général qui m'était communiqué, je sentis s'élever confusément et paradoxalement dans mon esprit les idée de vastes intelligence, de circonspection, de lésinerie, de cupidité, de sang-froid, de méchancete, de soif sanguinaire, de triomphe, d'allégresse, d'excessive terreur, d'intense et suprême désespoir (L'homme des foules).*

İnsan şu satırları okuyunca gayri ihtiyarî: Baudelaire daha iyisini yazabilirdi, diyor. Fakat o zaman da Poe'ya has olan bu eda, onun güzelliğini teşkil eden bu üslûp garabeti muhakkak ki kaybolurdu. Baudelaire büyük muharririn düştüğü paradoks içinde her şeyden evvel Poe'yu bütün hususiyetleriyle aynen ifade edebilmeği düşünmüştür. Bu düşünce ile bazan üslûbun tabiiliğinden ve seyyaliyetinden fedakârlık etmeğe mecbur kalmışsa, buna mukabil çok defa bize Poe'nun yalnız ana hatlarını değil, fakat bütün cazibesini ve güzelliğini vermesini bilmiştir. Daha ileriye giderek diyebiliriz ki Baudelaire, Poe ile kendisi arasında bir tercihte bulunmıya lüzum görmemiş ve onu bu kadar derin bir sadakatle tercüme ederken kendi kendini de ifade etmesini bilmiştir. Bunun içindir ki Baudelaire'in Poe tercümeleri yer yer bu ikiz dehanın silinmez damgasını taşımaktadır. Tercümeyi bir san'at eseri olarak ele alırsak, belki de onun en esaslı mümeyyiz vasfı şudur: Müellifin hususiyetlerini mümkün olduğu kadar aksettirirken mütercimin kendi hususiyetlerini de aksettirmesi. Büyük muharrir - mütercim kendisiyle müellifi arasında tercihte bulunmıyan adamdır. O asla sadık kalırken kendi kendisini de ifade etmesini bilir. Bu belki de çok garip bir paradoks olarak mütalea edilecektir, fakat bu iki zıt şeyin nasıl telif edildiğini, muharrirle mütercimin ezici şahsiyetlerinin bir metinde birleşip, mutabık kalarak nasıl müşterek bir ifade şekli bulduklarını görmek için Baudelaire'in Poe tercümelerini okumak kâfidir.

Bir Rus darbımeseline göre *tercüme kadın gibidir; sadığı güzel, güzeli sadık olmazmış.* Bu umumiyetle belki doğrudur. Fakat kadınlar hakkında bir şey söylenemezse de, tercüme bahsinde istisnalar vardır ve muhakkak ki Baudelaire'in Edgar Poe tercümeleri bu istisnalardan biridir.

Erol GÜNEY ve L. AY

YABANCI DILLERDEKİ DERGİLER

ŞU OKUMAK İPTİLÂSI..

Fransız muharriri Valery Larbaud *Esquire* mecmuasının mayıs 1941 sayısında evvelce de neşretmiş olduğu bir yazıyı hulâsa etmektedir. Burada bu hulâsasının bir hulâsasını yapacağız:

Okuyucunun yolu uzun ve çetindir. Birçoğu bu yola başlıyor pek azı bu yolda uzağa ilerliyebiliyorlar. Burada bu yolun birkaç merhalesini ve rastladığımız manialarını zikretmek isteriz.

İlk defa belki sıkıntı ile açılan alfabe yeni ve hayretle dolu bir dünyayı çocuğa tanıtıyor. O gün çocuk yeni bir hayata doğmuştur. Onun için ruhun hakikî hayatı artık başlamıştır.

Biraz sonra çocukluğun faal okuma devri başlıyor; çocuk yalnız okuyucu değil ayni zamanda muharrirdir. Kitabın üstünde ancak Jules Verne'in ismi varsa çocuk asıl muharrir kadar macera ve kahramanlar yaratmaktadır. Mektep kitaplar, bu macera eserlerinden pek uzak ve pek az caziptir. Mektep kitapları arasında ancak bir ibir alâka uyandırabilmekte; o da seçme «güzel yazılar» dır. Bu parçaların çoğunda lisan eski ve imlâ gariptir; onlardan bir şey anlamak pek zordur. Fakat bu kitabın son sahifelerinde ne güzel ve anlaşılması kolay parçalar vardır... Asrî edebiyat insana yakın, bitmez tükenmez servetlerle doludur. Bu hakikati anladığı gün çocuk hendese dersini öğrenmemiş ve cezalandırılmıştır. Fakat ne ehemmiyeti var; masanın gözünde bir iki asrî roman ve şiir bulunduktan sonra cezalar ona vız gelir...

Artık delikanlı eline ne geçerse okur. O her şeyi okumak her muharrirden bahsedebilmek arzusundadır. Muasırlarının eserleri ruhunu zenginleştirmek yolunu göstermektedir. Delikanlı asrî romanlardaki şahıslardan kendine örnek seçer, hayatını, sevdiği muharrirlerin nasihatlerine göre, değiştirmeğe çalışır? Fazla olarak ta, asrın edebiyatını okuyan delikanlı, mektepte nefret ettiği klâsiklerinden hoşlanmıya başlar. O yavaş yavaş yeni ve eski edebiyatların mevcut olmadığını ve edebiyatın her zaman genç ve güzel olduğunu anlar. O, artık, münevver bir insanı münevver olmıyan bir insandan ayıran yegâne hududu geçmiştir. «Asrı» «yeni» kelimeleri onun için artık bütün kıymetlerini kaybederler; o her eseri zamanına göre değil esas kıymetine göre seçecektir. Okuyucuların çoğu bu hududu geçemezler; onlar günlük kitaplariyle muvaffakıyet kazanmış eserleriyle iktifa edeceklerdir. Genç okuyucumuz böylece Atinaya yaklaşmış, hikmete doğru bir adım atmıştır. O esas imtihanı geçmiştir. Bütün Avrupada altı yüz okuyucusundan fazla olmıyan Kalimakhos gibi bir şairin eserleri yüz bin nüshadan fazla satılan muasır bir romancıdan daha büyük ve daha meşhur olduğunu artık bilmektedir. Fakat bu genç okuyucunun son imtihanı değildir. O daha cazip ve böylece daha büyük tehlikelerle karşılaşacaktır. O, kitapları şekilleri için, nadir oldukları için sevebilir. Kitabın muhteviyatına bakmadan o ilk tabıların peşinde koşabilir. Kitap meraklısı için kitap bir yazı işi değil bir tertip ve tabı işidi.... Başka bir tehlike de fazla malûmat furuşluğa düşmektedir. Malûmat furuşlar eserlerle değil onların yapılışiyle güzelliklerle değil onların tarihleriyle meşguldür; tıpkı bir doktorun hastasiyle değil hastalıkla meşgul olması gibi....

Bu nevi insanlara hürmetle bakmalı fakat mümkün olduğu kadar onlara benzememeli Genç okuyucu bu tehlikeleri atlattı ve şimdi onun için esas maceralar başlamaktadır. Şimdiye kadar yaptığı keşifler ona artık gülünç geliyorlar. Bir zaman Shakespeare, Dante, Aristophanes, Lucretius ona büyük keşifler gibi gözüktü. Halbuki şimdi onlar en tanınmış ülkeler gibidir. Okuyucumuz bütün edebiyat dünyasını tanımak ister, bütün ülkeleri gezmek ister. Bu ülkelerin ismi de Herodotos, Tacitus, Rabelais, Elisabeth'in devri, Dada, Parnassiens'ler, Precieux'ler, Navarre kıraliçesi, James Joyce, Philippe, Soupault...... Bu ülkelerde her an yeni bir şey keşfedilir; bir eseri her okuyuşumuzda yeni şeyler meydana çıkmaktadır.

Fakat okuyucumuz bu seyahatlerde kendi kendine hudutlar çizecektir. O bilir ki yaşamak okumak kadar mühimdir (zaten kitaplar da bunu söylerler).. Birgün birçok tereddütten sonra o yeni bir lisan öğrenmekten vazgeçecek ve böylece kendine yeni bir edebî ülkeyi kapatacaktır. Yaşamak için bu lüzumlu bir fedakârlıktır.

Okuyucunun zevkleri yalnız seyahat ve keşif zevkleri değil; o aynı zamanda kendinde bir yükselme bir terakki hissetmektedir. Çıkan her yeni kitap, oynanılan her yeni piyes hakkında okuyucumuz artık daha doğru bir hüküm verebilmektedir. O ne reklâma ne muvaffakıyete kapılmakta.. Ona bir eserin kıymetini anlamak için iki üç sahife yetişmektedir; kitabın fena olduğuna hükmederse onu hemen bırakır. Halbuki eserden binlerce nüsha satılmaktadır ve muharrir onunla şöhret kazanmıştır. Zaman okuyucunun kararını tasvip edecek; on veya yirmi sene sonra bu kitaplar ebediyen unutulacaktır. Okuyucumuzun zevkı aldanmamak ve şarlatanlara inanmamaktır. Bu da pek nadir hissedilen pek büyük bir zevktir. O münekkitlere de inanmaz; o münekkitlerin sessiz münekkididir. Başka ve daha büyük bir zevk dehayı ilk çekişinde görmek, kimsenin okumadığı bir kitabı sevmek ve bundan elli sene sonra bu kitabın kazanacağı mevkii şimdiden tayin etmektir.

Bu merhaleye vardıktan sonra okuyucumuz bir imtihan daha geçecektir; o da yazı yazmıya, tenkit etmeğe haveslenebilir. Fakat yazmıya ne lüzum var? Kötü kitaplar hücüma değmez; onlar zaten bundan birkaç sene sonra kaybolup gideceklerdir. Kıymetli kitaplar hakkında yazmak daha caziptir. Fakat diğer insanların görmediği kıymetleri gördüğünü söylemek için oldukça tavazzudan uzaklaşmak lâzımdır. Okuyucumuz da hikmetin yolunda o kadar terakki etmiştir ki bu gurur ve iftiharları söküp atabilmiştir. Böylece o, okuyucu kalmakta ve en yakın dostlarına bugün hemen hemen tanınmıyan fakat 20 sene sonra meşhur olacak kitapları tavsiye etmekle iktifa edecektir. İnsanda okumak zevkı, okumak iptilâsı olduktan sonra daha tehlikeli olan başka iptilâlara, başka zevklere ne lüzum var?

İNSANLIK MÜCADELESİ

Büyük İngiliz muharriri Charles Morgan'ın 14 haziran 1941 tarihli *Times Literary Supplement*'da, çıkan bir makalesinden alınmıştır.

Tarihin bazı devirlerinde barbarlıkla medeniyet arasında sürüp giden uzun mücadele artık medeniyetin kat'î mağlûbiyetle neticelenmeğe benziyor; meşale sönmüş ve insaniyet barbarlık devrine dönmüş gibidir. Roma imparatorluğunun inhitatiyle başlıyan ve Rönesasla biten devir bu karanlık devirlerden biridir; bugün de bundan daha az karanlık olmıyan bir devirde bulunuyoruz ve eğer biz yeni bir rönesansı bekliyorsak şüphe yok ki artık o eski rönesansa benzemiyecek. Biz ecdatlarımızdan daha az deli değiliz fakat elimizde çok daha tahripkâr silâhlar var. Medeniyetimiz, tarihinde ilk defa olarak, intihar etmek için bütün vasıtalara maliktir ve tehlike yakındır; ölüm, sefil ve lüzumsuz ölüm, bizi bekliyor. Fakat tehlikenin en müthiş tarafı bu değildir. Tabiat ve tarih için hayatlarımızın büyük bir ehemmiyeti yoktur; yerimizi birçok insan tutabilir. Asıl tehlike Sheakespeare'in bir şiirinin Sapho'-

nun şiirleri gibi yok olmasında, Chartres Katedralin tahrip edilmesine ilmin ve san'atin gerilemesindedir.

Fakat, böyle olsa da bu insanı ruhun ölümü demek değildir. Sevmiyen ruh, ölmüş sayılamaz, ancak sevmek kabiliyetini kaybeden ruh ölmüş sayılabilir. Böylece barbarlığa düşen insan eğer kendinde teşebbüs etmek ve hayran olmak kabiliyetini duyuyorsa her an medeniyete doğru yürüyebilir. Bu kabiliyetleri muhafaza etmek, onları yenileştirmek, hayatin esas gayesidir.

Birçoğu yeise kapılarak ya dünyamızdan kaçmak veya bu dünyayı mahvetmek isterler. Fakat bize çok daha yakın, her an elimizde olan bir imkân vardır. Bu imkân, bu kurtuluş yolu, ruhun vahdetidir. Faal, gayesi olan ruh, bütün zulümlerden insanı tefekkürü kurtarmıştır ve onu kurtarmıya devam edecektir. Biz taassubu istemiyoruz fakat unutmıyalım ki ruh vahdetinin mutaassıpları bizi ne çok taassuplardan kurtarmışlardır. Onlara mutaassıp ismi veriliyor çünkü onlar da gayelerden uzaklaşmayı kolay kolay kabul edemezler. Fakat onlar ve ancak onlar, insanlığın macerasına cesaretle atılmışlardır. Zengin olmak, meşhur olmak, fatih olmak, birçok macera sayesinde mümkündür Fakat insan olmak macerasını pek az kimse gözüne alabiliyor; harp halinde bulunan bir dünyada gene söyliyebilirim ki yegâne maceralar deruni maceralardır, yegâne düşmanlar içimizde olan düşmanlar ve belki de mücadeleye değer yegâne mesele insan olmak meselesidir.

Bu harpten sağ çıkacaklar çin esas mücadele başlıyacak; onlar dünyayı daha insanî yapmak için çarpışacaklardır. En çetin ve en büyük mücadele işte budur.

KORKMAKTAN KORKMAYIN

Journal de Genève'in 17 temmuz 1941 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır.

Hiç bir şeyden korkmadığını iftiharla söyliyen insanlara hayran değilim. Onlar nasıl kuvvetli bir vucut bazen en basit bir soğukalgınlığına bile mukavemet edemezse öylece buhran zamanlarında pek çabuk ve kolay çökerler. Bir budala ve ancak bir budala geceleyin yatakta düşman tayyarelerinin gürültüsünü işitirken korkmadığını söyleyebilir. Düşmana karşı hiç bir şey yapmıya muktedir olmamak, ona mukabele edememek kadar cesaret kırıcı bir şey mevcut değildir. İtfaiye neferi, polis, sıhhiye arabalarının şoförleri, faaliyette bulundukları için hayatlarının bir zırh içinde müdafaa edildiğini zannedebilirler; yangını söndürmeğe veya enkaz altında bulunanları kurtarmıya çalışırken korkmıya vakit kalmıyor. Fakat ölümü beklemekten başka bir işi olmıyanlar için korku hissetmemek hemen hemen imkânsızdır. Bahusus muhayyilesi kuvvetli olanlar için; onlar bir defa değil yüzlerce defa ölüyorlar, korkunç sahneler her zaman gözlerin önündedir; onlar bütün şehrin, memleketin, Avrupanın ıstıraplarını kendilerinde duyuyorlar.

Fakat nekadar garip olursa olsun en iyi asker ve vatandaş bu çeşit insanlardan yetişmektedir. Budalanın belki de korkusu yoktur; fakat hakikî insan tehlikeyi bilir, anlar, hisseder ve buna rağmen korkusu yok gibi hareket eder. Korkularımızla mücadele etmek mümkündür. Bunun için birçok usul mevcutsa herkes kendisine en uygun olanını seçer. Hakikaten insan olan için korku hissetmemek imkânsızdır fakat onu yenmek mümkündür. Korku hissettiğini itiraf eden fakat onu hissetmiyor gibi hareket eden insandan hoşlanırım.

HARP İÇİNDE MUSİKİ, RESİM ve KİTAP

Meşhur İngiliz muharriri Sir Hugh Walpole'in 30 haziran 1941 tarihli *Listener* mecmuasında çıkan makalesinden hulâsa edilmiştir.

Güzel bir haziran akşamı kütüphanemde oturup bahçeye bakıyordum. Fakat birdenbire ajans haberleri başladı ve o akşam haberler korkunçtu.. Yüzbinlerce kişi ölüyor, bundan bir iki gün evvel benim gibi evlerinde sakin oturanlardan yüzbinlerce kişi ıstıraplar içinde kıvranıyordu. O akşam, o sevimli yaz akşamı, içime müthiş bir korku geldi. Bu korku, itiraf etmeliyim ki tamamen şahsî idi. Bahçeme ve kütüphaneme bakıyordum ve onların sıhhat, iş ve dostla beraber dünyadaki yegâne kaybetmek istemediğim şeyler olduğunu hissediyordum. Fakat bütün bu kıymetli şeylerin benden de birgün alınabileceğini, benim de milyonlarca insanlar gibi hürriyetinden, sevdiğim şeylerden mahrum kalabileceğimi gözümün önüne geliyordu. Bu korku içinde iken radyo açık kalmıştı ve ajans haberlerinin yerini Beethoven'in bir triosu almıştı. Bu trio bu kadar sakin, emniyet verici idi... Onu dinliyordum fakat korkum gene zail olmuyordu. Gözlerim duvarda asılı Utrillo'nun bir tablosuna ilişti; tablolarından en çok sevdiğim de budur. Onda Cenubî Fransadaki bir şehrin bir duvarı ve birkaç ev görünmektedir. Bu tabloda hem büyük bir sıcaklık hem de büyük bir serinlik duyulur, fakat her şeyden fazla onda nekadar sükûnet vardır. Beyaz duvarın öyle bir duruşu var ki onun birgün yok olacağı asla kabul edilemez. O sanki «Bekleyin, sakin olun, ben ebediyim» diyor. Beethoven bitti ve ben de Dickens'in *David Copperfield*'ini elime aldım. O en çok sevdiğim kitaplardan biridir ve David'in Dover'a gitmesini anlatan güzel parçayı okumıya başladım. Yavaş yavaş tamamen kitaba daldım ve David'in maceralarından başka hiçbir şey düşünmüyordum. Harbi unutmuştum, ölümü unutmuştum; ruhum gene sakindi.

O akşam, bir dâhi Alman bestekârı, bir dâhi Fransız ressamı bir dâhi İngiliz muharriri sükûnetimi geri vermişlerdi. Dehanın ne olduğunu bilemem ama hudutlar ırklardan sınıflardan tarihî kavgalardan üstün olduğunu söyliyebilirim. Beethoven'in V inci senfonisini dinlerken kendisinin Alman, Rus veya İngiliz olmasının benim için hiçbir ehemmiyeti yoktur. Hamlet, dünyanın her ucunda görünen bir insandır. Rönesans zamanında Floransa ahalisi Cimabue'nın güzel bir tablosunu bir alay halinde ve çiçek serperek sokaklarda taşırdı. Onlar Cimabue'nin Floransalı olduğundan tabiî iftihar duyarlardı; fakat onlar ayni zamanda da san'atlerin insan tarafından yapılan eserlerinin en serbest ve sevinçli olduğunu ifade ederlerdi.

Her insan gibi ben de birçok hayal sukutu geçirdim. Kendimden, dostlarımdan milletimden dünyadan birçok şey beklediğim halde pek azını görebildim. Fakat kitaplar beni hiçbir zaman aldatmadılar, resimler bana cesaret verdiler, musikî bana kuvvet vermiştir.

Şimdilik bu san'atlerin bizi en çok alâkadar eden taraf onları lâyemut olmasıdır. Hiçbir felâket, tarihin hiçbir dönüşü onları mahvedemez.. Bir bomba Utrillo'nun resmini mahveder ve kitaplarımı ateşe verebilir. Fakat güzel tablolar çoktur ve eğer Shakspeare'in bütün ciltleri yok olursa Shakspeare gene bir yerde ihya edilecek çünkü o insanî ruhunun ayrılmaz bir unsuru olmuştur. İnsan her zaman güzel şeyler yaratacaktır; bir şekilde olmazsa diğer şekilde....

David Copperfield'i yerine koyduktan sonra bahçeye çıktım. Yıldızlar parlıyordu ve tepeler sakin ve değişmezdi. Tepeler, Beethoven'in triosu, Dover'e giden David Copperfield kalacaklardır. Onlara ve yalnız onlara her zaman inanabiliriz.

HAKİKÎ SAMİMİYET

The Psychologist mecmuasının haziran 1941 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır:

Diğer insanlara karşı yalan söyliyemiyenlerin çoğu kendilerine ne çok yalan söylerler... Diğer taraftan yalancı olarak tanınmış bazıları da kendileriyle samimî olmasını bilirler. Acaba bunların içinde hakikî yalancı kimdir?

Pek az insanlar bütün kabiliyetsizliklerini, bütün kusurlarını kendi kendilerine itiraf ederler; bunlardan bazılarını kabul ederler fakat bu da esas kusurlarını saklamak içindir. Umumî kaide şudur: Eğer bir insan bazı kusurlarını kolayca itiraf ederse diğer bazı kusurlarından bahsetmemek arzusundadır, demektir. Tabiî bu hal gayri şuuridir; eğer şuurî olsaydı kendimize yalan söyliyemezdik. Tahteşşuur bizi kendi kendimize karşı iyi bir vaziyette bulundurmak için elinden geleni yapmaktadır. Şuur da zaten ayni şeyi yapmıya çalışmaktadır, fakat onun rolü tahteşşuurun kadar büyük olamaz. Eğer birisi arzu ettiğimiz bir mevkie varırsa acaba onun sizden üstün olduğunu kabul eder misiniz? Tabiî değil... Onun birçok iltimasa mazhar olduğunu söylemeğe tercih edersiniz. Ayni şekilde bir imtihanda muvaffak olamadığınız zaman bu imtihanın doğru yapılmadığını veya o gün başınızın ağrıdığını söylemez misiniz? Belki de başınız hakikaten ağrımıştır fakat bu da kusurlarınızı saklamak için tahteşşuurun seçtiği bir vasıta olsa gerektir. Bayanlarda sık sık rasgelinen başağrıları hakikî iseler de bir yere gitmek istemedikleri zaman için ne güzel bir bahanedir....

Umumiyetle hangi şekilde hakikatten uzaklaşıp kendimizi aldatırız? Hangi ruhî oyunlardan sakınmalıyız? Bunların en mühimi hayatını mantığa göre izah etmek, hayatımızi «rationaliser» etmek, *mantıkileştirmek*, hakikî sebeplerin yerine gururumuzun kabul edebileceği sebepleri koymaktır

Her yaptığımız hareketi izah etmeğe ve bunları izah ederken *hakikî* sebeplerin yerine *gururumuzun* kabul edebileceği sebepleri koymak insan için kendi kendini aldatma yollarından en mühimdir. Birçok hastalıkları muvaffakıyetsizliklerimizi mazur göstermek için kendimiz icat edip kendimiz de onlara inanırız. Ayni şekilde de inanmak istediğimiz şeyler için de ne çok mantıkî sebep buluruz? Sebep bulmak, her yaptığımız hareketi izah etmek, bizi her zaman kendimizi aldatmıya sevkeder. Hareketlerimizi izah etmeğe ne lüzum var? Hakikî «Ben» liğimizle yaşamıya hazırsak kendimizi bir bütün olarak kabul edersek bu «mantıkileştirme» için sebep yoktur.

Biz hakikî dünyada yaşamaktan çekiniyoruz; bilhassa hakikî benliğimizden korkuyoruz. Esas samimiyet diğerlerine karşı değil kendimize karşı olmalıdır. Bunu yapabilirsek başkalarına karşı o kadar samimî olmamanın büyük bir ehemmiyeti yoktur.

ESKİ VE YENİ CİNAÎ ROMANLAR

Glasgow Herald'ın 15 mayıs 1941 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır.

The front of the cover shows somebody shot.
And the back of the cover will tell you the plot [1].

Chesterton'ın bu mısraları zamanı artık çoktan geçmiş iptidaî cinayet romanlarına aittir. Cinaî roman büyük bir terakkiye mazhar olmuştur ve her an da terakki etmektedir..

Cinayi romanların esaz mevzu cinayetin kendisi değil fakat caninin bulunmasıdır. Romanın başlangıcında bulunan ölü, tragediyanin aksine olarak, bizde pek az merhamet veya korku uyandırmakta. O, yavaş yavaş, ikinci plâna geçiyor ve bizi alâkadar eden kendisi değil fakat onu hazırlıyan miller veya doğurduğu neticeler oluyor.

Biz artık psikolojik cinaî roman devrinde yaşıyoruz. Bugünkü cinaî roman psikolojiktir; polis hafiyesi artık ayak izlerine ve izmaritlere daha az ehemmiyet vermekte, insanî amil ve

[1] Kitabın kapağı öldürülmüş bir kimseyi göstermektedir; tersi de size muammayı izah edecektir. izah edecektir.

karakter üzerinde daha fazla durmaktadır. Bunun içindir ki, (hislerin dünyası esasen bir kadın dünyası olduğundan) güzel polis romanlarında çocu kadınlar tarafından yazılmaktadır. Sherlock Holmes'le başlıyan eski polis roman an'anesi böylece yavaş yavaş sönmekte ve şimdiye kadar «asaf» kalmış olan polis romanında aşk ve kadın oyunları hergün daha mühim bir mevki tutmaktadır. Eski cinayet usullerinden de vazgeçiliyor; bir kurşun, bir bıçak yarası yeni muharrirlere artık pek basit geliyor. Onlara patlayıcı tenis raketi veya golf bastonları, öldürücü şualar lâzım. «Tabiattan» bu kadar uzaklaşmak umumiyetle bir inhitat devresinin alâmetidir. Bu vaziyetin başka bir alâmeti de cinayetlerin fazlalaşmasıdır. Eski cinaî romanlarda, klâsik tragedyada olduğu gibi, her şey bir vak'a üzerinde kurulmuştur ve her şey onun etrafında dönmektedir; halbuki yenilerinde öldürenler ve ölenler sayısızdır.. Alâkanın gevşediğini hisseden muharrir hemen bir cinayet daha ilâve etmektedir; fakat ölüleri çoğaltmakla alâka uyandırılmaz ki... Maamafih asrî polis romanları arasında bir nev'i vardır ki fevkalâde caziptir; bu da cinayetsiz cinayet romanıdır. Eski polis romanlarında bu imkânsız gibi görünürdü fakat ehemmiyet psikolojik amilleri verilince bu pekâlâ olabilir. Umumî ve kanlı cinayetlerle dolu şu dünyamızda başka bir cinayet ilâve etmeğe ne lüzum vardır? Cinayet romanları esasen bizi hayatımızdan uzaklaştırmak için, bizi başka bir alemde yaşattırmak için yazılmışlardır. Sakin bir tüccar ve rahat yaşıyan bir ev kadını onları okuya okuya insanlarda kuvvetli heyecanlara karşı olan arzularını tatmin ediyorlardı.

Fakat bugünkü alemimizde bu arzu fazlasiyle tatmin edilmiştir. Korkunç dünyamızı unutturmak için alâka verici romanlar lâzımdır; yalnız bu alâka kan ve cinayet üzerine kurulmuş olmasın. Dünyamız canilerle doldu; bir de edebiyatı onlarla doldurmıya ne lüzum var?

MADAM NECKER'E

21 Mayıs 1770

Mecmuamızın beşinci sayısında müsabakaya konulan Voltaire'in mektubunun şimdiye kadar yedi tercümesini aldık. Bu tercümelerin çoğu bize geç geldiğinden neticenin ilânı gecikti. Gelen tercümeler arasında Izmir'de E. Postacıoğlu'nun tercümesini iyi bulduk; neşrediyoruz.

Heykelimin yapılması hakkında ileri sürülen fikri ben evvelâ, güzel bir alay ve hoş bir şaka telâkki ettim. Aklım, ve haklı olarak duyduğum tevazu hissi beni ilk anda başka bir kanaate sürükliyemezdi, değil mi Madam? Fakat mademki iş ciddî, öyleyse müsaade edin de sizinle ciddî ciddî konuşayım.

Yetmiş altı yaşındayım. Vücudumu ve ruhumu altı haftadır bir hayli hırpalamış olan bir hastalıktan daha yeni kalkıyorum. Bana bildirildiğine göre Mösyö Pigalle çehremin kalıbını almağa gelecekmiş. Fakat Madam, bunun için bende çehreye benzer birşey olmalı. Halbuki yüzümün yeri bile güç farkedilecek. Gözlerim üç parmak çukura kaçmış, yanaklarım kemiklerimin üstüne iyi yapışmamış birkaç kâğıt parçası. Kemiklerim ise hiçbir şeye bağlı olmadığından âdeta havada sallanıyor. Ağzımda tek tük kalan dişler de gitti. Söylediklerimi sakın yapmacık zannetmeyiniz. Bütün bunlar ayniyle hakikat. Doğrusu hiçbir vakit zavallı bir adamın bu halinde heykelini yapan olmamıştır. Bir şey değil, M. Pigalle kendisiyle alay edildiğini sanacak. Bana gelince, ben de o derecede izzeti nefis sahibiyim ki, onun huzuruna çıkmıya hiçbir zaman cesaret edemiyeceğim. Eğer kendisi bu garip maceraya nihayet vermek isterse, ona Sèvres porselenine yapılmış küçük şekil üzerinden modelini aşağı yukarı almasını tavsiye edeceğim. Zaten netice itibariyle, istikbal için bir mermer parçasının şu adama veya bir başkasına benzemesinin ne ehemmiyeti olabilir? Bu hususta tam bir kalender ve feylesof gibi düşünüyorum. Fakat ben feylesof olmaktan ziyade sizin minnettarınızım. Ve bundan dolayı bende ruh diye ne kalmışsa onun üzerindeki hakimiyetinizi bende vücut namına kalan şey üzerinde de kullanmanızı istiyorum. Esasen ruhum da vücudum da pek perişan bir halde. Fakat kalbim sizindir, Madam, tıpkı yirmi beş yaşındaymışım gibi.

Bütün bunları en samimî hürmetlerimle kabul ediniz; M. Necker'e de derin bağlılığımı bildirmek lûtfunda bulununuz.

VOLTAIRE

Tercüme eden: *İlhan E. POSTACIOĞLU*